

ההיכל הזה

אסופה מיוחדת
מתוך אוצרות תורתו
והיכל קדשו של מרנא

החתם סופר

לחודשי השנה

חודש אייר

ב'היכל קדשו

לקט נבחר מתוך ספרי
מרן זי"ע על פרשיות
השבוע ומועדי השנה

אלם ההיכל

עיונים הערות והארות
בדברי מרן זי"ע
על סדר הפרשיות ומועדים

היכל התשובה

תשובות ממרן זי"ע
עם עיונים והערות

מגנני ההיכל

אגרות קודש
וכת"י ממרן זי"ע
בפרסום ראשון

היכל המנהג

הליכות ומנהגי מרן
החתם סופר ובית מדרשו
עם ביאורים והרחבות

היכלא דמלכא

מאמרים תורניים
במשנתו וקורות חייו
הקדושים של מרן זי"ע

חודש אייר תשפ"ו

כחודש בחודש, שמחים אנו לשוב ולהביא בפני קהל קודש, יבול מבורר מתורת קדשו והליכותיו בקודש, של אביר הרועים מרנא ורבנא החתם סופר זיע"א.

וכאן המקום לחזור ולהזכיר לטובה את העומד בראש הפעולות העניפות, איש חי ורב פעלים, איש אשר רוח בו, שלבו הומה ועורג למאור דמותו וזיו תורתו של רבינו החתם סופר, ולבו נכון עמו לעשות ולעשות עד אין קץ למען הפצת המעיינות והנחלת מורשתו הק' לדור דורים. יהי רצון שפעולותיו העניפות יעמדו לימינו, וזכות רבינו תגן בעדו, ויראה בכל מעשי ידיו ובכל עסקיו סיעתא דשמיא והצלחה עד בלי די, אכ"ר.

אסופה זו מטרתה להנגיש לכל איש באשר הוא שם את הלימוד וההעמקה בתורת מרן החתם סופר, את ההתבוננות בהליכותיו וקורותיו, ויכלול לע"ע את המדורים דלהלן:

- ◆ **מדור מהיכל קדשו** - לקט מתוך תורתו של מרן בספריו על התורה ובדרשות בעניני פרשיות השבוע, בשים דגש על קטעים קלי ההבנה השווים לכל נפש.
  - ◆ **מדור אולם ההיכל** - הערות ועיונים בתורת מרן זיע"ע על הפרשיות והמועדים מרשימות מבאר הסופר לעורר לב המעיין להגדיל תורה ולהאדירה.
  - ◆ **מדור 'היכל התשובה'** - תשובות ממרן זיע"ע עם עיונים והערות, מתוך שיעורים ברבים ע"י הגאון רבי יודא ליכטער שליט"א ר"מ בישיבת 'מאור יצחק'.
  - ◆ **מדור מגנזי ההיכל** - אגרות קודש וכת"י ממרן זיע"ע הרואים אור לראשונה.
  - ◆ **מדור היכל המנהג** - מנהגי מרן החתם סופר ובית מדרשו, מעשי ידיו של האי ספרא וסיפא הרה"ג ר' משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל, אשר השאיר חיבור זה ברכה באוצרות גנזיו, ונדפס כעת ערוך ומסודר דבר נאה ומתוקן.
  - ◆ **מדור היכלא דמלכא** - מאמרי פליטת בית סופריהם מאת ספרא וסיפא גאון וחוקר הרה"ג רבי מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א על פרקים בקורות חייו הקדושים של מרן החתם סופר זיע"א על פי משנתו.
- יהי רצון שנזכה להמשיך בפעולות הקדש וכך נזכה להגשים ולמלאות ביתר שאת את משאלתו של מרן זיע"ע אשר חתם בו את צוואתו הקדושה: **שלא ייבש המעיין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים וקיים אמן.**

יו"ל ע"י

"היכל חתם סופר"

להפצת מורשת מרן החתם סופר

אימייל: chasamsofer3@gmail.com

מזהיכל קדש

לקט נבחר מתוך ספרי
מרן זי"ע על פרשיות
השבוע ומועדי השנה

ציוני העמודים הם עפ"י המהדורה הישנה של ספרי רבינו, תשו"ח להרה"ג שליט"א על ליקוט האמרים במלאכת מחשבת, ותשו"ח למכון חתם סופר ירושלים על רשותם האדיבה להשתמש במהדורות החדשות שהוציאו ברוב פאר והדר.

תוריע מצורע

(ד), ותרגם נמי לבושי דיקר. מדברי של"ה (פר' תוריע מצורע תורה אור אות ג ד"ה אדם) למדתי כן, עיין שם.

והנה זה הרשע, לא מביא שלא עשה מכתנות עור כתנות אור, אלא אפילו עור בשרו הוכה בצרעת, על כן יקח מוסר מאהרן הכהן ויראה מה בינו לאהרן, הוא זילזל בעור בשרו וטימא אותו, ואהרן היה הדיוט ונתעלה ונתקדש עד שזכה ללבושי יקר, אז לכל הפחות לאחד מבניו הכהנים, אע"ג שהם זכו לזה רק על ידי אהרן בקדושתו, מ"מ קדושתן עומדת ולא נתלכלכו, וזה לכלך עור בשרו. אמנם אחר כך כששב ורפא לו ונרפא נגע הצרעת מן הצרוע, פירוש, מן הצרוע עצמו נרפא, כי נתהפכו עוונותיו לזכויות והוא גדול ועדיף מצדיק, על כן ויצא הכהן שהוא צדיק מעיקרו, הוא יצא אל מחוץ למחנה ויקח לימוד מבעל התשובה הלז אשר נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. [תורת משה עמ' סו]

מי אשר אין תוכם כבדם ומראים עצמם צדיקים וחסידות יתירה צריכים הרחקה יתירה

וְרָאָה הַכֹּהֵן וְגו' וְטָהַר אֶת הַנֶּגַע כִּלּוֹ הַפֶּה לְבֵן טָהוֹר הוּא: וְכִיּוֹם הַרְאֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי יִטְמָא. (ג' יג-יד)

יאמר על דרך מוסר, כי המצורע הוא מושרש בחטאים אשר בחבורתו יזיק אנשים ללמוד ממעשיו, כאשר יתבאר עוד, על כן הרחיקו התורה מעל גבול ישראל וגרשו מגו אל מחוץ למחנה (פסוק מו). והנה אמנם הרשעים הגדולים המפורסמים ברשע לא יזיק

רק יצירת האדם נאמרה בסוף אבל תורתו המורה על קדושת האדם – קודם לכל

אֲשֶׁה כִּי תִזְרֶעַ. (יב ב)

אמר רבי שמעון כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף כך תורתו מתפרשת וכו' (ויקרא רבה יד א, הובא ברש"י). י"ל דדקדק לשון יצירתו, משום שבאמת בריאת החלק אלוה ממעל שבאדם הוא קודם לכל, כמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה שם) ורוח אלקים מרחפת (בראשית א ב) זה רוחו של משיח, ואי נמי בראשית (שם פסוק א), בשביל משה או ישראל וכו' (ויקרא רבה לו ד), אך יצירתו, צורתו הגשמיות עפר מהאדמה הוא היה אחר כל היצורים. והכי נמי תורתו המורה על קדושתו, כגון להבדיל ולהורות בין הטמא והטהור, נאמרה קודם בהמה חיה ועוף (לעיל פרק יא), אך תורת נגעים וזבים וכהאי גוונא נאמרה אחר תורת בהמה חיה ועוף. (תקס"ה)

[חתם סופר עמ' כו]

המצורע צריך מוסר מן הכהנים שנתעלו ונתקדשו עד שזכו ללבושי יקר והכחן יקח לימוד מבעל התשובה

וְהִקָּבָא אֶל אֶהְרֵן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אֶחָד מִבְּנָיו הַכֹּהֲנִים. (יג ב)

ובפרשת מצורע (להלן יד ג) כתיב ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע. הנה הקב"ה עשה כתנות עור וילבישם (בראשית ג כא), ותרגם לבושי דיקר, כי מעור נזדכך עד שיעשה ממנו כתנות אור באל"ף, והיינו לבושי דיקר, וכן כתוב בבגדי כהונה עשו בגדי קודש (שמות כח

שלא יודע קלונם ברעתם שהם עושים. ועליהם אמר אב ראיית גנב ותירץ עמו, פירוש אתה אינך גנב כלל רק אתה רץ ובורח עם הגנב, כדי שעי"ז עם מנאפים חלקיך תתן חילך לנשים ולא ירגישו עליך. ועיין מה שכתבתי עוד בסמוך (עמ' צו ד"ה והצורע) בכיוצא בזה. [חתם סופר עמ' כט] (תקס"א)

ישראל לפי עוצם קדושתם – טומאתם משא"כ עובדי כוכבים

קל' הפך לכן טהור הוא: ובימים הראות בו בשר חי יטמא. (יג ג-יד)

רמז כי ישראל כל העדה כלם קדושים ובתוכם ה' (במדבר טז ג), על כן לפי קדושתם טומאתם, אם ימצא בו חטא כל שהוא מטמא. ואמנם עובדי הכוכבים כל' הפך לכן מראשו ועד רגלו וטהור הוא אינו מקבל שום טומאה, ולא עוד אלא ביום הראות בו בשר חי כגון גוי ששבת חייב מיתה, גוי שעוסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נח ע"ב), והיינו יום הראות בו בשר חי יטמא.

ורבותינו למדו (שם צו ע"א) מפסוק הזה, אין בן דוד בא עד שתתהפך המלכות למינות, אין רוצה לומר המלך דוקא, אלא המלכות והממשלה בעולם הוא המינות והאפיקורסת, יראי חטא נמאסו וחכמת סופרים תסרח (שם), וממשלת העולם היא האפיקורסת, כאשר עינינו רואות, ואז בן דוד בא במהרה בימינו אמן. [חתם סופר עמ' כט] (תקצ"ד)

מלכות שכולו רע טהור הוא דנבראו להשיב ישראל בתשובה והם יעקרו מן העולם

קל' הפך לכן טהור הוא: ובימים הראות בו בשר חי יטמא: וראה הפכה את הפשר החי וטמא הפשר החי טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב

כל כך בחבורתם, כי ישמרו מהם אנשים צדיקים וטובים ולא ימשכו אחריהם, ואינם צריכים הרחקה כל כך. משא"כ אותם שאינם תוכם כבדם, מראים עצמם צדיקים והם רשעים גמורים, עליהם אמרו חז"ל (ימא פו ע"ב) מפרסמים החנפים מפני חילול השם, והם צריכים הרחקה יתירה. ועל כן אמר פה הנגע אשר כל' הפך לכן וניכר ונודע רעתו בקהל, הגם כי רע הוא לעצמו ועל כן קראו נגע, מכל מקום טהור הוא, ואינו טמא לטמא אחרים, ואינו צריך שילוח. אך ובימים הראות בו בשר חי, פירוש ביום שיתחיל להראות עצמו כצדיק ואיש חי, אז יטמא.

ועל דרך זה אמרתי בכוונת הקרא (תהלים נ יח) אב ראיית גנב ותירץ עמו ועם מנאפים חלקיך, פירוש כי אנשים כאלו מראים עצמם צדיקים וחסידיים בדברים ידועים, ועושים רע בסתר באופן כי יגלה רעתם בקהל עם לא יאמין ולא יחשוב שום אדם כי הם העושים הרעה ההיא, כי הלא הוא חסיד ומדקדק במצות ועישר התבן, ואיך יעשה כזאת. והוא כמשל מי שראה שלוחי המלך מחפש אחר גנבים גונבי פלטין המלך, וביום ההוא ברחו הגנבים ורצו מפני חמת מלאכי המלך, והנה הוא האיש הלזו רץ ומתחבא עמהם, וכאשר ראוהו השומרים הסובבים רצו אחריו ומצאוהו וחקרוהו ומאומה רע לא נמצא עליו, אך אמר כבוכה ומתאונן ואיך לא ירוץ אדם מפני אימת המלך הגדול ושלוחיו, ומי ינקה מפגוע בכבודו ומגנוב מפלטירו בקול ומראה וריח, וריבה דברים ככהאי גוונא בחסידות של שטות, והוא עשה כן בעקבה ורמיה, כי ידע בנפשו שהוא מראש המנאפים, וכאשר עליהם יעבור כוס, לא יאמינו עליו דבר רע. כן נמי מעשי התעוועים האלו, מראים חסידות יתירה בדבר אחד כדי

מחיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – תוריע מצורע

והיינו הכרות רבי אלכסנדר מ'אן בעי חיי, מאן בעי חיי, שיהיה נוח לו חיי עולם הזה מכל חיי עולם הבא, והיינו מי האיש החפץ חיים אודה ימים לראות טוב, כי רוב החפצים חיים אמתיים אינם אזהבים ימים לראות טוב העולם הזה, כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה (אבות שם), ואם כן מי האיש החפץ חיים וגם אודה ימים לראות טוב [חיי העולם הזה], ואמר נצור לשונך מרע וכו'.

הכל תלוי בגבהות ושלמות הלב ויגבה לבו בדרכי ה' ושלמות נגד ה' ויראו ולמדו זאת משבת וחורש

ועין ארו ושיני תולעת ואוב. (יד ד)

כי כל הקדושה וישרת אדם תלוי בגבהות ושלמות לב, ויגבה לבו בדרכי ה' ואינו מתבייש מפני המלעיגים וזהו רמזו בארז, ושלמות לב נגד ה' ויראו להכנע לפני ה' ועבדיו ולשמור מצותיו וחקיו וזה רמזו באזוב. והוא רמז מדי חדש בחדשו (ישעיה סו כג) שהוא השפלות וכניעה מיעוט הירח, עתידים צדיקים שיקראו בשמך, יעקב בנה הקטן, דוד הוא הקטן (חולין ס ע"ב), ושבט בשבתו הוא הגבהות לב בדרכי ה', כי שבת רמזו לעטרה לראש צדיק, כידוע אותיות שלפני שב"ת אותיות רא"ש, ואחר שב"ת תג"א, שהוא כתר ועטרה, נמצא חדש ושבט הוא ארז ואזוב.

וההיפוך ברשעים המגביהים עצמם נגד ה' ומשיחו, ומשפילים עצמם להתמכר לעשות הרע, על כן נידונים בתולעתם לא תמות נגד שפלות כתולעת, ואשם לא תכבה נגד הגבהותם, שכל המתגאה נידון באש (ויקרא רבה ז ט). ואמר לא תכבה אפילו בשבת שאש של גהינם אינו שולט ברשעים, כדכתיב (שמות לה ג) לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת לרבות אש של גהינם כמו שאמרו במדרשים (זהר ח"ב פט ע"ב, ח"ג צד ע"ב), מכל

הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל הכהן: וראו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את הנגע טהור הוא. (יג יג-יז)

אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין צו ע"א) המלכות תתהפך למינות. והענין, כי המלכות שכולו רע כפרעה והמן טהור הוא, כי נבראו מעיקרא להשיב ישראל בתשובה והם יעקרו מן העולם. וביום הראות בו בשר חי שמראה טובה לישראל, יטמא, כי מקרב אותם להכשילם, ואם ישוב הבשר החי ונהפך ללבן וטיהרו הכהן. כי כן היה באחשורוש, בתחלה נראה בו בשר חי וטימא ישראל שהיה מהנה אותם מסעודתו (מגילה יב ע"א), ואז יטמא, ואח"כ נהפך זה הבשר החי ונעשה לבן, כי מכר ישראל להשמד, וטיהרו הכהן כי גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבוע נביאות (מגילה יד ע"א).

[תורת משה עמ' סו]

השומר פיו מכל דיבור רע וזכה ליפה שעה אחת בתורה ומעש"ט בעה"ז מכל חיי העה"ב

זאת תהיה תורת המצורע. (יד ב)

איתא פרק קמא דעבודה זרה (יט ע"ב) וברבה (ויקרא רבה טז ב) מכריז רבי אלכסנדר מ'אן בעי חיי, מאן בעי חיי. כי אין רוב הצדיקים רוצים בחיי עולם הזה בעצם, כי אם להיות לו צידה לעולם הבא, כי יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה (אבות פ"ד מ"ז), אך קדושי עליונים חפצים בחיי עולם הזה יותר ויותר, כי יפה שעה אחת בתורה ובמעשים טובים בעולם הזה מכל חיי עולם הבא (אבות שם). אך זהו דוקא לשומר פיו ולשונו מכל דיבור רע, כי פיו זהו שביל התורה היוצאת ונכנסת דרך פיו, ויהיה אותו שביל טהור וקדוש, ואי לאו הכי לא יזכה שיהיה יפה שעה אחת בתורתו בעולם הזה מכל חיי עולם הבא.

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – הפטרת שבת ר"ח ♦ מהיכל קדשו

אלא גם יבייש עצמו ויפתח פיו ושפתיו מרחשו קמיה רביה ולא יתבייש מלשאול ואם יצחקו עליו צעירים, שהרי לפעמים מרוב ענותנותו ונפשו כעפר על כן לא יפתח פיו, ואם כן תורה מה תהיה עליה ולא הביישן למד (אבות פ"ב מ"ה), ואמרו חז"ל (ברכות סג ע"ב) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל לב), על כן נמשל כשני תולעת מה תולעת אין כחה אלא בפה (תנחומא בשלה ט) וכחוט השני שפתותיך (שיר השירים ד ג) וק"ל. (תק"ף, שבת ראש חודש אייר) [חתם סופר עמ' קה-לג]

מקום בפושעים ההמה אשם לא תכבה אפילו בשבת. ואמר ותולעתם לא תמות נגד ראש חודש דמהפיך להו כבשר בקלחת כדאיתא ריש פרק הספינה (בבא בתרא עד ע"א), וכבשר בקלחת שישלוט האש בכל איבריו ולא יצא אבר חוץ מהאש, והוה אמינא לא נשאר מקום לתולעת לשלוט כי הכל קלוי באש, קא משמע לן תולעתם לא תמות.

ונ"ל דשני תולעת רומז עור, שמלבד שלא יתגאה אך יהיה כאזוב, לא סגי בהכי,

הפטרת שבת ר"ח

בבלי טהור כנ"ל, וגם מהם אקח לכהנים לעצים כמו שלוקחים המנחה להקריב. (תקפ"ז) [חתם סופר עמ' לא]

בכל יום ויום מתחדש אור חדש ואהבה וחשנה גדולה כמו שמתחדש מעשה בראשית

כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני וגו' בן יעמוד ורעכם ושמכם. (סו כב)

ר"ל הקב"ה מחדש בכל יום תמיד מעשי בראשית, כי לפי תהלוכות הגלגלים והכוכבים אין לך יום מיום שנברא העולם עד עתה שלא היו פנים חדשות בחבור הגלגלים והמזלות והכוכבים. והיינו שמים חדשים וארץ חדשה אשר אני עושה יום יום, בן יעמוד זרעכם ושמכם בכל יום ויום מתחדש אור חדש ואהבה חדשה והשגה גדולה בלבותם. (תקפ"ז) [חתם סופר עמ' לא]

לעתיד לבא יביאו הגויים את המתערכים בהם בכבוד ויכבדום בכלי זהב

והביאו את כל אחיהם מקל הגוים מנחה לה' וגו' כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה': וגם מזהם אקח לכהנים לעצים אמר ה'. (סו כ-כא)

פירוש הן אלו שנתלכלכו בחטאים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם והם בושו והכלמו לעלות לירושלים, ואמנם הגוים בכל מקומות יעוררו אותם לעלות ויביאום למנחה לה'. כאשר אדם לוקח חטים מן העליה שהיו שם בכרי כשאר כל החטים ומקדיש אותם למנחה, ואז מניח אותם בבלי כסף וזהב טהור ומביאים בית ה', שעד עתה היו מונחים בעליה ועכשיו מכבדים אותם בכלי זהב ואז לוקחין הכהנים ומקריבין לריח ניחוח. כן יביאו אותם המתערכים עד עתה עם הגוים ועכשיו יביאו אותם בכבוד לירושלים כאשר יביאו המנחה

אחרי קדושים

בחיי"ם, ועל זה נאמר (תהלים לד טו) **סור מרע ועשה טוב, ומדרגת חיים הטוב צריך עוד צירוף של אותיות הכתובות לפני אותיות הוי"ה ב"ה, דהיינו לפני אות י', ט', לפני אות ה', ד', לפני אות ו', ה', ולפני ה', ד', דהיינו טדה"ד שעולים למנין כ"ב גימטריא הטוב"ב, ושני שמות הללו מרמזים על דביקות בחיים הטוב, שאין אדם יכול לישאר בעולם הזה מצד דביקותו הגדול כמו שביארנו.**

והנה נדב ואביהוא שהיו קדושים גמורים הם הלכו בדביקותם עד מדרגה זו ועל ידי כן יצאה נשמתם, ולכך נאמר וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן דכל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא (בראשית רבה מד ה), והיינו אותיות המופלגים של תיבת מות זהו שם של פחב כמנין בחיים, וגם הלכו עוד מדרגה גדולה, וזהו בקרבנות לפני ה', דהיינו אותיות הכתובות לפני אותיות הוי"ה שם של כ"ב שאמרנו לעיל, ועל ידי זה וימותו, מצד גודל הדבקות אי אפשר היה להם להתקיים בעולם הזה. על כן דבר אל אהרן ואל יבוא בכל עת אל הקודש שלא ירגיל עצמו לבוא במדרגה זו ולא ימות(ו), דהקב"ה עצמו לא אמר אלא ובחרת "בחיים", ולא אמר בחיים הטוב.

וכתוב בספרים (זהר ח"ג נו ע"ב) דלכך כתיב אחרי מות שני בני אהרן, דנשמות בני אהרן באו לתוך פנחס אחר כך בשעה שנתקנא על זמרי, ונעשה שני בני אהרן חד גופא, ולכך נתכהן פנחס אחר כך. - ולפי זה י"ל סמיכות הפרשיות, דפרשה שלמעלה מסיימת ולאיש אשר ישכב עם טמאה, וזה מרמז על זמרי עם

נדב ואביהוא חנינו למדרגת החיים והטוב ומרוב דביקותם נסתלקו, אך הקב"ה צוה דהעיקר ובחרת בחיים לבד ועי' ולא ימותו

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבנות לפני ה' ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן ואל יבא בכל עת אל הקדש וגו' ולא ימות. (טז א-ב)

הנה בסוף פרשת נצבים (דברים ל טו) כתיב, ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב, ואחר כך (פסוק יט) כתיב ובחרת בחיים, ולא כתיב בחיים הטוב. וי"ל דתרי מיני חיים איכא, חדא חיים הטוב שהיא דביקות גמורה שכמעט אי אפשר לו לישאר בעולם הזה מצד דביקותו אם לא הקב"ה ישית כפו עליו להחזיקו על כרחו בעולם הזה, ולא כל אדם זוכה לכך, ועל זה נאמר וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל (בראשית א ד), ופירש רש"י ראה שאין עולם הזה כדאי להשתמש בו והטמין אותו לעתיד. ולכן אמר הקב"ה ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב כלומר שתוכל לבוא למדה זו הנקראת טוב, אבל עצתי שתבחר בחיים, היינו מדרגה שניה של חיים שלא מקרי טוב, כי במדרגה זו תוכל להתקיים בעולם הזה, והרוצה מצד עצמותו לסכן עצמו לבוא למדרגה חיים הטוב רשות בידו.

והנה ידוע בספרים שהשם של חיים המה אותיות ס' ח' ב' שהם האותיות השניות אחרי אותיות מות, דהיינו אחר מ' אות שניה ס', ואחר ו' אות שניה ח', ואחר ת' אות שניה אות ב', והיא גימטריא שבעי"ם כמנין של

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – אחרי קדושים ♦ מהיכל קדשו

ושילים. ולזה אמר גם כן אפילו כהן אחר שיכנס, ואיננו בטוח שימות מיד כי לא יזכה לכך, על כן אמר ואֵל יבוא בכל עת [וגו'] ולא ימות, פירוש שאיננו בטוח שימות אם יכנס, כי לא כל אדם נדב ואביהוא, וחי.

[תורת משה עמ' עו]

הצדיק אף מה שנטל כדי סיפוקו וצרכו לכבד נדמה בעיניו כאילו חטא חטא גדול

והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת. (טו ט)

יאמר על דרך מוסר כי הצדיק הנוטל מהעולם הזה כדי הספוק והצורך לבד, הרי הוא כאלו הקריבו לה', על דרך (יומא ע"א) הרוצה לנסך יין על גבי מזבח ימלא גרונו של ת"ח יין וכחאי גונא, ונמצא שבאכילתו זאת עשה מצוה רבה, ומכל מקום בעיניו נדמה כאלו חטא חטא גדול והלך אחרי תאות עיניו. וזהו והקריב אהרן הוא הצדיק, הוא מקריב לה' השעיר המה צרכי עולם הזה המכונים שעיר כי כל העולם הזה חלקו של שעיר הוא (ילקוט שמעוני פרשת תולדות רמז קיא), ואשר עלה בחלקו וגורלו של צדיק ממנו הרי הוא מקריבו לה', ומכל מקום ועשהו חטאת שהוא לדעתו עושה כאלו הוא חטאת אשר חטא. (תקס"א)

[חתם סופר עמ' לז]

הגם שמעלת הברידות גדול, מ"מ יותר חשוב ההתחברות עם עבדי ה' להורותם הדרך ובלי ספק יעלה מעלה מלעה הוא ועמו

ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש והניחם שם: ורחץ את בגדיו במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם: ואת חלב החטאת יקטיר המזבחה:

המדינית, ולכן כתיב אחר כך אחרי מות שני בני אהרן. (רפ"ס תק"פ-תקפ"א)

[חתם סופר עמ' קו]

בני אהרן בעדקתם זכו שמיד אחר בקרבנם לפני ה' וימותו בדרך הצדיקים שהקב"ה מתגלה להודיעם עונשם על עוונותם וא"צ להמתין עד אחר מיתתם

ואל יבא בכל עת אל הקדש וגו' ולא ימות. (טו ב)

במדרש מובא בספר מעין ישועה ובספר חוט המשולש פרשת (מצורע) [בהעלותך], תחית המתים מן התורה מאותו הפסוק (כמדבר יב י) והנה מרים מצורעת כשגלג. אם אמת הוא המדרש הזה, יש לפרש דהנה הקושיא על תחית המתים הוא דחיי מיתא דמיתא חיי בתמיה (סנהדרין צא ע"א), וכתב במהר"מ אלשיך (ויקרא כה יג ד"ה בשנת) שזהו כוונת המשנה (אבות פ"ד מכ"ב) (החיים) [הי"ודים] למות כדי שיעמדו לדין ויקבלו עונשם, ואחר כך המתים להחיות, ומקשה התנא לעצמו והחיים יידון למה אין הקב"ה דן מחיים ולא ימות כלל, ובא כמתרץ להודיע שהוא הדיין וכו', פירוש אלו היה דנו מחיים לא היה מאמין שהוא מהקב"ה אלא תולה במקרה, עיין שם. וזה אנו רואים במרים שמיד ולאחר שדברה במשה הודיע לה הקב"ה חטאה, ויחר אף ה' בס וילך ויפן אהרן והנה מרים מצורעת כשגלג, מה שאינו עושה כן לכל החוטאים בעולם, והיינו מפני שאינם ראוים שיתגלה עליהם הקב"ה ויודיעם עונשם על עונותם על כן צריך להמתין עד אחר מיתתם, וכתירוץ אלשיך הנ"ל, וממילא מוכח מזה דתחית המתים מן התורה.

והנה בני אהרן נכנסו ומתו מיד, ושיטוס נכנס ויצא בעונותינו הרבים (גיטין נו ע"ב). אלא הצדיקים האלו הרגישו וידעו בקרבנם לפני ה' וימותו, מה שאין כן אותו רשע, ולה' נקם

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – אחרי קדושים

עליית המדרגה כי בלי ספק יעלה מעלה מעלה והוא נְעֻמָּו. ואמר וכפר בעדו ובעד העם כי הוא ראוי להגן על כל העולם כלו, ועוד ואת חֶלֶב החטאת יקטיר המזבחה פירוש החטאת היותר גדול הוא מקטיר המזבחה, פירוש העבירה היותר גדולה המכונה חֶלֶב החטאת גם אותה מכניס לקדושה כי עונותיהם יעשו זכויות (יומא פו ע"ב).

עד כאן אזהרה לכהן, ועתה מזהיר העם שהמה ישמעו לו כי זולת זה אסור לומר דבר שלא נשמע (יבמות סה ע"ב), על כן מזהיר ואמר והמשלח השעיר לעזאזל פירוש בעלי החטא הגורמים בעצם לשליחת השעיר, המה ישמעו לקול מוריהם לטוב, וזהו יכבס בגדיו על דרך אם תכבסי בנתר (ירמיה ב כב), ורחץ בשרו במים של תורה ככל אשר יורוהו הכהן, ואחר כן יבוא אל המזבח הקדושה, מקום שבעלי תשובה עומדים.

דע כי המזבח בה"י הידיעה היינו מחנה עליונה, לכן גמטריא שלו קח כמו גיהנם חלקו של רשע ליום רע (ע"פ נדרים כב ע"א), ולהיות כי הצדיק נוטל ב' חלקים בהמזבח הנ"ל, שלו ושל רשע (חגיגה טו ע"א), לכן יראה הוא רי"ו כמו ב' פעמים המזבח הנ"ל. ולהיות השכר ההוא כפול חלקו וחלק הרשע לכן עדן גמטריא צדיק רשע. (תק"ס)

[חתם סופר עמ' לח]

המצוות הפשוטים מתעלים ומתקדשים ביתר שאת
אחר שנתקדש האדם בקדושה יתירה

ופשט את בגדי הקד וגו': ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ויעשה את עלתו ואת עלת העם. (טז כג-כד)

יש להתיישב בטעם הטבילה מקדושה חמורה לקדושה קלה, הלא מבגדי לבן לבגדי זהב הוה כמחמור לקל ממנו. ויש לפרש דלאחר

והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המזבח. (טז כג-כד)

יאמר על פי מה שכתב חובת הלבבות (שער אהבת ה' פ"ו) הגם שהבדירות הוא ממעלות הרמות, מכל מקום יותר מזה הוא ההתחברות עם עובדי ה' להורותם הדרך ילכו בה וזכותם יהיה תלוי בו, והאריך מאוד בזה בדוכתי טובי, ומכל מקום כתב בשער הפרישות (פ"ד) שיהיה צהלתו בפניו ואבלו בלבו, פירוש מכל מקום לבבו יהיה בודד לה' רק בפניו יסביר להם פנים כדי שיקבלו דבריו. והנה להיות כי הכהן גדול היו מפרישים ז' ימים קודם יום הקדוש הזה והיה מתבודד בהם (יומא ח ע"ב רש"י ד"ה שזה), אמר לו שלא ירבה לעשות כן כל ימות השנה כי יותר טוב לו ללמוד דעת את העם כדכתיב (דברים לג י) יורו משפטך ליעקב.

וזהו אחר תשלום עבודת יום הכיפורים אמר, ומעתה ובא אהרן אל אהל מועד הוא בית המדרש ופשט בגדי הבר הבדירות אשר לבש בבואו אל הקדש שהיה פרוש ז' ימים, עכשיו יפשוט אותן הבגדים פירוש לא ישתמש במדה ההיא, רק והניחם שם על דעת שבגדי הבדירות יהיו מונחים בקדש עד שנה הבאה אבל לא בשארית השנה. ואמר עוד ורחץ בשרו במים במקום קדוש פירוש במקום שהיה לו להיות קדוש ופרוש חלף זה ירחץ בשרו במי התורה, ותפש כינוי מים שמרמז בו שימשיך לב שומעיו כי חלק התורה הממשיך לב נקרא מים כידוע (חגיגה יד ע"א), וגם רמז אל ההכנעה (תענית ז ע"א) כעובדא דאהרן אוהב את הבריות ומקרבן לתורה (אבות פ"א מ"ב). ואמר ולבש את בגדיו הוא כנ"ל, נהי דאבלו בלבו מכל מקום יתלבש בבגדי הצהלות בפניו, ויצא ועשה עולתו ועולת העם, עולתו מלשון

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – אחרי קדושים ♦ מהיכל קדשו

המשגיח בשפלים, והכי נמי בעוצם קדושתך תשגיח על בני דורך. (פק"ח)
[חתם סופר עמ' מד]

הקדושה אשר מכח לבת אהבת ה' הנוער בקרב
אין הפרש בין איש לאשה ויכולה להאמר בהקדלה

דְּבַר אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַמְרַת אֱלֹהִים
קְדוֹשִׁים תְּהִי. (יט ב)

פירש רש"י פרשה זו נאמרה בהקדלה. יש
לפרש כי בפרשה שקודם מתן תורה
כתיב (שמות יט ג) כה תאמר לבית יעקב לנשים
בלשון רכה, ותגיד לבני ישראל לנשים
דברים קשין עונשין (מכילתא יתרו מסכתא דבחדש
ב, רש"י שם), כי זה היה הקדמה לקבלת התורה
שעל כרחם ישמרו, על כן עשה הפרש בין
אנשים לנשים. אבל הכא אמר קדושים
ופרושים יהיו מן שבעים שערי היתר מכח
להבת אהבת ה' הנוער בקרב איש או אשה,
ואין הפרש בזה בין אנשים לנשים, כי מי
שמגיע לזאת המדרגה אינו צריך לא לשון רכה
ולא לשון קשה, על כן נאמרה פרשה זו
בהקדלה, אנשים ונשים שוים.

[תורת משה עמ' פ]

הקב"ה קדוש שהוא מתעסק עם הנשמיים ואנו
מתקדשים בפרישות מן הנשמיות ובזה אנחנו
מתקרבים אליו

קְדוֹשִׁים תְּהִי בִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (יט ב)
לולא דמסתפינא הוה אמינא כי קדושה משמש
בשני אופנים, פרישות מעולם הזה לעלות
לרוחניות, וכן בהיפוך כמו אל תגש בי כי
קדשתך (ישעיה סה ה), ולא יצויר קדושה אצל
הקב"ה יתברך שמו, כי מה פרישות שייך, אלא
ההיפוך שהוא יתברך שמו קדוש להשגיח
בשפלות ולהתעסק עם הגשמיים מה שאינו

שנתקדש אדם בקדושה יתירה אז אחר כך על
ידה מצותיו ותורתו אפילו מצות הפשוטים
מתעלים ומתקדשים ביתר שאת. על כן אחר
שנתקדש בבגדי לבן ועבודת פנים, אז עבודתו
בבגדי זהב אף על פי שעובד בחוץ וקרבתו
פשוטים הרגילים ושכיחים, מכל מקום הם
מתעלים ביתר שאת, שנעשים עתה על ידי
קדוש עליון כזה, על כן צריך טבילה לעילוי
קדושה. [תורת משה עמ' עו]

האדם צריך להרמות להקב"ה בהשגחתו בבני דורו
בהשפלים ולא בענין הפרישות

קְדוֹשִׁים תְּהִי בִּי קְדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (יט ב)
קדושים תהיו, במדרש (ויקרא רבה כד ט) יבול
כמוני, תלמוד לומר כי קדוש אני
ה'. י"ל ודאי לא יעלה על דעת שיהיה פרוש
וקדוש כהקב"ה. אך יש בקדושה שני ענינים,
שיהיה פרוש בתכלית מה שאפשר לנברא בשום
אפשריות, ויהיה סופו כחונך בן ירד שנתהפך
לאש מבשר ונעשה מלאך (זהר חדש ב מג ע"ב),
וזהו פרוש כמוני כביכול, ולעומת זה מצד
אחר אינו יכול להיות כמו הקב"ה המשגיח
בכל השפלים ומנהיגם, וחונך מצד פרישתו
העלים עינו מבני דורו והן הנה דור המבול,
ואין הקב"ה חפץ בזה, אלא קדוש כמו אברהם
אבינו ע"ה שהיה פרוש וקדוש, אבל מעורב עם
הבריות ועשה נפש בחון והמשיכם לעבודת
השי"ת, ומפאת זה היה קדוש כהשי"ת, אשר
על כן נקרא אלקינו, היותו משגיח עלינו עם
עוצם פרישתו ית"ש, והכי נמי אברהם אבינו
ע"ה אע"פ שלא היה בפרישתו מתדמה
להשי"ת, אך בהשגחתו בבני דורו עם קדושתו
בענין זה התדמה להשי"ת ובאלה חפץ ה'.
והיינו דקאמר יבול קדוש כמוני ותהיה כחונך,
תלמוד לומר כי קדוש אני ה' אֱלֹהֵיכֶם

מחיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – אחרי קדושים

להכחיש לגמרי הפקדון כדי שלא תבוא לידי שבועה, אלא תרצה לשקר איש בעמיתו ר"ל שתחלף האיש בעמיתו ותאמר אינו שלך אבל הוא של פלוני חבירך שעל מנת כן הופקד אצלי, ועל ידי זה לא תשבנו בשמי לשקר כי השליש פטור משבועה, אך נגד זה וחללת שם אלקיך שהרי לא האמין לך חבירך כי אם הואיל והחזיק עצמך לצדיק ושם ה' נקרא עליך, ואיך תעשה עתה כזאת וק"ל. (תקס"ח) [חתם סופר עמ' מז]

בעניני עוה"ז חייך קודמים, אך בלימוד התורה וחי נצח – ואהבת לרעך כמוך

ואהבת לרעך כמוך. (יט יח)

אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה (תורת כהנים פרק ד הי"ב, ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד). יש לפרש רבי עקיבא לטעמיה דדרש ריש פרק איזהו נשך (בבא מציעא סב ע"א) וחי אחיך עמך (להלן כה לו) חייך קודמין לחיי חבירך, ואם כן כיון שחייך קודמין איך אפשר לקיים ואהבת לרעך כמוך. מיהו הא דחייך קודמין היינו בעניני עולם הזה, אבל בחיי הנצחיי דהיינו בלימוד התורה חייב ללמד לאחרים, אפילו הוא מבטל עצמו מלימודו מכל מקום חייב ללמוד עם אחרים, ועל כן אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, דבענין לימוד התורה הוא כלל גדול לאהוב חבירו כמוך. [תורת משה עמ' פד]

ראוי לכבודו, ומכל מקום קדוש הוא, אם כן ראוי שגם אנו נהיה קדושים להפריש עצמנו מגשמיות ולהדבק ברוחניות עליון, ואז הקב"ה מתקרב אצלנו ואנחנו מתקרבים לו, ובזה יקוים ואתם הדבקים בה' אלקיכם (דברים ד ד). [תורת משה עמ' פא]

הארם צריך ליוחר שלא לומר בפיו מה אני ומה חיי רק בעת אשר גם בלבבו מרגיש כן ולא יאמר שקר בפיו נגד מחשבתו ולבו אשר רמו עד למעלה

לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו: ולא תשבנו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך אני ה'. (יט יא-יב)

ר"ל כי השליש הנאמן, היינו אם יאמר שאין לי בזה שום דבר רק שניתן בידו ליתנו לפלוני, ואז הוא נאמן דהא הימניה (גיטין סד ע"א), ואם יכחיש ויעשה קנוניא עם אחד לומר הפקדון הזה ניתן בידי בתורת שלישות למוסרו לפלוני אלמוני הלז, וירוויח בזה שלא יכול אידך להשביע כי השליש נאמן בלא שבועה, אמנם מה הרוויח בזה שמכחש מבלי שישבע לשקר, ועכ"פ מחלל שם ה', כי זה שהאמינו לא האמינו אלא משום שם ה' שנקרא עליו והיה בטוח בצדקתו שלא יכחש, וכמו שהביא הרא"ש בהלכות תפילין (סימן כח) בשם המדרש (פסיקתא רבתי פכ"ב) במי שאמר לא לך האמנתי כי אם לתפילין שעל ראשך.

וזה שרמזו הכתוב, אחר שאמר לא תגנובו ולא תכחשו, הוסיף עוד, אולי לא תרצה

אמור

וצריך לעת זקנתו סגופים ועינוים, ואמנם שלמה המלך צוה (קהלת יב א) וזכור את בוראך בימי בחורותיך. וזה הפירוש שלא יפגמו בראשם, כלומר בראשית תולדותם בבחורותם, וירויהו שלא יצטרכו לגלח פאת זקנם לסגף עצמם בימי זקנותם, רק ינובון בשיבה דשנים וכו'. [תורת משה עמ' צג]

תלמידי חכמים צריכים להתקדש ולהטריד כי לעומת רב תיקונים כן רב קלקולם ואין ביניהם אלא כחוט השערה

כִּי אֵת אֲשִׁי ה' לָחֵם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מְקַרְבִּים וְהָיוּ קִדְּשׁ. (כא ו)

הזהיר את הכהנים והתלמידי חכמים המכונים כהנים שמאד מאד יתקדשו ויטהרו, כי לעומת רב תקונים בעבדם עבודת ה' עד שמהפכים מדת הדין למדת הרחמים, לעומת זה רב קלקולם כל כך עד שמהפכים מדת הרחמים למדת הדין, ולא עוד אלא שכמעט רגע יתהפך מהפך להפך, וקרובים שתי מדרגות אלו כחוט השערה. וזהו כִּי אֵת אֲשִׁי ה' זהו רחמים שנהפך לדין, עד שבא אֲשִׁי שהוא אש הדין, בא מאת ה' שהוא רחמים, ונקרא אֲשִׁי ה'. ומדרגת ההפך הוא לָחֵם אֱלֹהֵיהֶם, הוא מדת הדין שנהפך לרחמים עד שבאתה שפע טובה וברכה ממדת הדין הנקרא אלקים, וזהו לָחֵם אֱלֹהֵיהֶם. ואלו שתי מדרגות שהם מן הקצה אל הקצה הם מְקַרְבִּים זה לזה ואין ביניהם אלא כחוט השערה, ועל כן והיו קדש. (תקס"ב)

[חתם סופר עמ' נה]

הזהיר שינהגו כבני אהרן כי לא יתכן זולת זה להמשיך לב אנשים לעבודת ה' יתברך

אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאֶמְרֶתֶ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּיוֹ. (כא א)

פירוש שיהיו בני אהרן ויעבדו עובדא דאהרן, כי הרוצה להמשיך לב אנשים לעבודת ה', לא יתכן לו זה זולת שיהיה לו שלום מכל עבריו ויקבל כל אדם בסבר פנים יפות. אמנם הזהיר עוד לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּיוֹ, פירוש דכל זה הוא אי ליכא חילול השם, אמנם אם על ידי זה ירננו אחריו לאמור כי יתחבר לרשע ולא ידונוהו לכף זכות שעושה כן כדי לתקנו, אזי לא יחלל השם ברבים ח"ו, כי בשביל תיקון נפש אחת לא יתכן לקלקל ברבים ח"ו, וזהו לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמּוּיוֹ בשביל תיקון נפש אחת לא יטמא עצמו בין עמיו. ולזה התפללו חז"ל (ברכות יז ע"ב) שלא יהיה להם תלמיד המקדיח תבשילו ברבים דוקא, דביחיד אפשר למשכו ולקרבו בדברים טובים, מה שאין כן כשמקדיח ברבים ח"ו. (תקפ"ט)

[חתם סופר עמ' נג]

לא יפגמו בראשם, בראשית ימיהם, ולא יצטרכו לסגף עצמם בימי זקנותם

לֹא יִקְרְחוּ קַרְחָה בְּרָאשֵׁים וּפָאֵת זָקְנָם לֹא יִגְלְחוּ. (כא ה)

על דרך הילדות והשחרות הבל (קהלת יא י), ודרשו חכמינו ז"ל (שבת קנב ע"א) דברים שעושה האדם בילדותו משחירין פניו לעת זקנתו, על חטאותיו ותאותיו שנתפתה ליצרו,

הוציא את המקרא מפשוטו דקאי על זובח קרבן תודה, כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות.

ונראה לפרש דבספר חובת הלבבות (שער עבודת האלקים פ"ו) מזהיר על אותם בני אדם שנותנים תודה להקב"ה על טובה שעל העבר, ומכוונים בזה כדי שייטיב להם תמיד, והוא להם לעוון, דנמצא שלא מודים ומברכים להקב"ה, אלא לעצמם, ועיקר מחשבתו של המודה צריך שיהיה לא מחמת מורא עונש, שחושב שיענש אם לא יודה וישבח, ולא לקוות על ידי זה לשום שכר וטובה, אלא לאהבת הבורא יתברך ראוי ונכון להודות לו ולשבחו **כי טוב**, וממילא **כי יעולם חסדו** (תהלים קו א). הוא הטיב בחסדו ואם יהיה טוב לפניו להטיב עוד וודאי יעשה בחסדו הגדול. וזה כוונת הפסוק (דברים ד) **ואתם הדברים בה' אלקיכם חיים כלכם היום** דווקא, ולא לקוות לטובה ליום אחר, אלא יודה על טובה של היום.

ולזה אפשר שרמו הכתוב בפרשה זו וכי תזבחו זבח תודה לה' לא תזבחו מחמת מורא כנ"ל, אלא **לרצונכם תזבחו**, מרצון טוב ומאהבת ה'. וגם לא תהא זביחת תודה זו לקוות לעוד טובה ממנו יתברך, אלא **ביום ההוא יאכל**, לא תותירו ממנו עד בקר שלא יהא דעתו לטובות יום אחר, אלא תהא הודאה על טובת היום. ולכן לא דרשו חז"ל מקרא זה דזבח תודה יכבדני כאילו כיבדו בשני עולמים על המביא קרבן תודה, דאדרבה אסורה שתהא מחשבתו על שום טובה בעולם הזה ובעולם הבא, ומה שייך כאן לומר כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות, לכן הוציאו את המקרא מפשוטו, ודרשו על זביחת יצרו ומתוודה על חטאיו שעשה שראוי לו להיות נאבד משני עולמות, ומכיון ששב ומתוודה לפניו נחשב לפניו יתברך על ידי חסדו הגדול כאלו כבדו בשני עולמות.

כשם שאנו מוסיפים כח בפמליא של מעלה ואע"פ שכל קדושתנו מאתו כן אנו צריכים לקדש הכהנים אע"פ שאנו רוצים להתקדש על ידם

וְקִדְּשֵׁתוּ כִּי אֶת לַחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָּךְ כִּי קֹדֶשׁ אֲנִי ה' מִקְדָּשְׁכֶּם. (כא ח)

יתפרש לפע"ד כי כשם שהקב"ה רוצה הוא שנקדש אנחנו שמו יתברך, ועל ידי זה אנו מוסיפים כח בפמליא של מעלה, אע"פ שכל עיקר קדושתנו היא מאתו יתברך מכל מקום הוא מתקדש על ידינו, הכי נמי גבי כהנים אע"פ שאנו רוצים להתקדש על ידיהם והם יקרבו קרבנותינו לכפר עלינו, מכל מקום הם צריכים למה שאנו מקדשים אותם, כעין דוגמא שלמעלה כנ"ל. וזהו פירוש הפסוק וקדשתו שאתה עם ישראל תקדש את הכהן, **כי את לחם אלהיך הוא מקריב**, פירוש אע"פ שהוא מקריב לחם קרבנותיך, ואיך יצויר שיצטרך הוא למה שאנו מקדשים אותו, מכל מקום קדוש יהיה לך, ואל תתמה, שהרי קדוש אני ה' מקדשכם אני הוא המקדש אתכם ורוצה להתקדש על ידכם. (תק"ס)

[חתם סופר עמ' נו']

צריך להודות לה' על החסדים בלא לקוות לשכר וטובה אלא לאהבת הבורא ית"ש אשר ראוי ונכון להודות לו ולשבחו

וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו: ביום ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד בקר. (כב כט-ל) ולמעלה אצל שלמים (לעיל יט ה-ו) נאמר גם כן לשון זה, רק שבשלמים כתיב **ביום זבחכם יאכל** וממחרת. ונראה לפרש בדרך מוסר, דחז"ל בסנהדרין מ"ג (ע"ב) דרשו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים נ כג) **זבח תודה יכבדני**, אמר רבי יהושע בן לוי הזבוח יצרו ומתוודה כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמים, דלא כתיב יכבדני, אלא יכבדני. ולכאורה למה

בדבר על כן אוהב הוא אותו, נמצא מה שאוהב דוד את יהונתן תלויה בדבר הואיל ויהונתן אוהבו, מכל מקום אינה בטלה לעולם, שהרי אהבת יהונתן לו אינה תלויה בדבר ואינה בטלה הכי נמי אהבת דוד לו אינה בטלה.

והנה אהבת ישראל להקב"ה אינה תלויה ח"ו, אע"פ שהוא אלקינו ביחוד משגיח ומנהיג אותנו, ומה אאריך, מ"מ אין עבודתנו לו תלויה בדבר זה, אפילו לא היה ח"ו מיוחד להשגיח עלינו והיה רק בחינת יה"ו מהווה כל הוויות, מכל מקום היינו אוהבים ומוסרים נפשנו לשמו, ומשום הכי הקב"ה אוהב אותנו מכל האומות. נמצא אהבתנו להקב"ה אינה תלויה בדבר, ואהבת ד' אותנו תלויה בדבר הואיל ואנו מקבלים מלכותו לכבודו, ומכל מקום שני האוהבים אינם בטלים לעולם. והיינו ושמרתם את מצותי וגו' אני ד' לבד(י), אפילו לא אתנהג עמכם כמו אלקיכם מכל מקום תשמרו מצותי, ונקדשתי בתוך בני ישראל במסירת נפש. אני ד' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים תלויה בדבר, היינו כדי להיות לכם אלקים, על מנת שאני ד' אצליכם בלי טעם. [תורת משה עמ' צה]

והנה בשלמים מצינו שנקראים שלמים על שמשמין שלום בעולם, ושלום להקב"ה ולכהן למזבח ולבעלים (תו"כ ויקרא דבורא דנדבה פרק טז ה"א-ב, רש"י ויקרא ג א), ומצינו מפורש במשנתנו (פאה פ"א מ"א) אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה וקרן קיימת לעולם הבא, וכל הדברים דשם הם בכלל גמילות חסדים (כשבת קכז ע"ב וברש"י), הן אצל אב ואם, והן אצל שאר בני אדם, וכולם מביאין שלום בעולם, דלכן אמר התנא ותלמוד תורה כנגד כולם, דתורה נקראת החיים והשלום (משלי ג יז-יח), ויתר הדברים שם לא נקראו אלא שלום. הרי מפורש דבמצוות הגורמות שלום מותר לקוות לאכילת פירות בעולם הזה וקרן קיים לעולם הבא. ולזה אמר הכתוב אצל שלמים גם כן לרצונכם תזבחו, ביום ההוא יאכל וממחרת היינו שמותר לקוות מקרבן זה שמביא שלום לעולם על יום המחרת הבא, והיינו עולם שלום הבא, או עוד יום מחרת של עולם הזה שיאכל עוד ליום אחר פירות של מצוות שלמים זו, ודו"ק. (רפ"ם תק"פ-תקפ"א)

[חתם סופר עמ' קיב]

אהבת ישראל להקב"ה אינה תלויה בדבר ואף שאהבת ד' אותנו תלויה בדבר מ"מ אינם בטלים לעולם

בעת אשר ה' עושה נסים לישראל ונתעלה שמו צריכים ישראל להתחזק ולהתאמץ בעבודת הש"ת

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל. (כב לב)

יש לפרש בדרך רמז על פי מה שאיתא בגמרא סנהדרין צ"ג ע"א חנניה מישאל ועזריה שלא הוזכרו בקרא אחר שנעשה להם הנס הגדול שוב אין זכר למו, ואמרו חכמינו ז"ל שברוק טבעו. וכוונתם בלי ספק בדרך גוזמא, שהגוים ביזו לישראל ברוק שרקקו לפניהם אית לכם אלקים גדול ונורא ואין אתם עובדין אותו (רש"י שם ד"ה ברוק). וכן בכל קידוש השם יתברך שה' עושה נסים ונתעלה שמו, אם אין ישראל

ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני ד': ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם: המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני ד'. (כב לא-לג)

יש לפרש כי אהבה שהוא תלויה בדבר בטל דבר בטלה האהבה, ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם (אבות פ"ה מט"ז), ונראה, אהבה שאינה תלויה בדבר אפילו אם רק מצד אחד אינה תלויה גם כן אינה בטלה, כגון אם תאמר דוד אוהב את יהונתן תלוי בדבר, הואיל ורואה יהונתן אוהב אותו אהבה שאינה תלויה

ונראה גם יו"ט היה ראוי לכך כמו שבת, כדאיתא (זהר רע"מ סוף פרשת קרח, ח"ג קעט ע"ב) לא זזה שכינה מישראל [בכל שבתות ויו"ט] אפילו בשבת של חול, אלא משום לא פלוג ביום השמיני דוקא ימול, אפילו יהיה שבת או יום טוב באמצע השבוע, מכל מקום יום השמיני הוא מחרת שבת.

והנה כן הוא בקציר התבואה, שרצה הקב"ה להקריב לפניו ראשית קציר שעורים בפסח וביכורי קציר חטים בשבועות, והיה ראוי להקריבו מיד בכניסת יו"ט, אלא שצריך לקבל פני מטרוניתא מתחלה, והיה ראוי להמתין עד שיעברו עליו שבעה ימים ויניפו הכהן ביום השמיני מיום הראוי לקצירה כדי שיעבור עליו שבת. אך הכא אינו צריך להמתין משום לא פלוג, דהרי לעולם הוא שבת היינו יו"ט ביום ראשון של פסח, והשני הוא מחרת שבת, ולא צריך להמתין עד יום שמיני, אלא ממחרת השבת הנזכר לעיל שהוא יו"ט ראשון של פסח יניפנו הכהן. והנה נמשך קציר שעורים ששה שבועות, ובשבוע השביעית הראוי לקציר חטים ואינו ראוי להקריב בכורי קציר חטים עד שיעברו עליו שמונה ימים שהוא השבוע השביעית, וביום השמיני שהוא מחרת שבת שהוא יו"ט של עצרת, כבר עברו על החטים שמונה ימים ששבת ביניהם, ונקרא ממחרת שבת כמו בבהמה לקרבן ובבן למילה. ואתי שפיר. [תורת משה עמ' צז]

בפרות הנפש ננאלו כל צבאות ה'
וע"כ מקריבים בפסח כולו מצה אך בעצרת
שפרות הנוף מקריבים חמץ

ממושבתיכם תביאו לחם תנופה שתיים שני
עשרנים סלת תהינה חמץ תאפינה. (כג יז)
בפסח מצה, ובעצרת חמץ. והענין, כי בכל
לחמי תודה מקריבים חמץ ומצה על
פרות נפשו וגופו, על הנס שנעשה לו בגופו

מתחזקים על ידי זה בעבודת ה' יתברך יש ח"ו חילול ד'. וזה שאמר ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אם יהיה קידוש השם תתאמצו בעבודה, שלא יתחלל על ידי קידוש השם שמו הגדול יתברך שמו. [תורת משה עמ' צה]

בקציר התבואה שעורים בפסח וביכורי חטים
בשבועות לא הצריכו להמתין ח' ימים בקרבן
דיו"ט היינו שבת

ממחרת השבת יניפנו הכהן: וספרתם לכם
ממחרת השבת מיום הביאתכם את עמר התנופה
שבע שבתות תמימות תהינה: עד ממחרת השבת
השביעית תספרו חמשים יום. (כג יא, טז-טז)
הנה לדחות טענת הצדוקים רבו כמו רבו ראיות
מוכרחות, אבל על כל פנים יש ליתן טעם
מה טעם שינה קרא ואמר ממחרת השבת
יניפנו הכהן, ולא אמר ממחרת הפסח, או
לשון אחר שאין בו ספק. ועוד, ממחרת
השבת השביעית כתב רמב"ן ממחרת השבוע
השביעית, כי שבוע שלימה נקרא שבת, ויהיה
שתי לשונות בחד קרא משני ענינים, כי
ממחרת השבת יניפנו היינו מחרת יום טוב,
ומחרת השבת השביעית רוצה השבוע
השביעית, וכל זה צריך טעם.

ולפענ"ד נראה על פי מה שכתב במדרש רבה
פרשה זו (כו ז) הובא בטורי זהב יו"ד
סי' רס"ה ס"ק י"ג דמשום הכי בבהמה מיום
השמיני והלאה ירצה (לעיל כב כז) וכן מילה
בשמיני (לעיל יב ג) כדי שיעבור עליו שבת והוא
קבלת פני מטרוניתא, עיין שם. וצריך לומר
אפילו נולד בשבת או סמוך לשבת, מכל מקום
צריך להמתין שמונה ימים כיון שאי אפשר
לשמונה בלא שבת, על כן [גזרה] חכמתו
יתברך לא פלוג ואינו ראוי לגבוה ולא למול
עד שיעברו עליו שבעה ימים, וביום שמיני
שהוא מחרת יום שבת ירצה לקרבן ולמילה.

לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – אמור ♦ מהיכל קדשו

(הגדה של פסח), דמורי בהפלאה כתב (פנים יפות ויקרא כה יט ד"ה ונתנה) **ואכלתם לחמכם לשובע** אפילו על השובע עוד יוסיפו לאכול, כי רווחא לבסימא שכיחא (מגילה ז ע"ב) והמאכלים יהיו טובים כל כך, וזהו **פסח נאכל על השובע** (פסחים ע ע"א), אלו דבריו ז"ל. ונראה לפרש כוונתו שתהיה אכילת המצוה כל כך חשובה בעיניו עד שעל השובע משארי מאכלים עוד נאכל פסח ויהיה בפינו כדבש למתוק משמחת מצוה, כך נראה לפרש כוונתו.

ואוסיף, דבפ"ק דמגילה (שם) אמרינן כפין עניא ולא ידע, ועוד רווחא לבסימא שכיח. על כן באכילת פסח יש שני זכרונות, אחד במצרים בימי עוני אכלנו על השובע לחם צר משום כפין עניא, ועתה אנו אוכלין על השובע משמחת מצוה רווחא לבסימא. והיינו כהא **לחמא עניא דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים** כפין עניא, ועכשיו אנו אומרים כ"ל **דכפין באמת**, שהוא רעב ואין לו, ייתי וייכול, ואחר שכבר שבע כ"ל **דצריך ואינו כפין**, שכבר שבע, רק צריך לקיים מצותו, ייתי אחר שבעו **ויפסח משמחת מצוה**.

נמצא קבלנו עלינו ב' מצות, אחד מצות צדקה להאכיל העני, ובזכות הצדקה נגאלין [שנאמר (ישעי' א כז)] ושביה בצדקה (שבת קלט ע"א), על כן **השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל**. ומצוה שניה לעשות מצות ה' בשמחה רבה לאכול על השובע, על דרך רווחא לבסימא, בזכות זה **השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין**, ההיפך מתחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב ועבדת אויביך (דברים כח מז-מח), והיפך הקללה לברכה תחת אשר תעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב, ויעבודך עמים וישתחוו לך לאומים, והשתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. [תורת משה עמ' קיב]

שהוא נגד חמץ, ונפשו נגד מצה. אך בפסח יצאו כל צבאות ה' היינו ניצוצות הקדושה מטומאת מצרים, אמנם הגוף לא נתקדש ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו הגשמיים, עד בשעת מתן תורה ביום עצרת נתקדשו ברמ"ח עשה ושס"ה לא תעשה, על כן מקריבים בפסח קרבן תודה וכולו מצה, ובעצרת שתי לחם חמץ. ויען כל ישראל יש לו נשמה ממקום קדוש יתהלך, אך אין כל הגופים קדושים אלא השרידים אשר ה' קורא, על כן קרבן פסח מקריב כל יחיד ויחיד, מה שאין כן כבשי עצרת ולחמם אינן אלא משל ציבור, דמסתמא נמצא בכללות ישראל צדיקים גמורים. [חתם סופר עמ' סא] (תצד"ק)

ע"י שאומר אדם דברי תורה על שולחנו נעשה כמזבח והיו בית מקדש ה'

והקרבתם על הלחם. (כג יח)

במסורה איתא והקרבתם על הלחם, כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם (דברים ח ג). יש לפרש שלא יחיה על לחמו לבדו, אדרבא יחשב כזבחי מתים אם לא יקריב על הלחם, דהיינו שיאמר עליו דברי תורה ויהיה שולחנו דומה למזבח ומכפר עליו (ברכות נה ע"א).

וזהו זה **אלי ואנוהו** (שמות טו ב), ופירש רש"י שנעשה לו נוח לדור בו, וזה אם שולחנו כמזבח א"כ הוא בית מקדש ה'. ז"ה' א"ל"י ראשי תיבות ז"ה ה'שולחן א"שר ל'פני י'הו', בזה ואנוהו אעשה לו נוח כנ"ל.

[תורת משה עמ' צז]

פסח נאכל על השובע לרמז כ"ב חשובה בעינינו המצוה והיו כדבש למתוק בפינו משמחת המצוות

ואכלתם לחמכם לשבע. (כו ה)

בליל שבת קודש ט"ו אייר זמן אכילת פסח שני אמרנו פירוש כהא **לחמא עניא**

בחר בחוקותי

כל המצוות צריכים להעשות בבגדיהם ושפלות ומקיש שמיטה שהוא שפלות בעני לכל התורה כולה

לעתיד לבא יהיו בני אדם בדרגה חשובה דנהנים מזיו השכינה והתבואה יהיה מוכן לאכילת בחמה

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר. (כה א)
פִּרְשׁ רַשִׁי מִה עֲנִין שְׁמִיטָה אֲצִל הָרַר סִינִי,
אֲלֵא מִה שְׁמִטָה נִאֲמָרוּ בַּלְלוֹתֶיהָ

(כה ו-ז)

יִאמָר כִּי גֹף הַמִּצְוָה וְהַקֶּרֶן שֶׁל שַׁבַּת הָאָרֶץ
יִהְיֶה לָכֶם לְאִכְלָה לְעוֹלָם הַבָּא,
וְלִבְהַמִּתֵּךְ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בָּאֲרֶצְךָ, לְחֻלֵּק
הַבְּהֵמִיּוֹת וּנְפֹשׁ הַחַיּוֹנִית בָּאֲרֶץ הָעוֹלָם הַזֶּה
יִסְפִּיק הַפִּירוֹת שֶׁל מִצְוַת הַנִּל, הֵינּוּ תִּהְיֶה כָּל
תְּבוּאָתָה לְאִכְלוֹ, תְּבוּאָתָה שֶׁל שַׁבַּת הָאָרֶץ
הַנִּל. (תקס"א) [חתם סופר עמ' קיד]

גְּדוּלַת יוֹם לִ"ג בְּעוֹמֶר, וְכַח הַמִּשְׁלָה הַנִּתֵּן בִּיד
הָאָדָם לְהַפְּנוֹ לְטוֹבָה וְלִהְיוֹת, כְּרַעְנוּ בַּחֲרִיתוֹ

וְסִפְרָתָ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שְׁנֵים שְׁבַע
פְּעָמִים וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שִׁבְעַת שָׁנִים תִּשְׁעַת
וָאֲרֶבְעִים שָׁנָה. (כה ח)

כָּבֵר כְּתַבְתִּי וְהָאֲרַכְתִּי לְעֵיל מִזֶּה דִּמְרָזוֹ אִימִי
סְפִירַת עֹמֶר שֶׁהֵם שִׁבְעַת פְּעָמִים שִׁבְעַת יָמִים
וּנְחֻשֵׁב יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה, וְאוֹמֵר עוֹד, דְּכָל
יוֹם הוּא מִעֲנִין שִׁבְעָה עַל דֶּרֶךְ שִׁבְעַת בְּיוֹם
הַלֵּלְתִּיךָ (תְּהִלִּים קִיט קסד), וְהוּא לִיָּה ז' פְּעָמִים ז'
פְּעָמִים כְּמוֹ שֶׁפִּירֵשׁ תְּרֻגוֹם יוֹנָתָן (יִשְׁעִיָּה ל כו)
עַל שִׁבְעָתִים כְּשִׁבְעַת יָמֵי בְּרָאשִׁית, שִׁיחִיָּה
לְעֵתִיד לְבֹא הַחֲמָה ז' פְּעָמִים ז' פֶּעַם ז' הָעוֹלָה
שִׁמ"ג, וְשֶׁכֵּן יִהְיוּ צְדִיקִים לְעֵתִיד לְבֹא כְּדִכְתִּיב
וְאוֹהֲבֵיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבּוֹרָתוֹ (שׁוּפְטִים ה לא),
וּבְתֻרְגוֹם יוֹנָתָן. וְהֵנָּה כֵּן הֵם יָמֵי מִתֵּן תּוֹרָה
הַקְּדוּשִׁים הַלְלוּ, וְעַל זֶה כְּתִיב (תְּהִלִּים יב ז)

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר. (כה א)
פִּרְשׁ רַשִׁי מִה עֲנִין שְׁמִיטָה אֲצִל הָרַר סִינִי,
אֲלֵא מִה שְׁמִטָה נִאֲמָרוּ בַּלְלוֹתֶיהָ
וּפְרִטָּה מִדֶּה סִינִי אִף כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה
נִאֲמָרוּ בַּלְלוֹתֶיהָ וּפְרִטָּה מִסִּינִי. וי"ל ע"ד
מוֹסֵר כֵּךְ, לִפִּי מִה שֶׁכָּתַב חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת (שַׁעַר
עֲבוֹדַת הָאֱלֹקִים פ"ג ד"ה אד) שֶׁעֲנִין עֲבוֹדַת ה' הוּא
כְּנִיעָה וְשַׁפְלוּת לִפְנֵי ית"ש, וְהֵנָּה אֵין חֲלוּק
אֲצִל עוֹבֵד ה' אִם נִתֵּן כְּתֹר מַלְכוּת בְּרָאשׁוֹ אוֹ
אִם יִתֵּן בְּרָאשׁוֹ אֲפֹר מַקְלָה בְּתַעֲנוּיָתוֹ, כִּי הִכָּל
בְּעִינֵי לִשָּׁם ה' כְּנִיעָה וְשַׁפְלוּת, וְהִכָּהֵן הַגְּדוֹל
מֵאֲחֵיו בְּלִבְשׁוֹ בְּגָדֵי הַפָּאָר יִהְיֶה שֶׁפֶל וְנִכְנַע
בְּעִינֵי עֲצָמוֹ, וּמִלְבוּשֵׁי הַכְּבוֹד הֵם יִהְיוּ לְכַבּוֹד
ה' אֲשֶׁר הוּא עוֹבֵדוֹ, וְאִמֵּר ר' גְּמִלְאֵל לֹא שִׁרְרָה
אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם אֵלָּא עֲבָדוֹת (הוֹרִיּוֹת י ע"א).

וְהֵנָּה בְּכַגּוֹן אֵלּוֹ הַמִּצְוֹת שֶׁהֵם נִרְאִים כְּכַבּוֹד
וְתַפְאֶרֶת לְעוֹשֵׂיהֶם צָרִיךְ לִיזָהָר מְאֹד
לְבַלְתִּי רוֹם לְבָבוֹ, כִּי אִם יִהְיֶה עֲנוּתָן וְשַׁפֵּל
בְּרֶךְ, וּמִשּׁוֹם כֵּן הֵנִיחַ הַקַּב"ה כָּל הַהִרִים
הַגְּבוּהִים וְנָתַן תּוֹרָתוֹ עַל הָרַר סִינִי הַנְּמוּךְ מִכֻּלָּם
לְהוֹרֹת מַקְבְּלֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת כְּנִיעָה וְשַׁפְלוּת
(כְּסוּטָה ה ע"א), אִמָּנֵם מִצְוֹת שְׁמִיטָה וְיֻבֵּל
שֶׁעֲנִינֵי הַמִּצְוָה בְּעֲצָמָה הִיא הַכְּנִיעָה בְּעֵצָם,
לְהַשׁוּת עֲצָמוֹ לְעֵנִי וְגַר וְלַחֲיָה וּבִהְמָה,
וְלְהוֹרֹת כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אֲנַחְנוּ עַלִּי אֲדָמָה
וְלֵה' הָאָרֶץ וּמְלוּאָה, וְאִם מִה עֲנִינָה אֲצִל הָרַר
סִינִי, אֲלֵא לְהַקִּישׁ אֵלֶיהָ כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה
שֶׁהִכָּל יִהְיֶה בְּכַנִּיעָה וְשַׁפְלוּת. (תקס"ד)
[חתם סופר עמ' סז]

כשם שהוסיף משה יום אחד מדעתו וניתנה תורה ביום נא כן נתעכבו ישראל להכנס לארץ ישראל עד יובל נ"א, וכיובל יב"ק תחזו בציון עינינו

וְקִדְשָׁתֶם אֶת שְׁנַת הַחֲמִישִׁים שָׁנָה וּגו'. (כה י)
דע כשם שרצה הקב"ה ליתן תורה ביום נ"ו לספירה והוסיף משה יום אחד מדעתו וניתנה ביום נ"א (שבת פז ע"א), הכי נמי יצאו ממצרים שנת ב' אלפים תמ"ח (עבודה זרה ט ע"א), ואילו נכנסו לארץ מיד בשנה שניה, ולא שלחו מרגלים, ולא היו צריכים כיבוש וחילוק, היו נכנסים ביובל החמישים לבריאת עולם דוק ותשכח, ואמנם נתעכבו ל"ט שנים על ידי מרגלים והוצרכו י"ד שנים כיבוש וחילוק עד יובל נ"א לבריאת עולם - וכשנזכה ליובל יב"ק לבריאת עולם תחזו בציון עינינו. (תקצ"א)
[חתם סופר עמ' עא]

חמחוק לומדי תורה יזכה לשכר כת"ח אך שכר הנלות של הת"ח לא יתן כי אם לת"ח

וְעִיר הָלוֹיִם בְּתִי עִיר אֲחֻזָּתָם וְאֵלֶּת עוֹלָם תְּהִיָּה לְלוֹיִם: וְאֲשֶׁר יֵאָמַר מִן הָלוֹיִם וַיֵּצֵא מִמֶּכֶר בֵּית וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בִּיבֵל כִּי בְתִי עִיר הָלוֹיִם הוּא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וְשָׂדֶה מִגֵּרֶשׁ עֲרִיקָם לֹא יִמָּכֵר כִּי אֲחֻזָּת עוֹלָם הוּא לָהֶם. (כה לב-לד)
ר"ל הלוים הם תלמידי חכמים הדבקים בה', גאולת כל העולם תלוי בבתי ערי אחוזתם הוא בתי המדרש ד' אמות של הלכה שלהם, ואשר יגאל מן הלוים הם מחזיקי לומדי תורה, ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל, ביום השבועות יהיה לו חלק עם תלמידי חכמים שיהיה עירו הוא גופו יוצא ממדרגה שהוא בה למדרגה [אחרת], והטעם שיזכה כל כך, כי בתי ערי הלוים היינו בתי המדרש של תלמידי חכמים, היא אחוזתם של אותם המחזיקים הנזכרים בתוך בני ישראל.

אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים, כמו שבעתים הנ"ל שהוא שמ"ג כנ"ל, ומשום כן ל"ג בעמר מקודש טפי, כי עמר גמטריא ש"י וצרף לזה ל"ג עולה שמ"ג הנ"ל.

עוד כתבתי לעיל כי ל"ג בעומר הוא הוד שבהוד, הוד פעם הוד עולה רכ"ה, במלואו רי"ש כ"ף ה"ה עולה כת"ר. הנה תראה כי במזמור הללו אל בקדשו (תהלים קג) נאמר עשרה מיני שיר שהם נגד עשר [ספירות], ומינים ועגב נגד הוד עי"ש. והנה מינים עגב עולה ג"כ רכ"ה כנ"ל, ותבין כי הכל מכוון בעזרי"ה.

והנה כבר כתבנו כי עמ"ר ר"ת ע"ד מ'תי ר'שעים (תהלים צד ג), ועמר גמטריא ש"י, והקב"ה מנחיל לכל צדיק ב' פעמים ש"י כמו שכתב בתורת חיים (סנהדרין ק ע"א ד"ה עתיד), ב' פעמים ש"י גמטריא כתר לצדיקים וברת לרשעים, וכתוב (שם לו לד) בהכרת רשעים תראה, כי רשעים גמטריא ברת ואם תכרת רשעים לשני חלקים יהיה ב' פעמים ש"י. ועוד, בהסר תקלת רשעים תסיר הערלה מן הברית ויהיה מילה כמובן, לכן אם תכרית רשעים באותיות, יבוא ר"ש מצד אחד, י"מ מצד השני ועי"ן באמצע, תתחלק לשנים יהיה ל"ה מכל צד, צרף ל"ה עם ר"ש יהיה גמטריא תקל"ה, וצרף ל"ה עם י"מ יהיה אותיות מיל"ה. והנה תיבת הכר"ת יתהפך הכת"ר, ומשום הכי אדם במלואו אל"ף דל"ת מ"ם עולה תרכ"ה, ובידו להפכו לטובה או לרעה כחפצו ובחירתו. ודוד המלך ע"ה במזמור מה אדיר שמך (שם פרק ח) תמה על זה שנתן כל כך ממשלה לאדם לתקן ולפגום כרצונו, לכן ה'מה ר'או ב'ן ת'מהו (שם מח ו) ר"ת תרכ"ה הנ"ל. (תקס"ג)

[חתם סופר עמ' ע]

מהיכל קדשו ♦ לקט נבחר מתוך ספרי מרן זי"ע – בחר בחוקותי

בתורה מוכרחים לשלום כי כל אחד צריך בודאי לחברו ע, חלקו בתורה

וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצִי. (כו ו')

אֵינָא במדרש דקאי על שלום התורה, כדכתיב (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן וגו', ויברכם בשלום. ויש לפרש דשלום המדינה עיקרו נתיסד על שאיש לרעהו יעזור, והיום צריך ראובן לשמעון ומחר אולי בהיפוך. אמנם בתורה לעולם צריך אחד בודאי לחבירו, שלכל אדם חלק בתורה ועל ידי פלפול התורה יורדין לאמיתה, ומחלוקת לשם שמים, ורב ש'ום (ישעי' נד יג) בגמטריא מחלוקת, דסופה להתקיים דאת והב בסופה (עיין קידושין ל ע"ב), ולכך אמרו דקאי על תורה.

[תורת משה עמ' קיג]

קדושת ארץ ישראל בנ' קדושות וע"כ זכותיה דאר"י נפש טובא ומועיל לברכה

וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמוֹשֵׁה מָאָה וּגו' וְנִפְּלוּ אִיבֵיכֶם לַפְּנִיכֶם לְחֹרֵב: וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם וּגו' וְהִרְבִּיתִי אֶתְכֶם: וְאֶכְלֶתֶם יֶשֶׁן נוֹשֵׁן וְיֶשֶׁן מִפְּנֵי חֹדֶשׁ תוֹצִיאֻהוּ. (כו ח')

יש לפרש כפל הענין, שהרי כבר נזכר זה. ונראה דתוס' על התורה (דעת זקנים כאן, וכ"ה בתוס' סוטה יא ע"א ד"ה ולעולם) הקשו דכאן אמר חמשה מאה, ובהאזינו (דברים לב ל) אמר איכה ירדוף אחד א'ף. ואין לומר משום דפורעניות כתיב, הלא מדה טובה מרובה. ותירצו דהתם מיירי רק שירדפו לא הריגה. ובגמרא (מועד קטן טז ע"ב) לא משמע כן, דאמרו דדוד המלך ע"ה נצטער שהרג בפעם אחת שמונה מאות ולא אלף, והושב לו שזה מצד חטא בת שבע, ואם כן מבואר דהתם נמי הריגה.

ואמר עוד ושרדה מגרש עריהם לא ימכר כי אחזת עולם היא להם, אמר אע"פ שהמחזיקים יחלקו עם התלמיד חכם בתורתו, מכל מקום במה שסובל גלות וגירושים מעיר לעיר ללמוד תורה, זה שכר הגירושים יהיה לו לבדו ואין לזר עמו, וזהו מגרש ה'ים, במה שהתלמידים מגורשים וגולים מאונא לאונא, זה לא ימכר, כי אחזת עולם היא להם לבדם ולא יבוא אחר ביניהם. (תקי"ף)

[חתם סופר עמ' עה]

אין לנו להשגיח אלא על צרכי שמים והקב"ה ישגיח על צרכי ג'פניו, ע"ד אני לדודי ודודי לי

אם בְּחֻקֹּתַי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם. (כו ג-ד)

כְּתִיב (תהלים ק ג) הוא עשאונו ולא אנחנו עמו, לו קרי וכתוב לא. והכוונה אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ו ג) כל צרכי שמים מוטלים עלינו, ואין לנו להשגיח על צרכי גופינו עולם העשיה והקב"ה ישגיח על זה, וכרבי שמעון בן יוחי, דלא כרבי ישמעאל (ברכות לה ע"ב), והיינו הוא ית"ש עשאונו צרכי עולם עשיה שלנו, ולא אנחנו כי אין אנו פונים לזה כלל, ולעומת זה ולו אנחנו עמו להיות לו ודבקים בשמו אנחנו עושים זה, והוא כל מגמתינו.

והנה חק לישנא דמזוני הוא (ביצה טז ע"א), על כן אמר אם בחוקותי תלכו ולא תעשו דבר לחק המזונות, כי אם בחוקותי שאני חוקק לכם יום ויום, בו תלכו ותסתפקו, ואמנם מצותי תשמרו אתם ועשיתם אותם, אז ונתתי גשמיכם.

[תורת משה עמ' קט]

אחר כל הברכות מוסיף שיתן לב טהור לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב ולא יהיה לכם כעול

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהֵיטֵב לָהֶם עֲבָדִים וְאֲשַׁבֵּר מִשַּׁת עֲלֵיכֶם וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמוֹת. (כו יג)

וצ"ע הא ברכות דפרשת בחוקותי הם הברכות הגדולות שלעתיד לבא שעדיין לא זכינו להם (רמב"ן פסוק יב), ואיך בסוף כל אלו הברכות אחר שכבר נאמר (פסוק ו-ח) ונתתי שלום בארץ, ונפלו אויביכם לפניכם לחרב וכדומה, איך אחר כל אלה מביטח ואשבור מוֹטוֹת עוֹלָמְכֶם, ואיזה עול יהיה על צוארם ח"ו אז שיצטרך לשבור מוטותיהם.

אבל האמת, תחת היותנו עבדים לפרעה ולמלכי אומות העולם בעונותינו הרבים, צריכים אנו להטות שכמנו לקבל עול תורה ומצוות ולהיות עבדים לאלקים, כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים (לעיל כה מב), ופירש רש"י שטרי קודם. נמצא אנו עבדים מכורים במוסרות התורה, ומה יעשה ישראל ואפשי בבשר חזיר והלוח בבתי טרטיות ובקציצת פאת ראש וזקן, אבל מה יעשה והתורה אוסרתה (תורת כהנים פרשת קדושים פרק יא כב, רש"י לעיל כ כו), והוא יהודי כשר ואינו רוצה למרוד על אדונו יתברך שמו שהוא עבד נמכר לו, זהו עובד ד' כל ימיו, והוא לעול על צוארו, אך הוא יהודי כשר. ועל עבודה זו נאמר (דברים כה מז-מח) **תחת אשר לא עבדת את ה' אֱלֹקֶיךָ בשמחה וטוב לבב מרוב כֶּלֶךְ, ועבדת את אויביך וגו' ברעב ובצמא וגו' ובחוסר כֶּלֶךְ, אף על פי שאמת הוא שאפילו עול תורה כבד על צוארנו היינו מחויבים לקבלו ולסבלו, כי עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם, אבל חלילה וחס**

ונראה דבספר שפע טל (שער ח פ"א) איתא דארץ ישראל קדוש בחמשים קדושות ומצרים טמא בנו"ן טומאות, ולכן כתיב בתורה נו"ן פעמים זכירת יציאת מצרים להוציא מטומאה ההיא, ולכן זכותיה דארץ ישראל נפיש טובא, והנה ורדפו חמשה מאה דנקט כאן היינו כ' על אחד, וכאן מירי בחוץ לארץ שהרי הכתוב אומר וחרב לא תעבור בארצכם, ונו"ן פעמים כ' הוא אלף ואם כן אם בחוץ לארץ אחד ירדוף עשרים, מועיל זכותיה דארץ ישראל שפיר נו"ן פעמים יותר להרוג אלף.

והנה הכתוב אומר (דברים יא כד) כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה, ואמרו בספרי (דברים עקב פסקא נא) שעל ידי הכיבוש נעשה ארץ ישראל ונתקדש, רק בסוריא פליגי (עבודה זרה כא ע"א) משום שכבשו דוד קודם שהיה נכבש ארץ ישראל כולו ובלי רשות בית דין הגדול (רמב"ן דברים שם ד"ה ומכאן), אבל כשעושין כדן וברשות, נעשה על ידי הכיבוש ארץ ישראל ונתקדש ונתרבה זכותיה, ועל ידי זה יכול לדור שם, דהרי אמרו (כתובות קי ע"ב) הדר בחוץ לארץ כאילו אין לו אלוה. וזה שאמר ונפלו לפניכם לחרב ועל ידי זה נעשה ארץ ישראל, ופניתי אליכם ששוב ישרה השכינה בה, ועל ידי זה והרביתי אתכם, ושוב אחד יוכל לרדוף אלף דזכות ארץ ישראל מסייע.

ואכלתם ישן נושן וגו', דהיינו שקודם המלחמה יהיה ברכה כדי שיהיה לישראל מיד לאכול, אבל זה נתגדל שלא בקדושת ארץ ישראל, משא"כ החדש, ולכן וישן מפני חדש תוציאו דהחדש חשוב יותר. [תורת משה עמ' קיד]

אין זה עול כבוד כי אם שמחה וחדוה, אשרינו מה טוב חלקנו שלא שם חלקנו מן התועים והשוטים האלו יושבי בתי טרטיאות אוכלים ושותים בחייהם, ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום (שם ד ד).

והיינו בסוף כל הברכות אמר, אתן לכם לב טהור לעבוד ה' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, אני ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵהַיּוֹת לָהֶם עֲבָדִים וְהָיָה רָאוּי שִׁתְּהִי עֲבָדִים לִי, אֲבָל לֹא כֵן אֲנִי עַמְדִּי, אֲלֵא לַחֲרִיט עוֹלָם הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, וְאֲשַׁבֵּר מוֹטוֹת עוֹלָמְכֶם הֵינּוּ עוֹל תוֹרָה לֹא יִהְיֶה לָכֶם לַעוֹל, כִּי לֹא תִתְּאוּ תִּתְּאוּ רַעַה, וְאִלֶּכְךָ אֶתְכֶם קוֹמִמִּיּוֹת.

[תורת משה עמ' קטז]

לעתיד לבא והשיב לב אבות על בנים וכלם ידעו את ה' וכלם יהיו בעלי תורה

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב. (כו מב)

פירש רש"י ה' פעמים מלא כתיב בתורה שנתן אליהו הנביא ערבון משמו

שיבוא לְבַשֵּׁר יִשְׂרָאֵל עֵינָיו. הנה כתב רמב"ן בספר אמונה ובטחון (פ"ג) כי י"ג אותיות ב'אַבְרָהָם יִצְחָק' ו'יַעֲקֹב', ו'י"ג אותיות שְׂרָה רַבֵּקָה רַחֵל לָאָה, הם כ"ו גמטריא הו"ה, עי"ש. ואמנם אם יהיה שמו יִשְׂרָאֵל יהיה ז"ך אותיות כנגד אותיות התורה, והיינו כי שם יַעֲקֹב הוא מורה על עמי הארץ שאינם בני תורה אבל הם בני יחוד השם, על כן גמטריא כ"ו כמו שם הויה ית"ש, אך ישראל המה תלמידי חכמים על כן חשובים הם ורומזים על ז"ך אותיות התורה.

ועל כן בפרשת בהעלותך (במדבר ח יט) כתיב ה' פעמים ישראל בפסוק אחד, פירש רש"י נגד חמשה חומשי תורה, כי ישראל רומז על התורה. ולעתיד לבא יבוא אליהו במהרה בימינו אמן והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי ג כד), וכלם ידעו ה' מקטנם ועד גדולם (ירמיה לא לג), ואם כן יהיו גם יַעֲקֹב בעלי תורה, וצריך להוסיף אות על שמו להיות צרופים גם כן ז"ך כאותיות התורה, על כן ה' פעמים וי"ו נגד ה' חומשי תורה, כמו ה' פעמים ישראל הנ"ל. [תורת משה עמ' קטז]

אלם זהיכל

עיונים הערות והארות
בדברי מרן זי"ע
על סדר הפרשיות ומועדים

מדור אָלם ההיכל - מבאר הסופר - מדרושי וחידושי חתם סופר על סדר
הפרשיות ומועדים עם עיונים והערות 'מבאר הסופר', והרחבות ומילואים
'אז ימלא'.

הערות יתקבלו בברכה במספר פקס: +4420-8068-9776
לחילופין אפשר לשלוח באימייל: chassamsoifer@gmail.com

פרשת תזריע-מצורע

[ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם (י"ד ל"ד)]. בתוספתא (נגעים פ"ו ה"ו) דמיתתי הר"ש פי"צ דנגעים משנה ה' פליגי רבנן ורשב"א משום ר"מ, רבנן ס"ל על לה"ר לחוד נגעים צאים, ור"מ ס"ל על גסי רוח נמי.

וי"ל לשטתו פליגי, דבפ"ק דחולין (י' ע"ב) ילפי' דאזלי' בתר חזקה מנגעי בתים דמטהר לי' בסוף שבוע כשכהה או בצר משיעורא ודלמא אדאתי ואזל בצר לי' שיעורא ומעיקרא נסגר על שיעור כזה ועמד בעיניו, אע"כ אזלי' בתר חזקה.

וי"ל הא רש"י פי' עפ"י מ"ר (ויק"ר י"ז ו') שהנגעים צאו על הצמים לטובה כדי שימלאו מה שהסתירו האמוריים, והנה אם נסגר הצית ואח"כ מטהרין אותו ואינו נותן א"כ לא הי' זה לטובתו וע"כ על שום חטא, ורוב ישראל בחזקת נדקת וכשרות, ורובא עדיף מחזקה (קידושין פ' ע"א), א"כ לית לן למיזל בתר חזקה כדי לטהר הצית, אדרבא י"לא לומר דלרין נתינה משום דרובא כשרים וצדיקים, וי"ל דהנגעים צאים על לה"ר ולענין זה ליכא רובא דקיי"ל (ב"ב קס"ה ע"א) כולם צאצק לה"ר, ולפ"ז אין לומר על גסי הרוח, דאדרבא אתם המעט כתיב (דברים ז' ו', ועי' חולין פ"ט ע"א), אך ר"מ לא אזיל בתר רובא (שם ו' ע"א) יפה אמר על גסי הרוח כדיליף מעווי' (דה"צ כ"ו).

חתם סופר פ' מצורע (עמ' ל"ג-ל"ד) [משנת תקס"ט לפ"ק]

ונראה דע"כ צ"ל דכוונת מרן ז"ל למה שכתבו התוס' שם (ד"ה אלא) דמזה אין ראיה דמוקמינן אחזקה אלא לחומרא דמחמירין לטמאות הבית מכח החזקה, ומנלן דמוקמינן אחזקה גם לקולא, ע"ז כתבו התוס' שם, וז"ל: דאף לקולא מוקמינן הכא אחזקה דאי היה נגע גדול ובסוף השבוע היה חסר ממה שהיה מטהרין וניחוש דלמא אדנפיק ואתי בציר ליה שיעורא והיה כשיעור שהיה בסוף שבוע ונמצא שהנגע עומד בעיניו ובעי הסגר שני אלא משום

במ"ש מרן ז"ל דילפינן דין חזקה מנגע שכהה או נחסר א] במ"ש מרן ז"ל דבפ"ק דחולין (י' ע"ב) ילפי' דאזלינן בתר חזקה מנגעי בתים דמטהר לי' בסוף שבוע כשכהה או בצר משיעורא ודלמא אדאתי ואזל בצר לי' שיעורא ומעיקרא נסגר על שיעור כזה ועמד בעיניו, אלא על כרחיך אזלינן בתר חזקה. הנה בגמרא (שם) ילפינן דין חזקה ממה דמטמאין הנגע ולא אמרי' שנחסר שיעורא קודם שהסגירו ולא היתה הסגרו הסגר.

או ימלא

א. [ר"ת: יש לנו].

דמוקמינן ליה בשעת הסגר אחזקיה, עכ"ל.
ונראה ברור דכוונת מרן ז"ל לדברי התוס'.

בסתירת דברי חז"ל אם נגעי בתים באין על חטא
או לטובה

[ב] במ"ש מרן ז"ל 'הא רש"י פירש דהנגעים
באו על הבתים לטובה'. נראה לכאורה
דרמז להקשות דר' רש"י בשם המדרש סותרין
לכאור' להמבואר בתוספתא הנ"ל דהנגעים באין
משום חטא, שהרי לא מצינו חוטא נשכר (עי'
ב"ק ל"ח ע"א, ומנחות ו'). ועי' במושב זקנים (לבעלי
התוס') שהביא (כאן) ד' רש"י, וכתב עלה
שהקשה הר"י מהא דאמרינן גבי נגעי בתים
(נגעים פ"ב מ"ו) אוי לרשע אוי לשכנו, ע"ש.
ולכאור' כוונתו להקשות דממתני' הנ"ל מוכח
דבאין על חטא מדקרינן לבעל בית המנוגע
'רשע', ומד' רש"י מבואר דהנגעים באין
לטובה. וע"ש שנשאר בצ"ע.

ויעויי' ביפ"ת (ע"ד המדרש הנ"ל) שהרגיש בזה,
וכתב דהמדרש הזה חולק על המ"ד
דבאין על חטא, ע"ש. ובס' דברי דוד (להט"ז)
כ' ע"ד רש"י הנ"ל, וז"ל: ויש מקשין, תינח
בנגע החוזר, דדינו בנתיצת הבית, בנגע שאינו

חוזר מאי איכא למימר. ועוד יש מקשין, הא
אמרינן בפרק יש בערכין (ט"ז ע"א) דנגעי בתים
באים על עון צרות עין. ונראה דחדא מיתרצא
בחברתה, דודאי הנגע של בתים בא מחמת
עבירה, אלא שזה חסד אל יתברך שאפשר
שלפעמים ימשך טובה מן העונש דהיינו
שימצא מטמון, וזהו נכלל בלשון חכמים
(ברכות נ"ד ע"א) טובה מעין רעה וזו היא
הבשורה, עכ"ל.

והנה בהמשך דברי מרן ז"ל מתורץ הקו'
הנ"ל, דנגע שהוסגר והוחלט וטימאהו
הכהן וניתן הבית והתגלה המטמוניות, נגע זה
באה לטובה, משא"כ נגע שהוסגר אך נטהר
לבסוף, נגע זה באה על חטא' [ועי' נחלקו
על איזה חטא באה]. ועד"ז מצאתי במחזור
ויטרי סי' תכ"ד (בפירושו עמ"ס אבות פ"א מ"ו)
שהביא דברי רש"י הנ"ל וכתב עלה, וז"ל: ולי'
נראה דבשורה היה להם לצדיקים
כשמוצאים מטמוניות ולכך בא צרעת
בבתיהם, אבל כשבא צרעת ואינן מוצאים
שום מטמון כידוע שהוא רשע וגרם לסתור
כותלו של צדיק, עכ"ל. והיינו כעין דברי

אז ימלא

ב. הנה עיקר ד' התוס' דנקטו דאם בסוף ההסגר נפתח הנגע ממה שהיה קודם אע"פ שנשאר בה שיעור
נגע מטהרין אותה, מחודשין מאד, וכבר עמד בזה הרש"ש שם וכ' שלא מצינו ד"ז במשנה (וע"ש דבפשטות
צריך שילך כולו). ועי' חזו"א (נגעים סוף סי' ד' סקכ"ג) שהק' מכמה ברייתות בתוספתא דמפורש שלכ"ד התוס',
ע"ש שהשאירה בצ"ע.

אולם ראיתי בס' משנת טהרות (עמ"ס נגעים פ"ד מ"ז) שהביא סעד נפלא לד' התוס' מד' הראב"ד בתו"כ (נגעים
פרשתא ב' פ"ב ה"ט) שהיה לו גירסא במשנה דאם תתמעט טהורה והראב"ד שם מפרש דאפי' אם נשאר בה שיעור
נגע והיינו ממש כד' התוס'. ולפי"ד הראב"ד נמצא דנח' בזה תנאים במשנה ותוספתא, וצ"ל דגם התוס' קים להו
הך גירסא במתני' וס"ל כהראב"ד בפירושה, ודוק.

שוב העירני (הגר"י גפן שליט"א) שכבר עמד מו"ר הגרא"י הלוי שליט"א (בשיעורי נגעים פ"א מ"ג ופ"ד מ"ט) בד' הראב"ד
הנ"ל, והביא שהוא כדברי התוס' ושכן משמע בפיהמ"ש להרמב"ם פ"א מ"ג [שכתב, 'אח"כ נחסר מקצת מראה
השאת ונותר מראה הבהרת בשיעורו הרי הוא טהור לפי שכבר פחתה הצרעת', ע"ש], וכ"מ בראב"ד בתו"כ (שם
פרשתא א' פ"א ה"ד), ע"כ. וע"ע בתשו' שו"מ מהדו"ל (ת"ג סי' ל"ט, ד"ה ובה).

ג. ומתורץ נמי הקו' הראשונה שהק' הט"ז שם.

ד. עי' אדר"נ ריש פ"ט.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת תזריע-מצורע

מרן ז"ל דאיכא ב' מיני נגעני בתים, א' לצדיק וא' לרשעה.

נגדר חזקת כשרות אם הוא מדין רוב או מדין חזקה ג] במ"ש מרן ז"ל דרוב ישראל בחזקת צדקת וכשרות. לכאור' צ"ב דפתח ברוב וסיים בחזקה, ואין לדחוק ולומר דכוונתו הוא דרוב ישראל יש להם חזקת כשרות [שהוא דבר רחוק מן הסברא], דא"כ ל"ש לומר בזה רובא וחזקה רובא עדיף כיון דהך רובא ג"כ מכח חזקה היא באה'.

והנה דין חזקת כשרות הובא רבות בראשונים ז"ל ופסקה הרמב"ם ז"ל (פ"ב ה"ב מ"ה ח), אך בש"ס אינו מפורש. ובגדר חזקה זו נחלקו גדולי האחרונים ז"ל אם הוא מדין חזקה דמעיקרא (ע"ד קהלת ז' כ"ט) וכן נקט בפשיטות באבנ"מ (סי' קכ"ז סק"ב), או מדין רוב, דרוב

ישראל כשרין הם, וכן מסיק בפני יהושע (גיטין י"ז ע"א, בתורה משום) שכתב, וז"ל: האי חזקת כשרות מה טיבה, דלמא מבטן אמה לעולם לא היתה בחזקת כשרות, אלא ע"כ משום דאזלינן בתר רובא ורוב ישראל בחזקת כשרות הן, ורובא עדיף מחזקה, עכ"ל וע"ש בכל הדיבור'.

ולכאור' דברי מרן ז"ל כאן אתיא כשי' הפנ"י דהוה חזקה דאתיא מכח רובא, וע"כ יש לו הדין דרובא עדיף מחזקה. שו"ר דכן נקט מרן ז"ל להדיא בתשו' (אה"ע סי' ד) יעו"ש שכ' בתו"ד (בד"ה העולה), וז"ל: מ"מ איכא כאן חזקת כשרות וצדקת דאתיא מכח רובא רוב ישראל כשרים הם, עכ"ל. ובמהדו"ה שם (מכון ח"ס) ציינו לחי' ב"ק (ע"ב ע"ב, ד"ה הנה הרי"ף) ויעו"ש שנקט דאיכא תרוייהו חזקה דמעיקרא ורוב ישראל כשרים'. ואולי י"ל

או ימלא

ה. אולם במחז"ו משמע דלאו בכל נתיצה מצאו מטמוניות, ודו"ק. ו. ובעיק"ד מרן ז"ל דרובא וחזקה רובא עדיף אף נגד חזקת הנגע, לכאור' מוכח דנקט דאמר' הכי אף נגד חזקת הגוף, וכ"ה פשטות משמעות הראשונים ז"ל (ע"י חולין י"א ע"א תורה מנא, ובש"ר שם) אולם ע"י שו"ת חוט המשולש (ח"ג סי' כ"ז), ודו"ק.

ז. אולם בש"ש (ש"א פט"ו) נקט בפשיטות דהוה חזקת הגוף וע"ש במלואי שמעתתא (הע' 62).

ח. יעו"י בתוס' חולין (י"א ע"ב, ד"ה גנון) דלכאורה מבואר בדבריהם דחזקת כשרות היא משום לתא דחזקה ואינה משום לתא דרוב, אולם לפמש"נ להלן מדברי מרן ז"ל דאית בהו תרתי י"ל דקושיית התוס' היא דעכ"פ משום חזקה גרידא יש להחזיק דנתעברה מבעלה, ודו"ק.

ובעיקה"ד כדאי לציין שיטת הבית הלוי (ח"ב סי' ד' סק"ב) דס"ל דחזקת כשרות עדיפא מרוב וחזקה דעלמא, ע"ש שכתב בזה"ל: דכל אחד ממשאל כל זמן שלא נחשד לפנינו הרי הוא אצלנו בחזקת ודאי כשר בלא שום ספק, ולא מטעם רובא לחודא מחזקין לכל אחד בכשר, ותדע דהרי כל ע"א נאמן באיסורים גם להעיד נגד כמה חזקות ונגד הרוב ואפי' ברובא דאיתא קמן וכמו בחנות שרוב בשר שבה טרפה מ"מ נאמן לומר על חתיכה אחת שהיא כשירה ואפי' אם אין ידוע לנו אם היה בחנות זו כלל בשר כשירה והטעם לזה דאע"ג דבכלל כל העולם איכא מיעוט אנשים חשודים מ"מ כל אחד ממשאל שאנחנו דנים עליו הוא אצלנו בחזקת ודאי כשר בלא שום ספק ולא שייך לדון בו מיעוט וחזקה כלל, עכ"ל. ויעו"ש ראיותיו. אולם מתו"ד מרן ז"ל מוכח דלא ס"ל הכי, ובפרט לפמ"ש בסו"ד דר"מ לית לי' הך רובא, ודו"ק.

ט. סוגיא דמיפך והזמה משנת תקפ"ו לפ"ק [ע"ש בהערה שנראה שהיא העתקת תלמידים מכת"ק].

י. וז"ל: הכא איכא תרוייהו, רובא וחזקה, רוב ישראל כשרים, ועוד שנולד בכשרות, דאפי' נולד בטבע רע מעללים מ"מ לא נפסל לעדות עד שיעשה מעשה דחמס, עכ"ל וע"ש.

ועי' בתשו' נובי"ק (אה"ע סי' ס"ט, ד"ה ריעותא שניה) שלכאורה מבואר מתו"ד דנקט ג"כ דכל חזקת כשרות אית בהו תרתי, דין חזקה דמעיקרא ודין רוב כשרים, אך אולי יש לדחות דשאני זנות, ועי'. ומ"ש שם מרן ז"ל דאפי' נולד בטבע רע מעללים כו', לכאורה כתב כן לאפוקי מדברי הפנ"י (המובא לעיל) שכ'

הארות והערות בדברי מרן ז"ע – פרשת תזריע-מצורע ♦ אולם ההיכל

דגם על אבק לשוה"ר נגעים באין, והדברים מחודשין שהרי בפשטות איסור אבק לשוה"ר הוא מדרבנן, ע"י בח"ח (ריש כלל ט' בהג"ה), וכן משמע בדברי המבי"ט בקריית ספר פ"ז מהל' דעות, ע"ש. וגם בגמ' לא נזכר רק דנגעים באין על לשוה"ר, ומגלן לחדש כן באבק לשוה"ר.

ואולי י"ל דלמד כן מסמיכת המאמרים בגמ' ערכין (ט"ז ע"א) דנסמך איסור אבק לה"ר להא דהנגעים באין בעון לשוה"ר, ע"ש. ויש לציין דכן נקט ג"כ בס' נחלת עזריאל"י (פרפראות לחכמה, בפרשת ד"ה בגמרא) ג'. שו"מ בס' מקרי דרדקי"ל בפרשתן (תזריע אות רצ"ט) שנסתפק בזה [והו' בהערה ט"ו].

בדברי מרן ז"ל בשי"ר מ' דלא אול בתר רובא

[ו] במ"ש מרן ז"ל דר"מ לית לי' רובא. משמע דנקט דמשו"ה מטהרין הנגע בודאי, ולכאורה צ"ע דעד כאן לא שמענו אלא דר"מ חייש למיעוטא דליהוי ספיקא, אך לא

לזוז כיון מרן ז"ל בדקדוק לשונו דאיכא רוב וחזקת כשרות, ודו"ק"א. [ועי' להלן אות ו'].

במ"ש מרן ז"ל דאיכא חזקת כשרות וצדקות

[ד] במ"ש מרן ז"ל דרוב ישראל בחזקת צדקת וכשרות, ואח"כ כתב ג"כ דרובא כשרים וצדיקים. הנה הלשון 'חזקת צדקת' מצינו ג"כ בראשונים ז"ל (עי' תוס' חולין י"א ע"ב ד"ה כגון, ובתורא"ש נדה ג' ע"א) אך פשטות כוונתם לחזקת כשרות. אך יעוי' מ"ש מרן ז"ל בתשו' (י"ד סי' של"ז) דמשמע שנקט דיש חזקה על כל אדם מישראל שהוא בגדר צדיק [לענין דאין בהן מידת קנאה ואין עצמותיהן מריכין] (כשבת קנ"ב ע"ב), וע"ש בליקוטי הערות אות ג']. ולפי"ז א"ש דקדוק לשונו.

במה שנקט מרן ז"ל דנגעים באין גם על אבק לשוה"ר

[ה] במ"ש מרן ז"ל דהנגעים באים על לה"ר ולענין זה ליכא רובא דקיי"ל (ב"ב קס"ה ע"א) כולם באבק לה"ר. משמע שנקט בפשיטות

או ימלא

דא"א לומר דחזקת כשרות הוא משום לתא דחזקה דמעיקרא משום דלמא מבטן אמה לעולם לא היתה בחזקת כשרות, ע"ש. ועי' כיון מרן ז"ל דאי משום הא אכתי אין להפקיעו מחזקת כשרות, דהא דאית ליה טבע רע מעללים אכתי לא מרע ליה לחזקת כשרות ידידה, וכל כמה דלא עשה מעשה דחמס וכדו' לא איתרע חזקתו דמעיקרא, ודו"ק. ובאמת סברת הפני' צריכה תלמוד.

ונראה לכאורה דנקודת המחלוקת בזה הוא בגדר חזקה העשויה להשתנות, עי' ש"ש (ש"ג פ"ט, והלאה) שהאריך בכ"ז. [אך מ"ש שם בשם המהרי"ט (ת"א סי' י"א) להוכיח מגמ' ריש נדה (ב' ע"ב וברשי' ד"ה כיון) דמטמאי' נדה למפרע ולא מוקמי' אחזקתה משום דמועדה ורגילה לראות, לכאורה צ"ע דמתוך רהיטת הסוגיא שם משמע דגם הלל מודה דמה"ת מוקמי' אחזקתה ורק ס"ל דעבדי' סייג לטמא תרומה וקדשים ולגבייהו היא דלא מוקמינן אחזקתה משום ה"ט דעלולה לראות (ע"ש ב' ע"א בתור"ה מעל"ע, ג' ע"א בתור"ה ואב"א), וצ"ע]. ונימא דס"ל להפנ"י דמי שנוגד בטבע ר"מ איתרע חזקתו משום דהוה חזקה העשויה להשתנות, ואכתי צ"ת.

יא. ועי' מה שהאריך המהרש"ם בספרו דע"ת (י"ד סי' א' סק"ח וסק"ט) בענין זה אם חזקת כשרות מדין רוב או מדין חזקה.

יב. נדפס (הוראדנא תקע"ז לפ"ק) מעוטר בהסכמות נפלאות מגדולי דורו ובראשם הפרמ"ג ז"ל. מחברו היה הג"מ פינחס הלוי זצ"ל אב"ד ווענגרוב יצ"ו מתלמידי הרבי ר' יהונתן ז"ל (ע"פ שער הספר, והסכמת הג"מ חיים כהן רפאפורט זצ"ל אב"ד פינסק).

יג. ע"ש שהקשה כיון דאין אדם ניצול מאבק לשוה"ר נמצא יהיו כולם מצורעים בדברים יום יום, וע"ש תירוצו ע"ד דרוש.

יד. להג"מ הלל מקולומייא זצ"ל (מגדולי תלמידי מרן ז"ל).

טו. ולחיבת הקודש נעתק כל דבריו שם, וז"ל: עיין כתובות דף ע"ה ע"ב תוס' ד"ה ספק, שהקשו, היה לנו לאוקמיה על חזקת טהרה ובודאי היה שער לבן קודם. ונלענ"ד לישב ולומר מאחר דאחז"ל 'על עון לה"ר נגעים

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת תזריע-מצורע

חזקת כשרות בעלמא מדין חזקה, איברא דהק"ל דא"כ איך מטהרין הנגע בודאי מכח המיעוטא הרי איכא חזקת כשרות לטמאות הנגע". ואולי כוונתו דשאני הכא דאיכא חזקה לטהר הנגע ע"כ אמרי' סמוך מיעוטא [דגסי הרוח] לחזקה (כחולין פ"ו ע"א), ויל"ע בזה.

דהמיעוט קובע, ונגד חזקת הנגע הרי איכא חזקת כשרות^{טז}, ואטו נימא דכיון דחזקת כשרות מדין רוב לית ליה לר"מ כלל הדין דחזקת כשרות, וצ"ב.

ולפמ"נ לעיל (אות ג') דתרוייהו אית בהו דין חזקה ודין רוב א"ש דר"מ אית ליה

או ימלא

באים' וג"כ אמרו 'כולם בלה"ר, לה"ר ס"ד, אלא אבק לה"ר, מעתה יש לנו רוב נגד חזקת טהרה ידידה, מש"ה אם חזינן דעלתה בו שער לבן ובהרת, ולא ידענא איזה קודם, מסתבר לומר דבהרת קדמה, מאחר דכולם בלה"ר, וגם אם תרצה לדחות ולומר דעל לה"ר ממש עונשו בנגעים, ולא על אבק לה"ר, מעתה ליכא רוב לדחות חזקת טהרה שלו, ולא מתורץ קו' תוס' - אבל עדיין יש מקום בזה לישב סתירות תוס' שהקשה שב שמעתתא (ש"ב פ"א) דכאן ס"ל לתוס' מחזקינן מאיסור לאיסור, ובחולין דף (מ"ד) [מ"ג] ע"ב ס"ל אין מחזקינן מאיסור לאיסור - דודאי קודם שראינו בו שהוכה בנגע ואיתרמי בו נגע כזה שהוא ספק אי שער לבן קודם או בהרת קודם, הגם דידיענין שיש עבירות ידועות שעבורם נגעים באים, אפ"ה מטהרין ליה משום דמוקמיניה ליה בחזקת כשרות דבודאי לא חטא, מש"ה הוא בחזקת טהרה, אבל מאחר דחזינן שכבר בא עליו נגע שהוא טמא עבודה, מינה מוכח שהוא חטא בחטא כזה שעליו נגעים באים, וא"כ אם אח"כ נולד בו נגע שאנו מסופקים אם שער לבן קודם או בהרת, בכה"ג מסתבר לומר שהוא טמא ולא מוקמינן ליה בחזקת טהרה, משום דנוקט לטומאה, כבר איתרע חזקתו ואמרין דהוא ראוי גם לנגעים אחרים, ולא משום דמחזקינן מאיסור לאיסור, דבאמת בעלמא לא מחזקינן מאיסור אבר מן החי לאיסור דרוסה, משא"כ הכא שם טומאה אחת היא ומשך שייכו בהדי הדדי, נגע הראשון עם נגע השני, משום דמאחר שכבר הוכה בנגע כזאת שהוא טמא ודאי, מש"כ איתרע ליה חזקת טהרתו, מאחר שחטא בעבירה כזאת שעבודה נגעים באים, מש"ה מסתבר לטמאותו גם בנגע השני הגם שהוא ספק אם בהרת קדמה, עכ"ל.

הא קמן שנסתפק בזה אם גם על אבק לשוה"ר נגעים באים אך עכ"פ חדית לן דכיון דכולם באבק לשוה"ר ע"כ ליתא לחזקה גם לענין לשוה"ר גופיה, ואולי יש לבאר דברי מרן ז"ל עד"ז אך הסברא בזה צ"ב כמוכח. (וכדאי לציין דמצאנו לו חבר לספק זה בס' מוצל מאש [להג"מ בנימין מהוראנא זצ"ל בעל החמודי דניאל] עמ"ס ערכין שם, ע"ש).
טז. ועי' ש"ש (ש"ג פט"ז) דמשמע מתו"ד שנקט דהיכי דאיכא ב' חזקות הסותרות זא"ז דיינינן כמאן דליתא חזקה, ע"ש ודו"ק.

יז. והעירוני (הגרמיי סופר שליט"א) דלכא"ו אזל כאן מרן ז"ל בשי' מהרש"א (חולין פ"ו ע"ב בתורה יאמרו) דר"מ דלית ליה רובא לית ליה נמי חזקה, עכ"ד.

אמנם דברי המהרש"א מוקשין מאד דלכא"ו מפורש בגמ' (עירובין ל"ה ע"ב) דר"מ אית ליה חזקה. אך לפמ"ש"כ (למעלה בהמשך) די"ל כאן סמל"ח לכא"ו אי"צ להידחק בזה.

והנה בעיק"ד המהרש"א כדאי לציין כי אמנם כן נקטו הש"ש (ש"ג פט"ז) והראש יוסף (חולין י"ב ע"א) בדעתו, אולם יעוי' במדרכי (חולין רמז תשל"ז, ובהגהות רמ"א שם), ולפי"ז י"ל. ועי' במלואי שמעתתא ע"ד הש"ש הנ"ל (הע' 65) מ"ש בכ"ז, וע"ע בס' זכרון שמואל (ס' ע"ג).

פרשת אחרי-קדושים

ואל יבוא בכ"ז עת וגו' כי בענן אראה (ט"ז ב') פירש"י ורמז"ן צענן של קטורת. ולכאורה אין זה מענין הקרא אל יבא בכל עת אלא צענן הקטורת, הל"ל אלא צענן לחדש שהוא מקביל אל בכל עת. ע"כ נ"ל דה"פ צענן הקטורת יבוא בכל עת, פי' בשעה שהמחנה עומדת בפנים וענן הקטרת עולה הותר לבוא בכל רגע ורגע, ומיושב ק' תוס' על התורה (חוקי שם, פסוק כ"ג) איך התירו לבוא להוציא כף ומחנה מוטב להניחו כך עד לשנה הבאה ולא לנכס ביאה ריקנית, ומה שתירצו דאין כבוד שלמעלה להניח שם כל השנה מחנה באפרה"ח, טוב הוא, אבל עכ"פ איך הותר מסבא ביאה ריקנית לפני ולפנים. ולהנ"ל ניחא שצבעה שהמחנה וענן הקטרת עומד בפנים הותר לבוא בכל עת. ואין לומר א"כ בכל יום יקטיר קטרת ויכנס, וי"ל עכ"פ ביאה ראשונה אסורה שהרי ה"י צריך להקטיר בפנים, ואם כן נכנס בלי קטרת וחייב מיתה, בלתי ביה"כ שמצוה לעשות ככה, אבל ביה"כ שהותרה ביאה ראשונה ולהקטיר שם ושזו כל זמן שהמחנה עומדת הותרה כל הביאות.

ובזה א"ש מה שהשביעו לכה"ג שמא הוא לדוקי (יומא י"ח ע"ב), וק' הא הדוקים אינם מודים בקידוש ב"ד, ולחשבונו אין היום יה"כ, ובלא"ה אסור לנכנס וחייב מיתה לדעתו. ועוד מקשים העולם, מה מועיל השבועה, הא לדעתו החיוב לתקן בחוץ, וא"כ ה"ל נשבע לבטל המצוה ואין השבועה חל (מדרים ט"ז ע"א), ומשום שזו נמי אינו עובר"ט דה"ל נשבע לחרמין ולהרגין שבועת אונסין (מדרים כ"ז ע"ב). ולהנ"ל ניחא, דלחשבונו אין היום יה"כ ואין כאן מצוה והשבועה חלה, ומ"מ אי לאו שבועה ה"י נכנסים אע"ג שאין יה"כ היום, שהרי הם מתקנים מצחוץ, ושזו הותר לבוא בכל עת צענן הקטורת.

א"נ י"ל ק' דנשבע לבטל המצוה, בשנדקדק בלשון השבועה אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחינו ושלוחי ב"ד, נראה דרצו בזה, משום דכ' תוס' פ"ק דיומא (י"ב ע"ב, ד"ה כה"ג) בשם ירושלמי כה"ג מתמנה בפה ומסתלק בפה ע"י ב"ד, והשתא הם אמרו ששלוחין אותו על תנאי, אם ישנה ויתקן בחוץ הוא מסתלק מכהונה גדולה עפ"י ב"ד, דאדעתא דהכי לא שלחוהו, נמצא אם יתקן בחוץ ה"ל כהן הדיין וחייב מיתה על כניסתו. ולא צריך שבועה כלל, אלא משום חששא שמא יעמוד בין ב' פרוכות ולא יעבוד

או ימלא

יח. בחזקוני שם כתב, וז"ל: וא"ת הרי זו ביאה ריקנית ושלא לצורך, שיכול להניח כף ומחנה בקדש הקדשים עד יום הכפורים אחר ואז יולך שם כף ומחנה אחרת ובחזרתו יוציא משם כף ומחנה שנשתיירו שם מאשתקד, וי"ל דאין זה ביאה ריקנית שאם יניח שם כף ומחנה בדשנם גנאי הוא כלפי מעלה משום דמאס, עכ"ל. יט. עי' בגמ' שבועות (כ"ט ע"א) דהנשבע לבטל המצוה אע"ג דאינו חל מ"מ עובר על שבועת שוא. כ. ימה צורך לאורך הלוי - לשון מרן זי"ל בתשו' (ארי"ח סי' קצ"ו, הו' להלן בפנים).

שם עבודה כלל ולא יכנס כלל לפניו, ע"כ השגיעוהו ויכנס עכ"פ, שזו ע"כ הוצרך שלא לשנות משום תנאי הנ"ל, וק"לכא.

חתם סופר פ' אחרי (עמ' ל"ו) [משנת תקפ"ו לפ"ק]

בחידושו של מרן ז"ל דכשענן הקטורת עולה
הותרה כל הביאות

א] במ"ש מרן ז"ל לחדש דבשעה שהמחתה עומדת בפנים וענן הקטרת עולה הותר לבוא בכל רגע ורגע, והותרה כל הביאות. לכאורה צ"ע ממ"ש הרמב"ם פ"ב ה"ג מביא"מ, 'כהן גדול שנכנס לו ביום הכיפורים שלא בשעת עבודה חייב מיתה בידי שמים שנ' ולא ימות, וכמה פעמים הוא נכנס לשם ביום הכיפורים, ארבע, כמו שיתבאר במקומו, ואם נכנס חמישית חייב מיתה בידי שמים'. הרי מפורש דלא הותר לו ליכנס יותר מארבעה ביאות, ולכא"מ מ"ש מרן ז"ל דכל זמן שענן הקטורת עולה הותרה כל הביאות, צ"ע"ג.

ואולי י"ל קצת, דנקט מרן ז"ל דמ"ש הרמב"ם דביוהכ"פ נכנס שם ארבע פעמים לאו למימרא דשיעורא איתמר ולא הותר לו ליכנס יותר מארבעה פעמים, אלא דלפי סדר העבודות נכנס לשם ארבעה פעמים, אך אם רוצה ליכנס יותר מזה הרשות בידו כל זמן שענן הקטורת עולה. ומ"ש הרמב"ם דאם נכנס חמישית חייב מיתה, ר"ל אם נכנס אחר הוצאת המחתה שהיא בביאתו הרביעית, אז חייב מיתה"כ.

ודיקא נמי, דמרן ז"ל דקדק בדבריו לומר דהותר ליכנס 'בשעה' שהמחתה

עומדת בפנים וענן הקטורת עולה, ושנה ע"ז בסו"ד דהיינו 'כל זמן שהמחתה עומדת הותרה כל הביאות'. ולכא"מ צ"ב למה הוצרך להמחתה, הרי לפי"ד תלוי בענן הקטורת, וא"כ סגי בעשן הקטורת הנמצא בקוה"ק. אלא דהכריחו לזה הך דינא דהנכנס חמישית חייב, וס"ל דאורחא דמילתא נקט דבביאה חמישית כבר הורם המחתה והוסר משם.

אמנם לכאורה תירוצ' זה לא יעלה ארוכה, דהרי להדיא מבואר ברמב"ם בתחילת דבריו שם דאם נכנס ביום הכיפורים שלא בשעת עבודה חייב (וכ"כ בפ"ז הכ"כ מביה"ח), משמע דבכל גוונא נאסר ביאה ריקנית ביוהכ"פ, ואיכא עליה חיוב מיתה, כל זמן שלא נכנס לצורך עבודה.

והנה בכס"מ שם כתב דמקור דברי הרמב"ם היא בתוספתא דכלים (ב"ק פ"א ה"ז). ויעו"ש דתניא 'שבבית קדשי הקדשים כהן גדול נכנס לשם בכל שנה ושנה לעבודת יום הכפורים ארבע פעמים ביום ואם נכנס חמש חייב מיתה', ע"ש. ולא הוזכר שם להדיא מ"ש הרמב"ם דאם נכנס שלא בשעת עבודה חייב. אמנם ד"ז משנה ערוכה היא בסופ"ק דכלים (מ"ט) דתנן התם 'קוה"ק

או ימלא

כא. בשער יוסף (כאן) כתב: בשו"ת ח"ס חא"ח סי' קע"ו בד"ה והנ"ל וכו' כ' שם כנ"ל, אלא שבסיום תי' שם למה השביעוהו, נותן טעם אחר ע"ש.
כב. ואולי יש להביא כדמות ראייה לזה מדברי רש"י (ב"ב י"ד ע"ב, ד"ה ספר עזרה), יעו"ש דמבואר דכה"ג היה נכנס לקוה"ק להוציא ס"ת המונח בארון. ואע"פ שהתוס' (שם בעמוד א', ד"ה שלא) הקשו בזה, יעו"ש שקושיתם הוא משום דלא נזכר בסדר יומא זה, אך לא הקשו מהא דאינו יכול ליכנס יותר מארבע פעמים, ולכא"מ היא סיעתא למש"כ, ודרו"ק. (וע"ע בד' הרש"ש על התוס' שם, ובראבי"ה סי' תתקצ"א [הר' בקו' ש' קמאי ב"ב שם]. ומ"ש בחזו"א [יו"ד סי' קס"ז סק"ג] דהיו רשאים ליכנס משום צורך הס"ת, צ"ב).

מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כה"ג ביוהכ"פ בשעת העבודה'.

ואולי י"ל דס"ל למרן ז"ל דמ"ש 'בשעת העבודה' אין הכוונה דלא הותר לו ליכנס אלא כשנכנס לצורך עבודה, אלא דלא הותר לו לנכנס כ"א בשעת עבודה, וכל זמן שלא הוציא כף ומחתה אכתי קרוי שעת עבודה, דהוצאת כף ומחתה הוה ליה גמר עבודת הפנימיות (עי' להלן בפנים אות ג', ד"ה אולם, מל' החזקוני). ואכתי הדברים מחודשין מאד, וצ"ת.

בדברי מרן ז"ל דנכנסת כה"ג להוצאת כף ומחתה הותר משום ענין הקטורת

ב] במ"ש מרן ז"ל דכיון דבשעה שהמחתה עומדת בפנים וענן הקטרת עולה הותר לבוא בכל רגע ורגע, משו"ה הותר לכה"ג ליכנס להוציא כף ומחתה. מבואר דלמד דבשעת הוצאת כף ומחתה עדיין עולה עשן הקטורת, וילה"ע בזה דהרי מסתבר דאם כבר נעשית דשן דדינא הוא דאין מועלין בו כיון שנעשית מצותו (עי' פסחים כ"ו ע"א, ובריתות ר' ע"א) תו לא חשיב ענן הקטורת. והנה משמע במתני' (יומא נ"ב ע"ב) דלאחר הקטרת הקטורת אין הכה"ג יוצא משם עד שיתמלא הבית עשן, וכן

מבואר ברמב"ם (רפ"ד מעוה"ס), והנה בגדר הך שיעורא דיתמלא הבית עשן מצינו מחלוקת, עי' בחי' מרן רי"ז הלוי (במכתבים בסוה"ס, ע"ז ע"א) דיש מי שסובר דהוא חד שיעורא עם הך דקטורת משתעלה תמרתה אין בה מעילה, ע"ש. ומדברי מרן ז"ל כאן לכאור' מוכח דלית ליה הך סברא, שהרי נקט דבשעת הוצאת כף ומחתה אכתי איתיה לענן הקטורת, ואם כבר עלה תמרתה ונעשה דשן לא מסתבר דמקרי ענן הקטורת, וכש"נ.

אולם יעו"ש בדברי הגרי"ז שיסד דבמצות הקטורת דלפני ולפנים נתחדש דאע"פ שהכהן כבר יצא מצותו בזריקת הקטורת ע"ג האישים, וכמו בקטורת דכל השנה כולה, מ"מ בקטורת דלפני ולפנים ביוה"כ נתחדש דשיעור זמן קיום מצותה נמשכת עד שיתמלא הבית עשן, וגמר מצותה הוא כשיתמלא הבית עשן^כ, ע"ש. ולפי"ז אולי י"ל דאע"ג דכבר נגמרה מצותו של הקטרת הקטורת, ואע"פ דאח"כ בעליית תמרתה כבר נעשית מצותו של הקטורת ונעשית דשן, מ"מ לא פקע שם ענן הקטורת מעשן הקטורת כיון דמיהת בהכי דנתמלא הבית עשן נתקיימה מצות הקטרת, ודו"ק היטבכ"ד.

או ימלא

כג. וע"ש בשם הגרש"ז זצ"ל דנלמד מהקרא (ויקרא ט"ז י"ג) וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות וגו', וע"ש דכ"ה בקרית ספר להמבי"ט (עוה"כ שם).

כד. אולם העירני (הגר"ש איינשטיין שליט"א) דאפילו לולא דברי הגרי"ז אולי י"ל דכיון דבשעה שעלה העשן קודם שנעשית מצותו היה בזה קיום הקטרה והו"ל ענן הקטורת, נימא דעשן זו אכתי נמצא שם מבית לפורכת ולא פקע שם ענן הקטורת מיניה, עכ"ד.

איברא דילה"ע בזה דהרי אע"ג דבעלמא אמרינן קול מראה וריח אין בה משום מעילה, ורק איסורא איכא, אבל בקטורת יליפין דמועלין בה אפילו בריחה כמב' בגמ' (פסחים כ"ו ע"א), וע"ש דמבואר דכ"ז עד שתעלה תמרתה אך משתעלה תמרתה אין מועלין בה (וכ"פ הרמב"ם סו"פ ממעילה), ולכאור' יש להסתפק בדין עשן הקטורת שיצא קודם דנעשית מצותו ועדיין קיים שם אחר שנעשית מצותו של הקטורת, אם אכתי יש עליה איסור מעילה, ולכאור' אם דיינינן העשן כחלק מהקטורת, א"כ מתלי תלי בדין הקטורת גופיה, וכיון דנעשית מצותו של הקטורת שוב ל"ש למיסרי הנאת עשנה, וצ"ת. ועכ"פ אם נימא דאין מועלין בה יהא מוכח דפקע קדושתה (ועי' היטב בלשון הגר"ח (בספרו פ"ב ממעילה) דבקדשי מזבח נעשית מצותו פקעה קדושתיהו לגמרי, יעו"ש), וא"כ משו"ה לא מסתבר שיהיה קרוי 'ענן הקטורת' אי לא דנימא כדברי הגרי"ז, וכש"נ.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אחרי-קדושים

מחתה באפרה, טוב הוא, אבל עכ"פ איך הותר מסברא ביאה ריקנית לפני ולפנים, ולהנ"ל ניחא שבשעה שהמחתה וענן הקטרת עומד בפנים הותר לבוא בכל עת. הנה בעיקר קושיית החזקוני שהביא מרן ז"ל למה לא הו"ל ביאתו בשביל הוצאת כף ומחתה ביאה ריקנית^{כז}, בעניי לא זכיתי להבין הקושיא בזה, ואשיחנה הנה.

דהנה בגמ' יומא (כ"ד ע"ב) מבואר דממעטינן מקרא דאין הזר חייב על עבודת סילוק מבית ולפרוכת דהיינו לפני ולפנים, וברש"י (שם, ד"ה ולא) פ' דעבודת סילוק היינו 'כגון הוצאת כף ומחתה שהכהן גדול מכניס שם לקטורת יום הכפורים ומניח בין הבדים ואחר כך חוזר ומוציא'. הא קמן דהוצאת כף ומחתה הו"ל עבודה, רק דאימעוט מקרא דאין הזר חייב מיתה עליה, אבל הא מיתה מבואר דחשיב עבודה^{כח}. וא"כ מאי קושיא להו

אך באמת בלשון מרן ז"ל משמע דהא דהותר הביאות משום ענן הקטורת היינו בשעה שהעשן עולה מן המחתה גופיה, וזה דלא כדברינו הנ"ל, ודוחק לומר דנקט מרן ז"ל דעד שעת הוצאת כף ומחתה אכתי לא פסקה תמרתה^{כט}. ואולי י"ל ע"פ מש"כ לעיל (אות א', ד"ה ודיקא) דהא דנקט 'מחתה' הוא משום דאחר הוצאת המחתה שוב אסור לו לכנס, וכש"נ, אך עכ"פ כל זמן שהמחתה בפנים אינו תלוי בעשן העולה מהמחתה אלא בעשן שכבר עלה מהמחתה, וכש"נ. ואכתי צ"ת.

בקו' הראשונים למה לא חשיב כניסת הכה"ג להוצאת כו"מ ביאה ריקנית

ג] במ"ש מרן ז"ל דלפי החידוש הנ"ל 'מיושב קושיית תוס' על התורה איך התירו לבוא להוציא כף ומחתה מוטב להניחו כך עד לשנה הבאה ולא לכנס ביאה ריקנית, ומה שתירצו דאין כבוד שלמעלה להניח שם כל השנה

או ימלא

כה. וכדאי לציין לד' האברבנאל פ' אחרי (פט"ז, שאלה י"ב) שהקשה 'למה זה לא היה כ"ג מוציא את הכף שנשארה ריקם בצאתו מהקטיר קטורת, ויכול אח"כ בבואו להזות את דם הפר או את דם השעיר להוציא את המחתה בצאתו, ולא יצטרך להכנס שמה פעם רביעית כדי להוציא את המחתה, ולא יעבור על אמרו ואל יבא בכל עת אל הקדש' (וע"ש תירוצו ע"ד דרוש).

וראיתי בס' עבודת ישראל (ליוה"כ פ, ד"ה חמש טבילות) שבדקדוק לשונו הק' ביאר יותר, וכתב 'שהכהן גדול בהכניסו את הכף והמחתה לפני ולפנים הניחם שם עד אחר גמר עבודת היום הביאו לו בגדי לבן ולבש נכנס להוציא הכף והמחתה ע"ש, וקשה, בשלמא המחתה היתה צריכה להיות שם עד גמר עלות עשן הקטורת, אבל הכף היה לו להוציאו תיכף בראשונה אחרי אשר נתן את הקטורת על האש לפני ה', וכבר הרגיש בזה החכם אברבנאל בספרו ע"ש' (ותירץ שם ע"ד סוד).

אמנם מ"ש בעבו"י שהמחתה היה צריך להיות שם עד אחר גמר עלות עשן הקטורת, צ"ב כוונתו, שהרי ממילא היה הכה"ג צריך להמתין שם עד שנתמלא הבית עשן, ולכאורה צ"ל דס"ל דשיעורא דתעלה תמרתה (דהיינו בהפסקת עליית העשן וכדמשמע ברמב"ם סופ"ה ממעילה, אך ע"י רש"י פסחים כ"ו ע"א) מאוחר להא דנתמלא הבית עשן, וע"כ פשיטא ליה שאינו יכול להוציאה קודם שנעשית מצותו של הקטורת, ודו"ק.

כו. וע"י בגמ' (שם ל"ה ע"ב) דתני רב הונא בר יהודה ואמרי לה רב שמואל בר יהודה, אחר שכלתה עבודת ציבור כהן שעשתה לו אמו כתנות לובשה ועובד בה עבודת יחיד (פירש"י, הוצאת כף ומחתה, שאינה צריכה לציבור אלא לפי שמוטלת עליו לפנות את המקום לפיכך קורא לה עבודת יחיד) ובלבד שימסרנה לציבור (פירש"י, דסוף סוף מעבודת ציבור היא, כך נראה בעיני, ואני שמעתי עבודת יחיד מקרא פרשה דתנן [במתני'] [לקמן ס"ח ע"ב] קורא באיצטילת לבן משלו, וקשיא לי בגוה, דלא תנן התם ובלבד שימסרנה לציבור) פשיטא (פירש"י, דעובד בה כיון דאמרת מוסרה לציבור, דציבור היא), מהו דתימא ניחוש שמא לא ימסרנה יפה יפה, קמ"ל. ע"כ בגמ' (ורש"י).

להחזקוני דהוה ביאה ריקנית, הרי כל שהוא לצורך עבודה לא הוה ביאה ריקנית, וצ"ע.

במח' הראשונים בזמן הוצאת כף ומחתה ובגדר הוצאת כף ומחתה אי הוה עבודה

והיה נראה לומר בזה, דיעויי' רמב"ן פ' אחרי (ט"ז כ"ג) שדן בזמן ביאת כה"ג לפני ולפנים להוציא כף ומחתה, אם היה קודם התמיד של כה"ע או אח"כ, וע"ש שהאריך בזה וכתב, ז"ל, ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים, וכן דעת כל הגאונים, וכן יראה מן הברייתא השנויה בתורת כהנים (פרק ו' ה') כפשוטה. אבל אנו מצאנו בירושלמי (יומא פ"ז ה"ב) אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר

תמיד של בין הערבים, וכן כתב הרב ר' משה (פ"ב ה"ב מעיה"כ), וכן הסדר השנוי במשנתנו (יומא ע' ע"א) קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת. אלא כך הוא הסדר, סדר היום בבגדי לבן, ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית, והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית, קטרת חביתים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית. והטעם בזה, לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום, עכ"ל וע"ש. וכ"כ הרמב"ן בחי' למס' יומא (ע' ע"א, ד"ה ובדקתי), ע"ש. ולכאורה מבואר בדברי הרמב"ן דס"ל דהוצאת כו"מ לא חשיב עבודה, ודלא כרש"י.

אז ימלא

ולכאורה צ"ב היטב הא דקרי ליה עבודת יחיד, וגם צ"ב מ"ש רש"י דסו"ס מעבודת ציבור הוא. ואטו נימא דכוונתו לומר שאין הציבור מתכפרין בעבודה זו אך הא מיהת הוה ליה מעבודת היום וע"כ סו"ס מכלל עבודת ציבור הוא, ועי' בחי' ה"ר אליקים [הו' בקו' שי' קמאי שם], ודו"ק. והנה יעויי' ברש"י שם (לעיל מעיה, בד"ה לא פחותין) דמשמע דהחילוק בין הוצאת כו"מ לשאר עבודות היא דשאר עבודות מכפרות, וגם דהוצאת כו"מ אינה אלא לפנות המקום שאין כבוד שיהיו מונחין שם. [וזה כעין ד' החזקוני, וע"ע ברלב"ג פ' אחרי (ט"ז כ"ג) שכתב ו'הנה לא זכרה התורה בביאור סילוק הכף והמחתה לפי שאינו מכוון בעצמו ואינו מצורך הכפרה אבל בהכרח יתחייב לכבוד המקום ההוא שלא ישאר שם האפר כל השנה עד בוא יום הכיפורים אחר שיסירוהו משם הכהן הגדול בבואו לכפר בקודש']. ועי"ל דכוונת רש"י היא דעבודת יחיד היינו כעין עבודת סילוק, ודו"ק בכ"ז.

אך הא מיהת מבואר דקרי ליה להוצאת כו"מ עבודה. (ובעיק' הסוגיא שם עי' מ"ש מרן ז"ל בתו"מ פ' משפטים (מהדו"ק נ"ג ע"א, ד"ה ואידי, מכת"ק [משנת תקע"ב לפ"ק]) והו' בחי' יומא החדשים שם). ועי' בתוס' (שם ל"ב ע"א, סוד"ה ואי) דמשמע בדבריהם דמהא דדרשינן (בגמ' שם) 'ובא הכהן' שנכנס להוציא כו"מ, מזה גופא מוכח דעבודה היא להצריך לה טבילה, ע"ש. אך אולי י"ל דכוונתם דמזה ידעין דחשיבי מ'עבודת היום' להצריך לה טבילה, וע"ע בלשון התוס' (שם מ"ד ע"ב, ד"ה בכל יום) דמבואר דחציצה פוסלת בה, (ועי' תוס' ישנים שם ל"ט ע"א, ד"ה כי הדדי, דמבוא' דמעיקה"ד בעי גם ימין להוצאת כו"מ, וע"ש בנבוא"א), ודו"ק.

כח. ועי' רש"י (יומא ס' סו"ע"א, ד"ה בבגדי) דמבואר דשייך לדון לפסול את הוצאת כו"מ, [אך למעשה אינו נפסל משום דאילו ואיל העם נעשין בבגדי זהב בחוץ ומה שעשה עשין], ע"ש היטב. ולכאור' א"ש לשיטתו דאית בהו לתא דעבודה, ומיושב קו' רש"ש שם, ודו"ק. (אלא דהראשונים נתקשו בד' רש"י מטעם אחר, יע"ש). ולפי"ד הרמב"ן הנ"ל, א"ש גם דרש"י לשיטתו (בפי' עה"ת, וביומא ל"ב ע"א) דהוצאת כו"מ קודם לתמיד של כה"ע, וק"ל. ובעיק"ד רש"י יל"ע אם הוציא זר או כהן הדיוט את הכף ומחתה, דנפסל עבודת הוצאת כו"מ, אי מחייבינן ליה לכהן גדול להחזירה ולהוציאה כדי שיתקיים עבודת הוצאת כו"מ. והנה לפי"ד מרן ז"ל לכאור' אינו יכול ליכנס שוב כיון דכל היתר ביאתו משום דהמחתה עומד בפנים ועשנה עולה [אך תלוי במש"כ לעיל לדון אי בעינן המחיתה בשביל העשן או רק משום דבלא"ה נגמר עבודת היום, ודו"ק], אך עכ"פ י"ל דאם אכתי עולה עשנה מותר לו

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אחרי-קדושים

ולפי"ז היה אפשר לומר דהחזקוני שהקשה למה לא הוה ביאה ריקנית, קאי בש"י הרמב"ן דהוצאת כו"מ לא הוה עבודה, ודלא כרש"י, וע"כ הוקשה לו למה לא חשיב ביאה ריקנית, וק"ל.

אולם אליבא דאמת קשה לומר כן, דהנה יעוי" בחזקוני (שם בהמשך דבריו) שהביא דברי רש"י (ע"ת כאן, וביומא ל"ב ע"א) בסדר עבודות היום דהוצאת כו"מ היתה אחרי אילו ואיל העם וקודם לתמיד של בה"ע, ולא חלק על זה לומר כשי' רמב"ם ורמב"ן (הנ"ל), ואף הוסיף ביאור בד' רש"י, וז"ל: ועוד פרש"י כאן, אין כאן מקומו של מקרא וכו', בלומר מתוך קו הדין היה לנו לומר שכאן מקומו כדי שיהו כל עבודות פנים בבת אחת בלא שום הפסק. כיצד, משהתחיל כל עבודות פנים כגון מעשה פר ושעיר הפנימים והקטורת ושעיר לעזאזל, היה לו לחזור ולבא אל אהל מועד הוא קודש הקדשים להוציא משם כף ומחתה שהיא גמר עבודת הפנימיות, אלא גמירי חמש חמש טבילות ביום ואם יהיו העבודות כסדר המקראות לא משכחת להו לטבילות אלא שלש, כיצד, אחת לתמיד של שחר, ואחת בינו לבין עבודת היום כולה עם הוצאת כף ומחתה, ואחת בין עבודה זו לבין עבודת אילו ואיל העם ועמהן המוספין ותמיד הערב, לפיכך צריך

להפסיק מעשה אילו ואיל העם בין עבודת היום לבין עבודת הוצאת כף ומחתה, והוצאה זו תפסיק בין אילו ובין איל העם ותמיד הערב. הרי חמש עבודות שלהן חמש טבילות. היינו שפירש"י אין כאן מקומו של מקרא, אלא אידי דקאי קרא בעבודת פנים נקט כולו ואזיל, עכ"ל.

הא קמן דלא זו בלבד שהעתיק והרחיב בביאור דברי רש"י בסדר העבודות דהוצאת כו"מ קדמה לתמיד של בה"ע, אלא אף חזר ושנה להגדיר את הוצאת הכו"מ בגדר עבודה, מה שלא נמצא כן בפרש"י בענין זה, ודו"ק. וא"כ הדק"ל מאי קושיא ליה דהוה ביאה ריקנית, וצ"ב כ"ט.

איברא דבלא"ה צ"ע, דהרי לכאור' מה שכתב רש"י דהוצאת כו"מ הוה עבודת סילוק הרי מוכרחת היא בגמרא, דאל"ה מי משכחת ליה עבודת סילוק לפני ולפנים, וא"כ הרי מבוי' בגמ' דהוצאת כו"מ הוה עבודה, וצ"ע בזה.

והנה בד' הרמב"ן אולי היה אפשר לומר דמ"ש דאינה עבודה ר"ל דלא חשיב מכלל סדר עבודת היום וע"כ צריך להיות אחר התמיד, ול"ש להא דהקדים מעשה לחברו, אך ודאי מודה מיהת דהו"ל עבודה. ולכשתמצא לומר הרי לכאור' בעל כרחין צ"ל כן בש"י הרמב"ם דהרי כתב (פ"ב ה"ג מביא"מ) 'כהן גדול שנכנס

או ימלא

ליכנס עפי"ד מרן ז"ל דהא דאסור ליכנס בכל עת כדי להקטיר שם הוא משום דההקטרה צריכה להיות בפנים, והכא הרי כבר הקטיר בפנים, וצ"ע.

ולולד"מ אמינא דבר חדש דהוצאת כו"מ וכן בכל עבודת סילוק שעשאה זר (כמו דישון וכו') ל"ש לתקנה ע"י כהן כיון דכבר סלקה ליה ובטלה עבודתה ולא יוכל לתקון, ודו"ק.

כט. ואטו נימא דאדרבה לזה הביא החזקוני כאן דברי רש"י לומר דלפי"ז מתורץ דלא הוה ביאה ריקנית, הרי זה דחוק מאד בלשונו, יעו"ש. וכן מוכרח בפי' הריב"א ע"ת שהביא ד' החזקוני, והקדים דברי רש"י ואח"כ הקשה למה לא הו"ל ביאה ריקנית, ע"ש.

ל. ועי' מש"כ לעיל בהערה (אות כ"ז). וילה"ע דכן משמע קצת בד' התוס' רא"ש (יומא ע' סו"ע"א) שכתב דשינוי בגדים דהוצאת כו"מ לא חשיב הפסק 'כיון שאינה עבודה', וכתב עלה 'אבל שינוי בגדים דעבודת היום חשוב הפסק', ע"ש ודו"ק.

הארות והערות בדברי מרן זי"ע - פרשת אחרי-קדושים ♦ אולם ההיכל

במ"ש מרן ז"ל דמקשים העולם למה לא הו"ל לדעתו
נשבע לבטל את המצוה

[ד] במ"ש מרן ז"ל דמקשים העולם, מה
מועיל השבועה, הא לדעתו החיוב לתקן
בחוק, וא"כ ה"ל נשבע לבטל המצוה ואין
השבועה חל (נדרים ט"ז ע"א). כדאי לציין כי
קושיא זו שדר הג"מ בונם איגר זצ"ל לפני
מרן ז"ל (במיקף שתא דשנת תקע"ד לפ"ק) ומרן
ז"ל השיב לו (בתשו' או"ח סי' קע"ו) על זה
ב' תירוצים, א) דהשבועה חל עליהן בכולל
(כמבואר בירושלמי - ה' בתוס' שבועות כ"ד ע"א,
ד"ה אלא הן), ואף לשי' הרז"ה (שם כ"ז ע"א
[מדה"ר]) דהבבלי חולק וס"ל דגם בכולל לא
חל שבועה לבטל המצוה, עכ"פ מודה
דלשי' הירושלמי חל, וא"כ י"ל דקים להו
לצדוקין כשי' הירושלמי. ב) דהא דס"ל
לצדוקין לתקן מבחוק נפקא להו מדרשא
(והוכיח כן מלשון הירושלמי יומא פ"א ה"ה, ע"ש"ד),
וע"כ נשבעין לבטלה כשי' הר"ן (שבועות כ"ה
ע"א), ע"ש.

לו ביום הכיפורים שלא בשנת עבודה חייב
מיתה בידי שמים שנ' ולא ימות, וכמה פעמים
הוא נכנס לשם ביום הכיפורים, ארבע, כמו
שיתבאר במקומו, וכ"כ בסה"מ (ל"ח ס"ח) 'כי
כהן גדול הוזהר מהכנס בקדש הקדשים ואפילו
ביום הכיפורים אלא בעת הידוע בעבודה',
ובסופ"ד מעיוה"כ הביא דנכנס לקוה"ק פעם
רביעית בשביל הוצאת כו"מ, ובעל כרחיך דקרי
ליה עבודה לא (ולא דאיכא גזיה"כ שיכול לנכנס להוצאת
כו"מ), והרי הרמב"ם ס"ל (פ"ב ה"ב מעיוה"כ)
כרמב"ן דהוצאת כו"מ היה אחר תמיד של
בה"ע, וכמו שכ' הרמב"ן בשמו, ולפי"ז בע"כ
טעמא דמילתא דכתב הרמב"ן דאינה עבודה
ר"ל דאינה מעבודת היום, ודו"ק"ל. ולפי"ז
א"ש דגם הם מפרשי' דעבודת סילוק מבית
ולפרוכת (ביומא כ"ד ע"ב) קאי על הוצאת כף
ומחתה, וכש"נ. ומ"מ אכתי צ"ע בדברי
החזקוני שנקט דהו"ל ביאה רקנית [אי לאו
טעמא דכבוד], וצ"ע ליישב"ל.

או ימלא

לא. איברא דלפי מה שהצענו לעיל (בפנים, אות א' ד"ה ואולי) בביאור דעת מרן ז"ל בביאור"ד הרמב"ם ז"ל אין
הכרח לזה, ע"ש ודו"ק.
לב. ועי' בקונטרס מחי' מרן רי"ז הלוי (יומא דף ל"ב, ט"ז ע"א מדה"ס), שביאר 'דמאחר דעבודה זו של הוצאת כף
ומחתה נאמרה שלא על הסדר אף דסדרה נלמד מההלכה דחמש טבילות ועשרה קידושין, אבל מ"מ כיון דעכ"פ
סדרה לא נאמר בפרשה א"כ ממילא דאינה בכלל מעשה יוה"כ האמור על הסדר דקי"ל דהסדר מעכב בהן מקרא
דחקה, דחקה לא נאמר רק על סדר זה הכתוב בפרשה, וזו הואיל ונאמרה שלא על הסדר רק דגמרין לסדרה
מההילכתא לא קאי ע"ז הקרא דחקה ואין הסדר מעכב בה', ע"ש היטב בכ"ד.
לג. ואטו נימא דס"ל דאע"ג שהוא עבודה מ"מ ס"ל דלא זו בלבד שאינו מעבודת היום אלא שגם אין לה זמן
קבוע אלא כעין תרוה"ד לפי שי' התוס' (יומא כ"ז ע"ב, ד"ה איכא), וע"כ הוקשה לו דעכ"פ כיון שאפשר לו לדחותה
לשנה הבאה ע"כ היה צריך להיות אסור לו לעשות ביאה מיוחדת בשבילה, ודו"ק. אמנם אכתי תקשי הלשון 'ביאה
ריקנית' דהרי עכ"פ נכנס לעבודה.
איברא דבלא"ה אכתי צ"ע בד' החזקוני, שהרי בגמ' (יומא ל"ב ע"א) מרבינן מקרא דביאה רביעית בשביל הוצאת
כו"מ וא"כ מוכח דזמנה ביוהכ"פ דוקא, וצ"ע.
לד. בירושלמי שם איתא: מעשה באחד שהקטיר מבחוק והכניס מבפנים, וכשיצא אמר לאביו אף ע"פ שהייתם
דורשין כל ימיכם לא עשיתם עד שעמד אותו האיש ועשה, אמר לו, אף על פי שהיינו דורשין כל ימינו [וכו'],
ע"ש. ומרן ז"ל מדייק הלשון 'דורשין' דהיינו דנפקא ליה מדרשא. ועי' בירושלמי (להלן שם) שהצדוקין עשו כן
מק"ד, וע"ש עוד.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אחרי-קדושים

רמ"א סי' רל"ב סעיף י"ב דאפילו ע"ד המקום וע"ד הקהל לא מהני בזה, ויע"ש בש"ך סקכ"ה, עכ"ל. ומבואר שם דנקט דמה שהוא אנוס היינו מפני שלדעתו אם לא ישבע ויעבור מהכהונה יהיה בזה ביטול מצוה.

וע"ש שתירץ בזה, וז"ל: ומיהו י"ל הכא שאני, דודאי אם הכהן אינולו צדוקי אם נימא דגבי הצדוקי הוה זה עיכובא להכניס בעשן ולדעתם עבודת יה"כ דהאי שתא פסולה, א"כ אנוסים הם ומה להם לעשות ואונס רחמנא פטרי, וכמו בזה"ז בעו"ה שאין לנו עבודה כלל, כצ"ל, אם כן ה"נ מאי חזית להיות אנוס בשבועה, ומאי אונסא לקיים המצוה, יקיים שבועתו ולא יהיה כהן גדול ויהיה אנוס בעבודה, דמאי אולמי, עכ"ל וע"ש. ונראה כוונתו דע"כ לא הו"ל אונס כיון דגם אם לא ישבע ויתמנה תחתיו כהן שאינו צדוקי הרי יהיה לו אותו אונס לענין קיום עבודת היום, ע"כ לא חשיב שבועת אונסין, והיא פברא מחודשת וצ"ת.

והנה בעיקר הקו' דהו"ל שבועת אונסין וממילא לא הוה שבועת שוא, עי' רמב"ם (פ"ד ה"ד מנדרים) דאף נדרי אונסין אסור לכתחלה ע"מ לעבור על נדרו, ובכס"מ שם כתב דמקורו בתוספתא (נדרים פ"ד ה"ד) דדרשו כן ממ"ש לא יחל דברו לא יעשה דבריו חולין (ועי' ברישה יו"ד סי' רל"ב סק"ד). אך אולי י"ל דהצדוקין לית להו הך דרשא. ועי' בקרי"ס להמבי"ט (נדרים שם) שכ' דהוא אסמכתא בעלמא, וק"ל.

ובעיקה"ד כדאי לציין כי כעיי"ז הקשה הפר"ח בס' מים חיים (פ"א ה"ז מעיה"כ [ונדמ"ח בס' הליקוט' שם], והר' בתוס' דק"א (יומא פ"א מ"ה)), שכתב, 'וא"ת ומה מהני להשביעם והא לפי דעתם היו טועים הפרושים והם אנוסים בדעתם ואפשר שהיו נשבעים לשקר כדי לקיים מצות הקטורת', וע"ש. ועי' רש"ש (יומא י"ח ע"ב) שהביא בשם הפר"ח הנ"ל שהק' דהו"ל נשבע לבטל את המצוה (וכ"ה בתוס' בן יחיאל"ה ביומא שם [אשר עודנה בכת"י]). ולפי"ד מרן ז"ל (בהמשך דבריו) אפ"ל דעכ"פ שורש הקו' היא משום נשבע לבטל את המצוה רק דאי משום הא לחוד אכתי היו נזהרין משום שבועת שוא אי לאו דאונסין הם, וכמבואר בדבריו, ודו"ק.

במ"ש מרן ז"ל לדעת הצדוקי אין כאן שבועת שוא כיון דהו"ל שבועת אונסין

ה' במ"ש מרן ז"ל בקושיתו דמשום שוא נמי אינו עובר' דה"ל כנשבע לחרמין ולהרגין שבועת אונסין (נדרים כ"ז ע"ב). הנה הא דהו"ל שבועת אונסין כן הק' גם הפר"ח (הו' לעיל) וביאר דהוא משום דהצדוקים אנוסים בדעתם לקיים מצות הקטורת, אך בתשו' (או"ח סי' קע"ו) כתב מרן ז"ל באופ"א קצת, וז"ל: והנה צריכים אנו להניח למוחלט, דאם יסלק עצמו מהכהונה מקרי ג"כ ביטול מצוה, דלדעתו הוא הגון, ולא אחר שאינו צדוקי, [וכו'], ומ"מ יש לעיי' א"כ ה"ל שבועות אונסי' דמאנסי' לי' לשבע, דמאי אית ליה למיעבד לסלק עצמו א"א וה"ל כנודרים לחרמים ולהרגי', כמבואר בב"י ובהג'

או ימלא

לה. ממרן הגאון בעל לב העיברי זצ"ל. לו. עי' בגמ' שבועות (כ"ט ע"א) דהנשבע לבטל המצוה אע"ג דאינו חל מ"מ עובר על שבועת שוא. לו. [בא' ממהרו' החדשות של תשו' ח"ס הגיהו כאן דנראה שנפל כאן ט"ס וצ"ל הוא צדוקי. אמנם המעיין קצת יראה דאין כאן ט"ס (וכש"נ להלן בפנים)]. לה. הך מילה 'כצ"ל' אין לו מובן לכאורה. (ולוא דמסתפינא להגיה הוה אמינא שהוא טעות המעתיק, שלא נתברר לו אם להעתיק 'כללי' או כצ"ל, כנ"ל).

הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אחרי-קדושים ♦ אולם ההיכל

דריש ליה מקרא ומסתברא שהדבר תלוי במצד ובאחיו הכהנים כדאמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף סא). דינאי מלכא אוקמיה ליהושע בן גמלא בכהני רברבי. ומשמע לכאורה דאינו תלוי בבי"ד. אמנם עי' בתוס' מגילה (ט' ע"ב, ד"ה ולא) מבואר דתלוי בבי"ד, וכ"ה בתוס' הרא"ש (יומא שם, ד"ה ולא), אך לא הביאו ד' הירושלמי, ע"ש. וכ"פ הרמב"ם (פ"ד הט"ז מכלה"מ) דמעמידין כהן גדול ע"פ בי"ד של ע"א, ובכס"מ הראה מקורו בתוספתא (סנהדרין פ"ג ה"ב), ע"ש מא.

בדברי מרן ז"ל דהא דאמרו אתה שלוחנו ושליח בי"ד הכוונה היא ששולחים אותו על תנאי

ח] במ"ש מרן ז"ל דכוונת זקני כהונה באמרם אתה שלוחנו ושליח בי"ד לומר 'ששולחין אותו על תנאי, אם ישנה ויתקן בחוץ הוא מסתלק מכהונה גדולה עפ"י ב"ד, דאדעתא דהכי לא שלחוהו'. הנה בתשו' (אור"ח סי' קע"ו) ביאר ד"ז בהרחבה, וז"ל: דלא לחנם האריכו לומר אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחינו ושליח ב"ד משיעיים וכו', מה צורך לאורך הלז, אלא משום דכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה ע"י ב"ד כמ"ש תוס' יומא י"ב ע"ב ד"ה כה"ג כו', והצדוקי' מודים שאין עבודת יה"כ כשרה אלא בכה"ג, ושלוחי ב"ד בשליחות מתנים עמו שאם ישנה דבר איננו שלוחם, פי' איננו כה"ג נמצא העבודה פסולה, ומיהו בלא שבועה לא היו יכולים להתנות שאם ישנה דבר איננו כה"ג, דמ"מ לדעתו לא יפסיד דאם יכנוס אחר שאינו צדוקי ויקטיר לפנים עבודתו פסולה לדעת הצדוקי ואם יכנוס הוא ויקטיר בחוץ ולא

במ"ש מרן ז"ל דהצדוקים אינם מודים בקידוש בי"ד ו] במ"ש מרן ז"ל לתרץ (בתי' הראשון) דהצדוקים אינם מודים בקידוש בי"ד, ולחשבונם אין היום יוה"כ ואין כאן מצוה, והשבועה חלה. העיר ע"ז הג"מ יוסף נפתלי שטרן זצ"ל (בהגהות כת"ל) בזה"ל: 'העיר מורי דודי מהרא"פ הי"ד' איך חשבונם, וא"ל מחו' ר' שמעון זוסמן נ"י הם אינם מודים אתם אפילו שוגגין או מזידין (עי' ר"ה כ"ה ע"א, ורמב"ם פ"ב ה"י מקה"ח)'.
אמנם לפי"ז אכתי צ"ב, דהרי אפי' אם נימא דלא הודו בדרשא זו, אכתי לא יועיל תירוץ זה לבאר תוקף השבועה בכל שנה. ולענ"ד ברור דהכוונה למה דתנן (רפ"ב דר"ה) דמשקלקלו המינים התקינו שלא יהיו מקבלים אלא מן המכירים, ובגמ' (כ"ב ע"ב) אמרי' דביקשו הבייתוסין להטעות את החכמים, ופירש"י מפני שרצו שיחול יום הנפת העומר ועצרת בא' בשבת שדורשין 'ממחרת השבת' כמשמעו, ע"ש (ומקורו בתוספתא פ"א הי"ד). וע"ש בתוס' (ד"ה להטעות) דדרשי אתם אפי' מזידין. וא"ש בפשיטות.

במ"ש מרן ז"ל בשם התוס' דכהן גדול מתמנה ומסתלק בפה ע"י בי"ד ז] במ"ש מרן ז"ל (בתי' השני) בשם תוס' פ"ק דיומא (י"ב ע"ב, ד"ה כה"ג) בשם ירושלמי דכה"ג מתמנה בפה ומסתלק בפה ע"י ב"ד [ובזה מבאר כוונת הזקני כהונה שאמרו 'אנו שלוחי בי"ד']. ילה"ע דבתוס' שם לא נזכר דמסתלק בפה ע"י בית דין, אלא כתבו 'דכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה, ובירושלמי

לט. [נדר' בקובץ אוצרות הסופר (ק"י), ומשם בארה למהדר"ח במקומן].
מ. [הוא ניהו מר דודו הג"מ אברהם פאללאק זצ"ל הי"ד ראב"ד באניהאד].
מא. ועי' בתי' מרן רי"ז הלוי (פ"ה ה"א מהל' סנהדרין) ולפי דבריו נמצא דאין הכרח שיש כאן מחלוקת, ואפשר שגם התוס' ביומא מודה דבעינן בי"ד, ודו"ק היטב.

או ימלא

לח

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע - פרשת אחרי-קדושים

במשמעות דברי מרן ז"ל דבעבר והקטיר בשאר ימות השנה
הותרו הביאות לפני ולפנים

ט] בעיקר ד' מרן ז"ל יש להעיר, דמשמע
בדבריו דאם יעבור ויקטיר בשאר ימות
השנה שוב יהא מותר לכנס כל זמן שענן
הקטורת עולה, וכן מבואר להדיא בסו"ד לענין
הצדוקים שלחשבונוס אין היום יוהכ"פ ומ"מ
כיון שמתקנין בחוץ מותרין ליכנס.

והדבר צ"ע (והעירני לזה הגרש"נ קרוזר שליט"א) מה
שייך שיהיה עליה שם קטורת בשאר
ימות השנה, והרי אין דין להקטירה זולתי
ביוהכ"פ, ובמאי אית ליה שם קטורת בשאר
ימות השנה. ולא משמע בדבריו דאיירי במכניס
קטורת דמזבח החיצון, וגם אם נדחוק כן אכתי
צ"ע דהרי ענן דקרא קאי בקטורת דיוהכ"פ.

וביותר צ"ע דכבר הערנו מל' המשנה (סופ"ק
דכלים) דאין כה"ג נכנס לשם אלא
בשעת העבודה, ונתבאר דמרן ז"ל מפרש לה
דהכוונה דכל זמן שעת העבודה דעבודת
יוהכ"פ (דהיינו עד לאחר הוצאת כף ומחתה) יכול
ליכנס 'בענן הקטורת', וא"כ הרי בע"כ לא
שייך כן בשאר ימות השנה, וצ"ע.

יהיה כה"ג ג"כ עבודתו פסולה ואין הפסד, ע"כ
השביעוהו על זה דעל מגן לא יעבור על
השבועה, ולפע"ד תירוץ נכון ואמת הוא,
עכ"ל וע"ש.

ולכאורה הדברים צע"קמב, דיעוי"י בגמ' יומא
(י"ט ע"א) דמקשינן 'לימא תהוי
(פירש"י, מתניתין דקתני אתה שלוחנו תיובתא דרב הונא
כו') תיובתא דרב הונא בריה דרב יהושע, דאמר
רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני שלוחי
דרחמנא נינהו (פירש"י, בהקרב קרבנותיו שלוחי
דרחמנא נינהו ולא שלוחינו, ונפקא מינה דאם הוא מודר
הנאה ממנו - מותר לו שיקריב עליו קרבנותיו, כדתנן
בנדרים (ל"ה ע"ב)) דאי אמרת שלוחי דידן נינהו,
מי איכא מידי דאנן לא מצינן למעבד ושלוחי
דידן מצו עבדי, ומתצינן, 'הכי קאמרי ליה
משביעין אנו עליך על דעתינו ועל דעת בית
דין' (פירש"י, האי דקאמרי ליה אתה שלוחנו לאו בעבודה
קאמרי ליה אלא לענין קבלת שבועה, כלומר לא לפי
מחשבה שבלבך, אם באת להערים בקבלת השבועה, אנו
משביעין אותך לפי דעתנו ודעת בית דין). הרי מבואר
לכאורה דמפרשינן הך ד'שלוחנו ושלוחי ביי"ד'
דהיינו שמשביעין אותן על דעתן, וצע"קמג.

אז ימלא

מב. ונראה שלקושיא זו התכוין מרן בעל לב העיברי זצ"ל בהג"ה על תשו' מרן ז"ל (או"ח סי' קע"ו, והיא לו נדפסה
במהד' מכון המאור).

מג. ואולי י"ל קצת, עפמ"ש בתוס' בן יחיאל (יומא שם, נ"ע לעיל אז ימלא אות ליה) 'דכל המתני' כמאמרו אנו
שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו וכו' לפי מה שאוקמו בגמ' י"ט (ע"ב) כמובא בתיו"ט שלא אמרו כ"א אנו משביעין על
דעתנו ודעת ב"ד ואינם שליחים כלל דקיי"ל כהנים שלוחי דרחמנא נינהו, א"כ איך נשתבש כל המשנה דקתני
ונכפל בכלל שליחות הם באים, ועוד ממ"נ למה להם כל השליחות כלל כיון שאפשר להשביע אותו סתם על דעתם
למה צריכין אותו כפלות שליחות'. ופלפל שם באורך דאף אחרי תי' הגמ' אכתי הו"ל שליח אך לא בגדר
שלוחא דידן, ובסו"ד שם ציין לתשו' מרן ז"ל הנ"ל, ואולי כוונתו לומר דגם לפי"ד מרן ז"ל אכתי בעינן לקיים
הלשון 'שליחות' במתני'. ויש להביא סעד לזה מלשון הרמב"ם (פ"א ה"ז מעוה"כ) שהעתיק לשון המשנה כמתכונתה.
אמנם אכתי צ"ב לפי"ד מרן ז"ל למה לא תירצה כן הגמ' ביומא שם. [נוע"ע בלקוטי הערות (או"ח סי' קע"ו אות ה')
ודון מיניה ואוקי באתרין].

והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלקיכם ושמרתם את חקתי ועשיתם אותם אני ה' מקדישכם (כ' ו' ח'). יאמר, להיות ה' אלקינו קדוש הוא, א"כ המחויב שנתקדש עצמנו וגם יחויב שאם נרצה לקדש עצמינו נללית בקדושה ההיא ולא תשוב ריקס כי ה' יעזרהו עלי'. אמנם יותר מכל זה מחויב מן המושכל שלא תהי' גדר הפרישות ציד כל א' ויעשה כפרושי הנזירות שצאו"ה הקוטפים מלוח עלי שית (ע"פ חזו"ל ד') מ"ד, אלא נאמין כי הקצ"ה הוא המקדש אותנו והוא היודע ומצין מה שראוי ומחויב לקדושתנו, וא"כ די לנו כי נלך בדרכיו ונשמור את כל אשר ציונו בתורתו הקדושה וזה לצד נשיג השלימות.

וזהו פי' הפסוקים, והתקדשתם והייתם קדושים מחויבים אתם להתקדש עצמיכם וגם בטומים אתם שאם תקדשו עצמיכם שמהי' קדושים ולא תשוב עמלכם ריקס שהי' אני ה' אלקיכם וקדוש הוא ית"ש, אמנם עצה היותר הגונה צענין זה הוא, ושמרתם את חקתי ועשיתם אותם, ולא תטעו יותר, כי אני ה' מקדשכם ואני יודע גדר הקדושה יותר.

חתם סופר פ' קדושים (עמ' מ"ט) [משנת תק"ס לפ"ק]

ובתחלת פרשתן כ' מרן ז"ל באותה שנה (שנת תק"ס לפ"ק, עמ' מ"ד), וז"ל: כי קדוש אני ה' אלקיכם. פי' אעפ"י שקדוש אני ה' וכל מצותי ותורתני בנוים על הפרישות, מ"מ עוד תוסיפו פרישות מן המותר יותר על מצות התורה, עכ"ל. ולפ"ר נראין דבריו כסתירא. ועי' תו"מ בפרשתן (מהד"ר רביעאי עמ' ע', ד"ה דבר [מכת"ק משנת תקפ"ז לפ"ק]) שכתב, 'אבל הכא אמר קדושי' ופרושים יהיו מן שבעים שערי היתר מ"מ מכת להבתו אהבת ה' הבורע בקרב איש'. ומרן ז"ל חזר ושנה הרבה על יסוד זה דבעינן להתקדש במותרות, ואטו כי רוכלא נישחב וניזיל. ודברי מרן ז"ל כאן צ"ת.

במ"ש מרן ז"ל מחויב מן המושכל שלא תהי' גדר הפרישות ביד כל א' ודי לנו כי נלך בדרכיו ונשמור את כל אשר ציונו בתורתו הקדושה וזה לבד נשיג השלימות. לכאורה הדברים מרפסין איגרא, וכי בא מרן ז"ל לחלוק ע"ד הרמב"ן ז"ל (ריש פרשתן) דבמצות קדושים תהיו בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות, ע"ש. והרי הרמב"ן בפירושו עה"ת 'הוא ראש אמונת אומן ובו תתחכמו מכלכל דרדע והימן' מה (ל' מרן ז"ל בצוואתו), 'ובאמת הספר הזה הוא יסוד אמונה ושורש הדת' (ל' מרן ז"ל בתשו' ח"ו סי' ס"א).

או ימלא

מד. 'כי יש הרבה פרושים בחכמי או"ה והם יותר פרושים מעוה"ז יותר מצדיקי ישראל' (ל' מרן ז"ל בתו"מ מהד"ק ריש פרשתן, נוע"י בזה להלן).

מה. ע"פ מלכים א' (ה' י"א) ויחכם מכל האדם מאיתן האורחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויהי שמו בכל הגוים סביב. ועי' בס' לב העיברי שביאר למה נקט מרן ז"ל דוקא הני תלת. (ועי' בתשו' ח"ס יו"ד סי' שבי"ז). מו. ובחת"ס בפרשתן (עמ' מ"ד, ד"ה קדושים [משנת תקפ"ט לפ"ק]) כ' בתו"ד, וז"ל: כמ"ש ח"ה [בשער התשובה ריש פ"ה] החסידים הראשונים פרשו עצמם משבעים שערי היתר שלא יבוא ליגע בשער א' איסור וזהו מגדרי זקנים וחכמים, עכ"ל וע"ש. וכן נקט מרן ז"ל בעוד הרבה דוכתי הלשון 'שבעים שערי היתר' (אולם עי' דרשות ח"א ס"ב ע"ב בדרוש הוראה לפ' וישב תקצ"ב לפ"ק, שכ' עשר שערי היתר).

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אחרי-קדושים

למות וסוף מעשה במחשבה תחלה כי הכל הבל, והרי בחיים הנצחיים אינם מאמינים ועכ"פ אין להם חלק בה, נמצא הפרישות הוא גופא התכלית אצלם ושוב אין שיעור וערך ידוע לפרישותם כי אדרבה תכלית הפרישה הוא הריחוק הבלתי מוגבל מזה העולם, וכל זה אכניס בגדר פרישות. משא"כ, בני ישראל הדבקים בה' חיים ועמך כולם צדיקים, הפרישות אצלנו אינו התכלית ומטרה, ואדרבה, הינה בטה"כ דרך ואמצעי להדבק בה' אלקים חיים ע"י שמירת התורה והמצוות, ושוב נמצא דאיכא שיעור וערך ידוע לגדר הפרישה, ולאו למימרא דאיכא שיעור מסויימת בשערי ההיתר, דודאי דנין כאו"א לפי מה שהוא ולפום שיעורא דיליה (ועי' תשו' או"ח סי' קצ"ז ד"ה כולימ'), אלא ר"ל דאיכא שיעור וערך ידוע במהות הפרישה וגדרה, כיון דתכליתה הוא להיות דבוק בה' בשמירת תורתו הק', ע"כ גדר הפרישה הוא אך ורק בדברים שהם בכלל גדרים וסייגים להתרחק מן האיסור ולהתקרב אל ה' בדקדוק מצוותיו כראוי, ובר מן דין הרי ברא ה' בריאות טובות כו' ליהנות בהן בני אדם.

והשתא א"ש דברי מרן ז"ל מחויב מן המושכל שלא תהי' גדר הפרישות ביד כל א', ר"ל סיבת והגדרת הפרישות. ודי לנו כי נלך בדרכיו ונשמור את כל אשר ציונו בתורתו הקדושה כי רק לזה נועדה הפרישות כי בתוה"ק בה לבד נשיג השלימות, ודו"ק.

ואולי י"ל ע"פ דברי מרן ז"ל בתו"מ בפרשתן (מהדו"ק נ' ע"ב, [מכת"ק]), וז"ל: קדושים תהיו כי קדוש אני ה'. ר"ל כי יש הרבה פרושים בחכמי או"ה, והם יותר פרושים מעוה"ז, יותר מצדיקי ישראל, ואמנם פרישותם מהעולם ותאוותיו משנאתם את העולם לרוב חקירתם כי הכל הבל ולעמל ויגיעה יולד האדם וסופו למות כמות הבהמה, לא כן אנחנו הדבקים בד' חיים אין אנו פורשים מחמת שנאת העולם, אלא אוהבים את הבריות כי ה' אוהב את בריותיו, וברא בעולם בריות טובות ואילנות טובות ליהנות מהם בני אדם, אך אנו פורשים עד שיעור וערך ידוע להתדמות להקב"ה שהוא קדוש. והיינו קדושים תהיו פרושים תהיו מטעם כי קדוש אני ה'. ועד"ז פירש"י לקמן בסוף הסדר גבי פסוק ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שלא יאמר אדם א"א בבשר חזיר וכו', עכ"ל.

והאומנם דפשוט דברי מרן ז"ל בתו"מ בא לבאר יסוד הבדל סיבת הפרישות וההתקדשות שבין צדיקי ישראל לפרושי חכמי אומות העולם, מ"מ בין השיטין נמצינו למדים דמצות הפרישות שאנו פורשים הוא 'עד שיעור וערך ידוע' (כלשון מרן ז"ל שם), ואין זה משום של"א נאמר"ו שיעוריין אצל"ב אלא משום דשיעורה וערכה מיתלי תלי בשורשה וסיבתה. ביאור הדברים, אצל חכמי אוה"ע הפרושים משנאת העולם א"כ הפרישות אינה אמצעי להגיע לתכלית ומטרה כי לשיטתם סוף האדם

או ימלא

מז. ועי' תו"מ בפרשתן (מהדו"ק נ' ע"ב, ד"ה דבר [מכת"ק]), וז"ל: בת טעם מ"ט לא נכתב בה גדר הפרישות כדרך שנכתבו כל המצות ומה טעם לומר קדש עצמן במותר לך, אם רוצה שנתקדש בזה מ"ט התירה התורה דברים שראוי לפרוש ממנו. והטעם בזה לפע"ד שכל הכתוב בתורה רוב אנשים מקיימין אותה מצות אנשים מלומדה, כאשר ראה אביו ויסרו אותו כן יעשה גם הוא לבניו אחריו, ולא יוכר עבודתו מרצונו וחפצו לאהבת ד', כ"א המוסיף לו גדרים וסייגים על מה שצויתה התורה ומקדש עצמו במותר, עכ"ל ע"ש.

פרשת אמור

אמור אף הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם (כ"א א'). כי הנה המעיין צולין (דף י"א) בסוגי' דמנ"ל דאזלינן בתר רובא דילפי' ממכה אביו ואמו ע"ש בתוס' ומהרש"א וצ"ח תורת חיים שסמ"ח, ותצין כי כל ישראל אינם יחוס' בני אבותם אלא מטעם דאזלינן בתר רובא, ואי ניחוש למיעוטא נימא דלמא לאו מיחוס' משפחתו הוא, דליכא למימר אוקי האם בחזקת צדקת וכשרות שלא זינתה בריון, אכתי דלמא נאנסה, אבל כהן, בודאי מיוחס הוא מזרע כהנים, דאל"ה אפי' נאנסה האם אסורה לבעלה כהן, ומדלא הגידה זה לבעלה ש"מ דכשרה היא.

ומישו"ה הזהיר יותר בזהרה יתירה לכהנים במלותיהם כמ"ש רמב"ן ואמרת להסחתם סופר ויקרא רועה בתוקף הזהרה, ומוה למדו חז"ל (בימז ק"ד ע"א, ה' ברש"י כאן) אפי' להשגיח על הקטנים, והיינו מטעם יען אין צהם ספק כלל והמה בודאי כהנים. אך אכתי יש לפקפק על הדור ההוא דלמא אשת אהרן נאנסה מגוי טרם הניחו ולא הייתה צריכה להגיד לאהרן וא"כ בניו אינם מיוחסים ממנו, ולהשמר מזה הגיד הקצ"ה בתורת עדות, שהוא ית"ש מעיד שהם בני אהרן ולא שלט זר באשתו, והיינו

אז ימלא

מח. בתוס' שם (עמוד ב', ד"ה כגון) כתבו דהוה מצי למידחי הראיה ממכה אביו ואמו דדילמא באמת לא אזלינן בתר רוב ושאיני התם דמוקמינן האם בחזקת צדקת שלא זינתה, ובמהרש"א (שם) כ' דלמאי דמסקינן דאין אפוטרופוס לעריות לא סגי דניזיל בתר חזקה דאכתי י"ל דצדקת היא אבל נאנסה [ואינה חייבת להגיד לבעלה] אלא בע"כ דאזלינן בתר רובא. ובתורת חיים (שם) הקשה על הגמ' דקצת תימא אמאי לא יליף מקרבן דקפיד רחמנא שיקריבנו כהן ובזה ל"ש לדחות כגון שהיה אביו ואמו חבושין בבית האסורין דאכתי דילמא זינתא אַם אביו וא"א לאוקים שהיו כל אבותיו הכהנים חבושין בבית האסורין, ובע"כ דאזלינן בתר רובא, עכתו"ד (ונשאר בקו').

ובחיי' חולין שם (מהדו"ת, ד"ה כגון) כ' מרן ז"ל על קו' התור"ח, וז"ל: והגאון מהר"ם חיים לבוב זצ"ל תי' דאוקמא אמותיהן של כהנים בחזקת צדקת דאלו נאנסה היה אסורה לבעלה ולא היה שותקת, עכ"ל. וכ"כ בחי' סוגיות (לונדון תשכ"א, סוגיא דספק ממזר וספדא"ר) וז"ל: דהת"ח הקשה אהש"ס דיליף ממכה אביו אמאי לא יליף מזרעו של אהרן המשמשים ע"ג מזבח שמה נחללה א' מהאמהות, וכי כולם יהיו חבושים בבית האסורים, ועל זה תי' בשם הגאון מהר"ם חיים לבוב זצ"ל התם משום דאוקמא האם בחזקת צדקת דאפילו נאנסה אסורה לבעלה כהן וחזקה שהיתה מודיעה לבעלה, ודפח"ח, עכ"ל. הגר"ח לבוב שהזכיר מרן ז"ל הוא הג"מ חיים כהן רפאפורט זצ"ל אב"ד לבוב יצ"ו, ועי' בס' ראש יוסף (חולין שם) ונעתיק מתו"ד הנוגע לעניננו, וז"ל: עלה דהך מלתא השיב לי הרב הגאון רבן של בני הגולה כהן הגדול מאחיו זקן ויושב בישיבה כבוד מוהר"ר חיים הכהן נר"ו אב"ד דק"ק לבוב, וז"ל במכתב לאמר [וכו'] מה שהקשה מכ"ח, איך שרי לכהן לעבוד עבודה, אף דאזלינן בתר רובא דלמא חלל הוא, ולא ניחא ליה דאוקמיה התם בחזקת צדיקות, דלמא אנסה נכרי. זה אינו, דאמרין אוקמה בחזקת צדיקות, דלא הוה מכשילה לבעלה כהן אלו נאנסה והוה זונה, עכ"ל וע"ש. הבאתי כ"ז משום דמהמשך דברי מרן ז"ל מוכח לכאורה דכוונתו לציין לחירוצו של הג"מ חיים לבוב זצ"ל הנ"ל על קו' התורת חיים. (וילה"ע דבחי' ח"ס החדשים לקידושין ע"ג ע"א העתיקו הסוגיא הנ"ל ופינענחו בטעות דהת"ח תירץ בשם הגאון רבי חיים לבוב זצ"ל, ובינו נא שנות דור ודור, וכל המוסף גורע. וכל הרוצה לפענח כתיקונו צ"ל: ועל זה תירצו כו', וכוונתו למ"ש בראש יוסף הנ"ל).

אמור להכהנים והודיעו שהם בני אהרן עלי ספק, וע"כ ואמרת אליהם צמקף האזהרה, אפי' לקטנים, לנפש לא יטמא צעמיו.

פ' אמור (עמ' נ"ד מט) [משנת תקצ"ג לפ"ק]

לפ"ק) כיון מרן ז"ל לדברי הג"מ חיים לבוב זצ"ל מסברא דנפשיהגב.

במשמעות דברי מרן ז"ל דרוב לא חשיבא ודאי

[ב] במ"ש מרן ז"ל דכל ישראל אינם יחוסים בני אבותם אלא מטעם דאזלינן בתר רובא וכו', אבל כהן, בודאי מיוחס הוא מזרע כהנים. לכאורה מבואר דנקט דאע"ג דאזלינן בתר רובא [דרוב אחר הבעל] מ"מ לא חשיב כודאי. והיא לכאורה כד' הרא"ש בשמ"ק (ב"מ ו' ע"ב, ד"ה קפץ) שכ' דאפילו כי אמרינן כל דפריש מרובא פריש מ"מ ספק מיקרי אלא שהתורה התירה ספק זה באיסורין כדכתיב אחרי רבים להטות, ע"ש. והנה אע"ג דהרא"ש איירי גבי קפץ אחד מן המנויין דאמרי' כל דפריש מרובא פריש והיינו רובא דאיתא קמן, ולא דמי לרובא דרוב אחר הבעל שהוא רובא דליתא קמן, מ"מ אדרבה הרי רהיטת שמעתתא דרוב מוכיח דרובא דא"ק עדיפא (עי' חולין י"א ע"א ובכוורות י"ט ע"ב ובתוס' שם ד"ה ברובא), וא"כ

בדברי מרן ז"ל דבכהנים מחזיקין יחוס אביהם אף אם נחוש למיעוטא

[א] במ"ש מרן ז"ל דהמעין בחולין וכו' יבין דכהן מיוחס יותר מישראל דבכהנים יש לאוקים אמותיהן בחזקת צדקת שלא נאנסה וכו'. כבר נתבאר לעיל בהערה (או ימלא אות מ"ח), ע"ש. ויש להוסיף בזה מ"ש מרן ז"ל בדרשות (קט"ו סוע"ב לפ' שקלים תק"ס לפ"ק), וז"ל: והנה לכאורה י"ל ק' ת"ח הנ"ל ולומר, דודאי מכהנים לא מוכח מידי דאזלי' בתר רובא, דלמא כמ"ש תוס' פ"ק דחולין שם דמוקמי' האשה בחזקת צדקת שלא זנתה, אע"ג שכ' מהרש"א שם מ"מ משום אין אפוטרופוס לעריות חיישי' שמא נאנסה, זה שייך באשת ישראל, אבל אמותיהן של כהנים אי נאנסה היתה צריכה להודיע לבעלה שהרי אסורה לו, ואנו מחזיקין סתם ישראל בחזקת צדיק וכשרי' מסתמא לא נאנסה מדלא הודיעה לבעלהנא, עכ"ל. חזינו דמתחילה (בשנת תק"ס

או ימלא

מט. וכ"ה בתו"מ בפרשתן (מהדו"ק נ"ד ע"ב, ד"ה אמור [השליש]).

ג. במה שכפל בלשונו חזקת 'צדיק וכשר' (וכן לעיל שנקט חזקת 'צדקת וכשרות') עי' משנ"ת בדברינו לפ' תזו"מ (אות ד').

נא. ולפי"ז לא קשה קו' התורת חיים כיון דבכהנים מחזיקין יחוסיהם אף לולא הדין דרוב כיון דמוקמינן האם בחזקת צדקת אף לגבי חשש אונס, וק"ל.

[ובעיקור קו' התו"ח היה נראה לומר עפ"מ"ש בס' ברכ"ש (כתובות ס' כ"א) דמאי דאמרינן בחולין שם 'מנלן דאזלינן בתר רובא' היינו היכי דאיכא ריעותא, דהיכי דליכא ריעותא פשיט"ל דאזלינן בתר רוב. והקשה שם דא"כ מאי מיייתנן ממכה אביו ואמו דדילמא לאו אביו הוא, וכי מאי ריעותא אית ביה, ומביא שם בשם מרן הגרי"ז זצ"ל לתרץ דהיכי דדיינינן לחייב מיתה בעינן לדון אף על ריעותא שאינה בפנינו, ע"ש נוכ"ז אסברה לן מ"ו הגאון ענפי ארז שליט"א והיא לו נדפסה בלקט הערות פ"ק דכתובות (ס' כ' עמ' קס"ג), ולפי"ז א"ש בפשיטות דלכך לא מיייתנן מעבודת הכהנים, ודר"ק].

גב. ומצינו כן רבות בספרי מרן ז"ל דאע"ג דחדית דבר מדנפשי' מ"מ באם אח"כ מצאה נדפס בספר הביאה בשם אותו ספר (ועי' מש"כ בפ' צו וחג הפסח [אות א']).

מבואר להדיא בדבריו במק"א (עי' בתשו' אה"ע ח"א סי' מ"א, ד"ה ויש. ושם ח"ב סי' קמ"ז, ד"ה והנה, וכ"כ בעוד דוכתי"ג). וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה דא"כ אמאי נקט הכא דר"ב אחר הבעל אינו ודאי יחוס, וצ"ב.

בענין ר"ב אחר הבעל אם חשיב רובא דא"ק או דל"ק והנראה בזה דאזל מרן ז"ל לשיטתיה בחי' חולין מהדרו"ת"ה (דף י"א, ד"ה משום) שנקט שם דהך רובא דר"ב אחר הבעל הוה קצת כרובא דאיתא קמן דכיון דקיבלה מכמה כו' אמרינן כל דפריש מרובא דבעל פריש, עיין שם בלשון קדשו. וכע"ז כתב בחי' ב"ב כ"ג ע"ב (סוף סוגיא דניפול, בסוד"ה אלא, ע"ש דכ' דר"ב אחר הבעל בעינן לתרתי רובא, רובא דל"ק דר"ב אחר הבעל, ורובא דא"ק דנולד מר"ב דבעל משום כל דפריש מר"פ, ע"ש. ומבואר דבנקודה זו חולק על השמעתתא (שם) דנקט בפשיטות דר"ב אחר הבעל הוה רובא דל"ק [ובביאור פלוגתתם עי' מש"כ בהערה¹].

אם ס"ל להרא"ש דרובא דא"ק מקרי ספק כ"ש ברובא דל"ק.

חילוק בין רובא דאיתא קמן לרובא דליתא קמן אמנם יעוי' בשב שמעתתא (ש"ב פט"ו) שחידש בדברי הרא"ש דרוב חשיבי ספק היינו דוקא ברובא דא"ק, אבל ברובא כהא דר"ב אחר הבעל דהוה רובא דל"ק מודה הרא"ש דחשיב כודאי, וע"ש שביאר משום דרובא דא"ק אינו מצד הסברה אלא גז"כ הוא להתיר הספק משום דין רוב, משא"כ רובא דל"ק הוא רובא דתליא בסברה, ע"ש². [וכעין סברא זו מצינו בחי' רעק"א (כתובות י"ג סוע"ב) ע"ש שכ' דרוב שבטבע העולם כמו רוב בהמות אינן טרפות הוה רוב מעליא, ויש לדרן דמהני אף נגד ע"א, ובזה עדיפא מרוב דכל דפריש מר"פ דל"מ נגד ע"א, ע"ש]. ועי' היטב בדברי מרן ז"ל בתשו' (ח"ו סי' ק"א) שהביא ד' הרא"ש והשמעתתא הנ"ל ומשמע שם דנקט בפשיטות דרובא דאיתא קמן מקרי ספק ע"ש, וכן

אז ימלא

נג. ולכאורה צ"ע ממה דמבואר בסוגית הגמרא דמקרא ידעינן דאזלינן בתר רובא דא"ק ובעי מנלן דאזלי' בתר רובא דל"ק, וכמש"כ לעיל דרהיטת הסוגיא מורה דרובא דא"ק עדיפא, וצ"ב. ועי' מ"ש מרן ז"ל בתשו' (אה"ע ח"א סוף סי' ה', ד"ה ומ"ש) לענין אחר, וז"ל: דאע"ג דבהס"ד איתא קמן עדיף אבל בתר ידיע' דאזלינן בתר רובא דלית' קמן הוא עדיף דלא איתחזק המיעוט המתנגד לרוב כגון רוב בהמות כשרות הנה כל הטרפות הניכרי' לפנינו אינם בגדר הספק ושאר בהמות אמרינן רוב בהמות מימות עולם ועד סוף העולם כשרות ומיעוט טרפות ואפשר שהיום אין שום בהמה א' טרפה בעולם אלא אותן הנודעים לנו ולא אתחזק המיעוט וכן כולם, עכ"ל וע"ש. דון מיניה ואוקי באתרין. [ובמ"ש התוס' בבכורות הנ"ל דר"מ מודה לרובא דא"ק, י"ל עד"ז דר"מ לא פליג על מה דדרשי' אחרי רבים להטות והיינו דין רוב מגזה"כ ברובא דא"ק, אלא דפליג על הסברה של רוב שהוא ברובא דל"ק משום דר"מ חייש למיעוטא, ודו"ק].

נד. עי' תשו' אה"ע ח"א סי' ה' (הנ"ל בהערה) ומה שהעירו בזה במהדרו"ח (דמכון ח"ס העי' י"ב) וש"נ. נה. ולהעיר כי חי' חולין הנ"ל הוא משנות תק"צ - תקצ"ד לפ"ק, ודבריו כאן הם משנת תקצ"ג לפ"ק. נו. במשנ"ת דלכאורה נחלקו השמעתתא עם מרן ז"ל אי ר"ב אחר הבעל חשיבא רובא דא"ק או דל"ק, הרי הדבר צריך תלמוד במאי פליגי.

והנראה בזה, ידיע' סוטה כ"ז ע"א דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דר' אבהו, אשה מזנה בניה כשרין, רוב בעילות אחר הבעל, ע"ש. והנה זה דבר ברור לכאורה דבכהאי גוונא ידיע' ודאי שזינתה פע"א דמ"מ מחזיקין הולד לאביו משום ר"ב אחר הבעל, היינו משום לתא דכל דפריש מרובא פריש וזהו רובא דאיתא קמן, כמובן. ולכאורה בכהאי גוונא גם הש"ש מודה דמקרי ספק אלא דאזלינן בתר רובא. ולא נחלקו אלא בגוונא דסתם אשה דליכא דררא לימא שזינתה, אלא דכיון דאין אפוטרופוס לעריות (כחולין שם) אין כאן 'ודאי' אלא דאמרינן 'זיל בתר רובא', ולכא' כאן באנו לנקודת המחלוקת, דלשיטת מרן ז"ל כיון דאין אפוטרופוס לעריות דיינינן שיש כאן מיעוטא

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת אמור

ולפי"ז א"ש מה דנקט מרן ז"ל דהך רובא לא חשיבא ודאי.

בביאור מרן ז"ל דיהוס הכהנים עדיפא משום חזקה ג] במ"ש מרן ז"ל דכהן בודאי מיוחס הוא מזרע כהנים, דאל"ה אפי' נאנסה האם אסורה לבעלה כהן, ומדלא הגידה זה לבעלה ש"מ דכשרה היא. יש להבין במאי עדיפא הך חזקה מרובא, הרי כללא הוא דרו"ח רובא עדיף, וא"כ כל כמה דרובא לא חשיבא ודאי ה"נ דחזקה ל"ח ודאי, וא"כ צ"ב במאי עדיפא יחוס הכהנים מיחוס שאר כל ישראל. ומתחלה עלה במחשבה דכוונת מרן ז"ל דכיון דבכהנים איכא תרתי, רובא וחזקה בהדי הדדי, ע"כ חשיבא ודאי, ויסוד לזה ממה שמבואר מדברי הרמב"ן בכתובות (ט' ע"ב, סוד"ה וקשה, וכ"כ בר"ן שם וברשב"א י' ע"א) דרובא וחזקה בהדדי מהני להוציא ממון, וא"כ ה"נ כיון דאמותיהן של כהנים יש להן חזקת צדקת [דלא נאנסה] וגם רוב דרו"ב אחר הבעל, מהני כמו ודאי, ודו"ק. אך זה אינו, דהרי הרמב"ן שם איירי ברובא דרוב נשים בתולות נשאות וזה ג"כ רובא דל"ק, וא"כ אין להוכיח מדבריו לענין רובא דא"ק, ובנפול היסוד נפל הבנין.

ואשר יראה בזה, דהנה חזקה דמעיקרא גרידא לא הוה בגדר בירור וראיה דכך הוא בודאי אלא דילפי' (בחולין י' ע"ב) מנגעים דאין מוציאין דבר מחזקתו, ועי' בשב שמעתתא (ש"ז פ"ב) שקבע בה מסמרות. איברא דכבר נתבאר (בדברינו לפ' תז"מ [אות ג']) שיטת מרן ז"ל (בכמה

דוכתי, וש"נ) דחזקת כשרות וצדקת אית בהו תרתי, חזקה דמעיקרא שנולד כשר, ואתיא ג"כ מרובא דרוב ישראל כשרים, ע"ש. והנה הא דרוב ישראל כשרים ודאי מלתא דרובא דל"ק הוא, ורובא דל"ק לא מקרי ספק אלא ודאי וכש"נ, וא"ש דמשו"ה לחוד כבר נחשב יחוס הכהנים כודאי, ודו"ק.

ראה לדברי מרן ז"ל מדברי התו"כ בפרשתן מכל הלין נמצינו למדים דלפי"ד מרן ז"ל מה שמחזיקינן הכהנים ביחוס אביהם היינו משום חזקת צדקת וכשרות דאמותיהן, ובהכי עדיפא משאר כל ישראל דמחזיקינן אותם ביחוס אביהם מלתא דרובא לחוד. ונראה לכאורה להביא ראיה וסעד לדבריו ממ"ש בתו"כ בפרשתן (א' ד') דתניא התם, "יאמר לאמו, מה ת"ל לאביו, מה אמו שהיא מתחללת הרי הוא מיטמא לה, אביו שאינו מתחלל אינו דין שיטמא לו, אילו כן הייתי אומר מה אמו בידוע אף אביו בידוע, אביו חזקה מנין, תלמוד לומר ולאביו, ע"כ. ולכאורה צ"ב מה שנקטו 'אביו חזקה' ולא אמרו 'אביו דמרו'ב' (וכבר עמד בזה בתשו' התשב"ץ ח"ג סי' רי"ז, ע"ש), ולפי"ד מרן ז"ל י"ל דכיון דאיירינן בכהן הרי דמלבד דין רוב דרו"ב אחר הבעל מחזיקינן ליה משום חזקה דחזקת צדקת וכשרות, וכש"נ".

קושיא מוד' התו"כ ע"ד מרן ז"ל וישב על זה אמנם דלפי"ד מרן ז"ל לכאו' צ"ב עיק"ד התו"כ דמאמו ודאי לא ידעינן אביו חזקה, והרי לפמש"נ לעיל גבי כהנים חשיב

או ימלא

דבעילות שאינם מהבעל, ומ"מ מדינא דכל דפריש מר"פ אמרי' ר"ב אחר הבעל, ולשיטת הש"ש אע"ג דאין אפוטרופוס כו' מ"מ למעשה אין כאן תערובות של בעילות והא דאזלינן בחר רובא היינו כמו רוב בהמות אינם טרפות שהוא רוב בטבע ורובא דל"ק דלא מקרי ספק אלא ודאי, וא"ש [ונתעוררתי לכ"ז מתו"ד מ"ו הגאון ענפי ארז שליט"א (בלק"ה פ"ק דכתובות סי' כ"ו הע' י"ז, ע"ש)]. ועי' מ"ש מרן ז"ל בחי' חולין שם (ד"ה אך צ"ע) בהא דאין אפוטרופוס לעריות, ודו"ק.

נז. אולם ע"ש בפ"י הר"ש משאנץ שכ' (ד"ה אביו חזקה מנין) וז"ל: רוב בעילות אחר הבעל זו היא חזקה כדאמרין בפ"א דחולין, עכ"ל. וכע"ז איתא בפ"י רבנו הלל שם, וצ"ע.

רבותינו ז"ל (יבמות ק"ד ע"א). והאזהרה הזאת, לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים. ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (שם) בדם ובשרצים וטומאה, ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים, אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם. וטעם הכתוב על פי מדרשו, אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו, ורבי האזהרות, שיצו להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים. ואמר ר"א בדרך הפשט, אמור אל הכהנים, הפרשה הנוכרת למעלה, כי הם מורי התורה והמזהירים את העם, ואמרת להם, המצות שהם לבדם חייבים לשמור. ואינו נכון. ועל דעתי בפשט הכתוב, טעם אמור כמו דבר, אמרי האזינה ה' (תהלים ה' ב'), דברי, וכן אמרי אמת (משלי כ"ב כ"א). וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כ"ד כ"ז), וכתוב בא אל פרעה ודברת אליו (שמות ט' א'), כמו ואמרת, וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה (לעיל י"ב), כמו ויאמר. וכן במקומות הרבה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד, או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה, וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרת אליהם, עכ"ל וע"ש.

ונראה דמין ז"ל שילב כאן פירש"י והרמב"ן, דהא גופא הוא תוקף האזהרה להזהיר גדולים על הקטנים, אך אולי י"ל דכוונתו לתחילת דברי הרמב"ן שפי' לפי מדרש רבותנו דלזה בא ריבוי האזהרות, ודו"ק.

יחוסן ודאי משום דבנוי על חזקה דאתיא מכח רובא דל"ק, וא"כ למה באמת א"א למילף אביו חזקה מאמו ודאי, ולכאורה י"ל בזה דמ"מ נגד ודאי גמורה אינו חשיב ודאי, ויסוד לזה ממ"ש התרוה"ד (סי' שמ"ט) דרוב אינו יכול להוציא מחזקת ממון משום דאע"ג דרו"ח רובא עדיף מ"מ חזקת ממון שאני דהממע"ה ורוב אינו ראייה [והתרוה"ד איירי ברוב נשים מתעברות ויולדות דהוה רובא דל"ק], וכן נפסק ברמ"א (חור"מ סי' ר"פ ס"ז, וע"ש בקצוה"ח סק"ב"ח), ועי' בדברי מרן ז"ל בתשו' יו"ד סי' שמ"א (אות א') שהוכיח כן מגמ' נדה (ט"ו ע"ב), ע"ש ודו"ק.

ובעיקר"ד התו"כ ידוע קו' מהר"י הצרפתי (תשו' הרשב"א ח"א סי' כ"ז) דממנ"פ אם הוא אביו הרי הוא כהן מעליא, ואם אינו אביו הרי אינו מוזהר על הטומאה, ועי' מ"ש בזה מרן ז"ל בתשו' יו"ד סי' של"ח ד"ה והך, ושם מבאר הך דאביו חזקה באופ"א (כ"כ בעוד דוכתי ע"ש במהר" מח"ס הע' י"ג ושי"ג) והמעייין יבין דאינו ענין לד' מרן ז"ל כאן, דשם לא נחית לומר דבכהנים מחזיקינן יחוסיהם ג"כ מכח חזקה, וכ"ה רהיטת דבריו בפרשתן (עמ' נ"ד, ד"ה לאמו [משנת תצד"ק לפ"ק]) ושפ"ל (ובביאור"ד מרן ז"ל דהתם הארכנו במק"א ואכ"מ).

במ"ש מרן ז"ל דמתוקף האזהרה למדו חז"ל להזהיר גדולים על הקטנים

ד' מ"ש מרן ז"ל בשם רמב"ן ואמרת אליהם רוצה בתוקף האזהרה, ומזה למדו חז"ל (יבמות ק"ד ע"א, הו' ברש"י כאן) אפי' להשגיח על הקטנים. עי' רמב"ן שכתב, וז"ל: אמר ואמרת, להזהיר גדולים על הקטנים. לשון רש"י מדברי

או ימלא

נח. ועי' מ"ש הגרא"ל לופיאן זצ"ל בס' נאות אריה קידושין (במהדו"ח סי' י"ג, ד"ה והנראה דהנה (בסוגריים שם)), ודו"ק. נט. וילה"ע, דבתו"מ (המצוין לעיל, או ימלא אות מ"ט) כתב בזה"ל, 'כמ"ש רמב"ן ואמרת אליהם כופל בתוקף האזהרה'. ודו"ק.

במשמעות דברי מרן ז"ל

דמצווין להפריש כהן קטן מטומאה

ה] במ"ש מרן ז"ל דמזה למדו חז"ל (יבמות קי"ד ע"א, ה' ברש"י כאן) אפי' להשיג על הקטנים. משמע דנקט דמצווין להפרישו. והנה בשארי מצוות התורה אין הגדולים מוזהרין להפריש קטנים מאיסורא, ורק לספות בידים אסור (עי' אר"ח סי' שמ"ג), ונח' הראשונים ז"ל אם גבי טומאת כהנים שאני ומצווין להפריש, ובד' הרמב"ן הנ"ל מבואר להדיא דאין חילוק בזה בין טומאת כהנים לשאר איסורין שבתורה, ובכולן אין אנו מצווין עליהם להפריש.

אולם בטור (י"ד סי' שע"ג) כתב, וז"ל: כשם שהכהן מוזהר שלא לטמאות כך הוא מוזהר להזהיר הקטנים מלטמאות כתב הרמב"ם (פ"ג הי"ב מהל' אבל) שאין הגדולים מוזהרים על הקטנים אלא שלא לטמאות ביד אבל אם בא לטמאות בעצמו אין בית דין מצווין להפרישו אלא שאביו מצווה לחנכו

בקדושה, ונ"ל שצריכין להפרישו וכן משמע הלשון שדרשו אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים משמע שצריך להזהירם מלטמאות, עכ"ל. וע"ש בב"ח דכד' הרמב"ם נקט הסמ"ג (ל"ת רל"ד), וכד' הטור נקט הנמוק"י (ריש הל' טומאה) ובס' האגודה (סי' קכ"ה), וכ"מ בתשו' הרשב"א (ח"א סי' קכ"ח) בשם ה"ר יהונתן ז"ל, ע"ש.

ובדברי מרן ז"ל הכא מבואר לכאורה דנקט כש"י הטור (ודעימי) דבטומאת כהנים מצווין להפרישו, ולכאורה אזיל לשיטתו דתוקף האזהרה היא משום ודאות יחוסן, וכש"נ. איברא דלכאורה לפי הך סברא היו צריכין להחמיר בכל דיני התורה שיהיו הכהנים מצווין להפריש בניהם הקטנים, וצ"ע.

ואטו נימא דכיון דשורש ודאות יחוסן נובע מכח מצות כהונה (דאסורין גם בנאנסה וע"כ יש להם חזקה כש"נ), החמירו בדין זה רק במצות כהונה, וצ"ת.

פרשת בהר-בחקתי

[אל תקח מאתו נשך ותרבית (כ"ה ל"ו)]. צירושלמי (שקלים פ"ג ה"צ) ההוא מטרוניתא חזיי' בר צנן דפוהי וזהירי, אמרת ליה לא פלטת לך מחד מתרין, או דאת מלוי צרצית או מגדלי חזירים, אמר לה תרווייהו אסירי לן אלא חכמת אדם תאיר פניו. ויש לדקדק פשיטא דתרווייהו אסירין, גם היא יודעת כן, ועוד דחכמת אדם תאיר פניו אינו ענין לכאן כלל, דפירושו שיש לו סגר פנים ולא שיהיה אפוהי וזהירי כאיש אוכל פטומות. ללא דיליה ח"ו.

ונ"ל כן, דבש"ע (רמ"א יו"ד סי' ק"ס סעיף ט"ו) בשם תשובות רש"י (סי' קע"ו) קי"ל דמותר ללות צרצית ע"י שליח דאין צרית אלא הצא מיד הלוא ליד המלוה ממנו, והשליח אינו נעשה כמותו דאין שליח לדבר עזירה, ואין מפרסמין הדבר לפני ע"ה שלא ירגילו עממן צרצית. וזי"ד סי' קי"ז סוף הסי' העלה הט"ו (סק"ד) להחמיר לאותן

היהודים השוכרים כפרים מהשר וצמחם חזירים, ומגדלים אותם ע"י פועלים נכרים משום דהישראל לא מידי עיז דהכל צליחות השר, והפר"ח (שם סק"ד) פליג ואוסר, וטעמא מצואר דאין שליח לדבר עזירה ונעשה הכל לישראל, נמצא אי אין שליח לד"ע משכמת ליה רצית צהיתר ע"י שליח, נגד זה אסור לגדל חזירים אפי' צאופן הנ"ל, ואי יש שליח לדבר עזירה מותר לגדל חזירים כדעת הט"ו, נגד זה אין תקנה לרצית כלל אפי' ע"י שליח.

והיינו דקאמרי ליה לא פלטת לך מחד מהני תרין, והשיב לה תרווייהו אסירי דקיי"ל אין שליח לדבר עזירה ואין היתר כלל לגדל חזירים, ורצית, מדרצנן מיהת אסור לפרסם צפני ע"ה, רק חכמת אדם תאיר פניו דח"ח מותר צאופן הנ"ל ע"י שליח, ע"י חכמתו מאיר פניו, ודו"ק.

ח"ח החדש פ' בהר (עמ' קכ"ה) [מכתב"ק משנות תקס"ב-ג' לפ"קסא]

ובירושלמי דשקלי' דחד מטרוניתא אמרה לר' יהודא אפיך נהירים כמגדלי חזירים וכמלוי בריבית, ואמר לה לדידן תרווי' אסירי אך חכמת אדם תאיר פניו^ב. ואמרתי, כי יש במציאות לגדל חזירי' ולסחור עם דברים

דברי מרן ז"ל בדרשות בענין זה

א ראשית כל נקדים כי עיקר ד' מרן ז"ל מצאנו כי שנה עליהם בדרשות (הספד לפ' חקת ז"ך סיון תקע"ח לפ"ק, ח"ב שפ"ב ע"א, ד"ה וזאת), וז"ל: וע"ד רמז אמרתי מה דאי' במס' נדרים

או ימלא

ס. בהוצאת מכון 'דעת סופר' (ירושלם, תש"ס לפ"ק).

סא. עי' בהקדמת הגרינ"ש זצ"ל לדרשות ח"ג שמזכיר 'פנקס המחזיק רס"ט דפים בתבנית רבע גליון שנתגלגל לאח"ק ליד בעל לב העיברי ז"ל [וכו'] שהעתיקם אחד מתלמידיו של החת"ס ז"ל ושמו אליעזר ברי' ז"ל, וגמר העתקתו ביום ד' ב' דר"ח אלול תקס"ד לפ"ק בק"ק מאטערסדארף. בפנקס הזה רשם החת"ס סופר ז"ל חי' אגדה (בלי תאריך ויש לי הוכחה שהם משנת תקס"ב-ס"ג לפ"ק) שבעה דפים וחצי על פ' בהר ופ' בחקותי, ע"ש. הפנקס הנ"ל נמסר ע"י הג"מ הלל שלעזינגער זצ"ל בן בנו של הלב העיברי זצ"ל למכון דע"ס ככתוב בהקדמת העורך [הג"מ צבי סופר-שרייבר שליט"א]. הדיבור הנ"ל הוא מאותה פנקס, וכפ"ח הוא מעצם כתיב דמין ז"ל.

סב. בשער יוסף שם העיר, וז"ל: במס' נדרים דף מ"ט ע"ב לא אסיק אך חכמת אדם תאיר פניו כי אם כ"ד בית הכסא אית לי מן ביתא עד בי מדרשא וכל שעה ושעה אני נכנס לכל אחד ואחד. ובירושלמי שקלים פ"ג וכן בירושלמי שבת פ' המוציא יין ופ' ערבי פסחים) וברבה קהלת רפ"ח איתא: חמית' חדא מטרוניתא אפוי נהירין אמרה וכו' חדא מהני תלת מילין אות בך או דשתוי חמרא את או דמלוי בריבית את או דמגדל חזירי את, א"ל תיפה רוחא דההיא איתתא דחדא מאלין תלת מיליא לית בי אלא אולפנא שכיח לי דהכי כתיב (קהלת ח' א') חכמת אדם תאיר פניו, עכ"ל. אולם שם לא נמצא הלשון 'לדידן תרווי' אסירי' שמדייק מרן בסוף המאמר הזה, ודוק. ועי' ברייף בע"י בנדרים. עכ"ל הגרינ"ש.

ועי' מ"ש מרן ז"ל בחי' ר"פ איהו נשך (ב"מ ס"א ע"א, ד"ה רבינא, [משנת תקע"ב לפ"ק]), וז"ל: ובוזה ישבתי בדברי ירושלמי פ"ג דשקלים דאמרה מטרוניתא לר"י דהוה אפוי זהירין פניו דומין למלוי בריב' ולמגדלי חזירים, והוא א"ל תרוי' אסירי' אלא חכמת אדם תאיר פניו ובפ' הרוואה בש"ס בבלי הנוסח' משונה קצת דצדוקי אמר כן לר' יהודה ע"ש נ"ה א', עכ"ל וע"ש (ובברכות שם ליתא צדוקי כ"א בנדרים כ"ל, וגם ליתא שם להא דחכמת אדם תאיר פניו אלא טעם אחר כ"ל, ובנדרים יש ב' מעשיות חלוקין, ע"ש).

והנה המשך דברי מרן ז"ל שם הם באופ"א מ"ש כאן, אבל הדברים תואמים שגם שם מפרש לשון תשובתו 'חכמת אדם תאיר פניו' דמיהת הורה שהארת פניו הוא מהריוח הממוני שיש לו, וגם שם מבאר הכוונה דהריוח שיש לו הוא מהיותו ת"ח, אלא דכאן מפרש משום דמשכר בריבית ע"י שליח המותר לת"ח (דאין מתירין הדבר בפני

ברבית. הנה כ"כ הרמ"א שם, וז"ל: י"א שמואל לישראל לומר לחבירו ישראל לך והלוה לי מעות מפלוני ישראל ברבית ומותר לתת אחר כך הרבית לשליח להביאו לו, דלא אסרה תורה אלא רבית הבא מיד לזה למלוה והשליח אינו עושה שום איסור, דהאי רבית לאו ידידה הוא, ואי משום ששלוחו של אדם כמותו, אין שליח לדבר עבירה. ואין לפרסם הדבר בפני עם הארץ. וכן עיקר, אע"ג דיש מפקפקין בהיתר זה ומחמירים לאסרו יש לסמוך עליו לעת הצורך, עכ"ל וע"ש.

והנה רבו החולקים על שיטה זו וכבר הזכיר הרמ"א דיש מפקפקין בזה ומחמירים (והוא בב"י שם שהק' כמה קושיות על שיטה זו וכתב דאינו מרש"י ותלמיד טועה כתבו, וכ"כ הלוש והט"ז ובהגר"א שם), מ"מ כ' כאן מרן ז"ל דקיימא לן הכי ונכשית הרמ"א^{סד}, וכ"כ הב"ח והש"ך שם, וכ"כ בהגהות (מהר"ת) על השו"ע שם, והאר"ך בזה בתשו' (ח"ו סי' כ"א), ע"ש. (ובעיקור שי' רש"י הנ"ל האריך מרן ז"ל בעוד דוכתיס).

ביאור ההיתר הנ"ל ואם אסור או מנוח לפרסמה וביאור היתר זה בקצרה כך היא (לפמ"ש הש"ך סקכ"ב והמל"מ פ"ה הי"ד מה' מלו"ל^{סז}), הנה

האסורים בישראלים החוכרים אוראנדי מהשר, ונאמר, דכל מה דעביד ישראל בשליחותו של השר הנכרי עביד, ואין ישראל מגדל החזירים, כ"א משלחו השר הנכרי, ועט"ז בי"ד סס"י קי"ז^{סג}, וגם ריבית אפשר בהיתר ע"י שליח, ונאמר, אין שליח כמותו וכדעת תשובת רש"י ברמ"א בי"ד סי' ק"ס, אך תרומ' בפ"א אחד גברא ממ"נ אסירי, אי יש שליח אסור להלות בריב"י, ואי אין שליח אסור לגדל חזירים. והיינו דקאמר, לדין תרומ' אסירי אך איזה מהן אסור ואיזה מותר, האמת שהלואת ריב"י מותר, כדעת רש"י, אלא שאין מגלין הדבר לפני עם הארץ ככתוב שם, ע"כ אמר חכמת אדם תאיר פניו, אבל עם הארץ לא יאירו פניו בהתר זה. עכ"ל. ומ"ש שם ע"ד רמז אמרתי לכאורה כוונתו למ"ש כאן, והרואה יראה שכאן באו דבריו בתוספת מרובה.

במ"ש מרן ז"ל דקי"ל דמותר ללות בריבית ע"י שליח ב] במ"ש מרן ז"ל דקיימא לן בשו"ע דמותר ללות ברבית ע"י שליח, דאין רבית אלא הבא מיד הלוה ליד המלוה ממש, והשליח אינו נעשה כמותו דאין שליח לדבר עבירה, ואין מפרסמין הדבר לפני ע"ה שלא ירגילו עצמן

או ימלא

ע"ה, והתם מפרש משום דצריכין להדר את הת"ח בממון כדקי"ל (יומא ע"ב ע"ב) דבני העיר מצווין לעשות מלאכתו, ע"ש. ויחדו יהיו תואמים בל' הירושלמי שלפנינו דאמר אולפני שכיח לי כו', ודו"ק. סג. סק"ד, והוא בסוף הסימן כמ"ש מרן ז"ל (ומה שהגיהו בזה בדרשות מהר"ח אין לו שחר). סד. אולם ע"י בדיק"מ סק"ז שכ' [אחרי שמיישב קו' הב"י] דמ"מ טוב להחמיר שלא לעשות מעשה לכתחלה כתשובת רש"י, ובמפה סתם להקל כרש"י בשעת הצורך, וצ"ב. ואולי י"ל דהן הן הדברים, דטוב להחמיר לכתחלה היינו כשאנו שעת הצורך, וכן משמע בל' הש"ך שם סוסק"ב (וד' הבנימין זאב שהביא ה"ה כתובים בד"מ שם), ע"ש. (ויהיה אין שיהיה, יעו"י בב"ח סי' נ"ז שכ' [גבי דרוסת הזאב בגסה] דכשיש סתירה בין דברי הדרכ"מ והמפה אוליין בטר דבריו בס' המפה שהם דבריו האחרונים, ע"ש). סה. ובמ"ש שם (וכ"כ בהגהות שו"ע הנ"ל) דמ"מ אם הלוה בשטר אסור אף ע"י שליח כמ"ש בתשו' מהרי"ק (שורש י"ז), ילה"ע ד' מהרי"ק הביאם רמ"א להלכה בסוף ההגה. סו. ח' סוגיות (ירושלם תרנ"ג) בסוגיא דאבל אתה נעשה לו ערב (ד"ה ועי'), ובסוגיא דמלוה אדם מעותיו של נכרי (ד"ה והנה), ומשם בארה בחי' ב"מ החדשים (ע"א ע"ב). וע"ע בחי' ב"מ (ס"ב סוע"א). סז. ועי' בגליון רעק"א בשו"ע שם שביאר באופ"א (ונת' היטב בס' ענפי ארז הל' ריבית עמ' ר"י והלאה), וכן בחו"ד

הארות והערות בדברי מרן ז"ע – פרשת בהר-בחקתי ♦ אולם ההיכל

בחידושו של מרן ז"ל דכל ההיתר הוא רק עם הלוח
מרויח ע"י ההלואה

אולם ילח"ע מדברי מרן ז"ל בהגהות על
השו"ע (שם) דשדי ביה נרגא, יעו"ש
שכתב, וז"ל: ומכל מקום מסברא נראה לי דזה
ההיתר אינו אלא בהלואה שהלוח מרויח הרבה
עם המעות ומחיה עצמו במעות ההלואה אלא
שגזירת הכתוב הוא (דברים כ"ג כ') לא תשיך,
לזה מהני לשלוח על ידי שליח, אבל היכי
שהלוח אינו עוסק במשא ומתן וזהו נושכו
ועובר על מצות עשה וחי אחיך דכתיב תרי
זימנא (ויקרא כ"ה ל"ה-ל"ו) חד לגופיה וחד
לדרשא (ב"מ ס"ב ע"א), ולזה מאי מהני שליח,
עכ"פ עובר על הך מצות עשה, וממילא יחולו
עליו גם הלאומים של רבית, ולא יחרוך רמיה
צידו (ע"פ משלי י"ב כ"ז), עכ"ל, וע"ש.

היוצא מדבריו דיש חילוק בדיני רבית בין עני
לעשיר, דהלוח ברבית בשביל מחיתו
שירוויח ממעות ההלואה לית ביה העשה דוחי
אחיק, ורק הלוח ברבית וצריך המעות להוצאה
ולא למו"מ בזה עובר על וחי אחיך, וזו לא
שמענו, ועי' רמ"א (בריש סי' ק"ס) שכ' להדיא
דאין חילוק בין מלוה לעני או מלוה לעשיר
(וע"ש בביאור הגר"א, וע"ע בס' דברי סופרים, עמק דבר

לא אסרה תורה אלא ריבית הבא מיד לזה ליד
מלוה (כב"מ ס"ט ע"ב) ע"כ ראובן העושה את
שמעון שליח ללות בריבית מלוי, כיון
שאשלד"ע אין יד שמעון כיד ראובן והוא להו
כב' הלואות, לוי מלוה לשמעון ושמעון מלוה
לראובן, ותשלום הריבית הוא מראובן ללוי
ואין זה רבית הבא מיד לזה ליד מלוהסח.

ועי' מ"ש מרן ז"ל בתשו' (שם, ד"ה והנה) וז"ל:
והנה בנידון אי ה' די איפרושא מאיסורא
ע"י ישראל אמצעי וכן"ל, ה' מצוה לפרסם
הדבר אע"ג דכ' רש"י בעצמו דאין לפרסם
הדבר כדאי' במדרכי והעתיקו ב"י ורמ"א סי'
ק"ס, מ"מ השתא הכא בזמנינו דרוב מחיתם
בהנ"ל ולא ישמעו ולא יאזינו למיפסק חיותא
דידהו ונכשלים בריבית דאורייתא במזיד אלא
שנעשה להם כהיתר, היה טוב יותר לפרסם
ויאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר
נבלות (כקידושין כ"ב ע"א), עכ"ל. וכ"כ בדרשות
(שם) וז"ל: אומר אני כי עכשיו הותר ומצוה
רבה לפרסם ההיתר בפני עם והלואי
שישמעו לבחור הרע במיעוטו עכ"פ, עכ"ל.
[ועי' מש"כ בהערה סט].

או ימלא

שם (סק"ח) דרך אחרת נקט בכ"ז, והבאתי ביאורם של הש"ך ומל"מ כיון דמכל דברי מרן ז"ל בהך ענינא מוכח
דנקט כוותיהו.

סח. ועי' חו"ד (סק"ח) שהק' לפי"ז למה צריך לשלם הרבית דרך השליח, ועי' בתשובת מרן ז"ל (שם) דאה"נ
אי"צ, [ולפי דברי מרן ז"ל צ"ל דמ"ש הרמ"א שהשליח נותן הרבית, לרביות' נקט' דאף בכהאי גוונא מותר], ע"ש.
סט. כפי הנראה קיבל השואל ההוא (ידידי הרב המופלא גבר חכם בעוז מגדול עוז צדיק ונשגב כבוד מ"ה יהודה נ"י) דברי
מרן ז"ל הללו להלכה ולמעשה, והכין קונטרס קטן (וקבע שמו 'ספר מתיר היתר) המכיל בקרבו חמשה אופני היתר
להלוות ברבית, ובשער הקו' כתב 'מאת הצעיר יהודה בראנדינבורג מק"ק טריאסטי יע"א' בהסכמת מאור הגולה
הגאון מוהר"ר משה סופר מפפ"ד אב ב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג יע"א. אך כפה"נ לא הפיק זממו לפועל,
והקונטרס נשאר בכת"י. בקובץ 'אוצרות הסופר' (קו' ט"ו, עמ' י"ג) הדפיסו הקונטרס הלז מכת"י, והמעין שם יראה
שרובו בנוי על התשו' הנ"ל, (ע"ש באות ה', שכ' 'ארבעה ההיתרים הנזכרים אשר המצאתי בע"ה כתבתי להגאון המפורסם מפרעסבורג
והסכים עמי', אך לשונו שם מגומגם הרבה, ואכמ"ל. ומ"ש שם באות ב' נראה דכוונתו להיתר דריבית ע"י שליח, ודו"ק היטב דבזה מיושב
רוב ההשגות שכ' המגיה (שם). כנלענ"ד ברור שמדובר באותו רבי יהודה בראנדינבורג וצ"ל מטריעסט, ודלא כמ"ש בס'
אישים ותשובות ח"ס (עמ' קמ"ג) ששיער שהתשובה הנ"ל ממועין אל הג"מ יהודה אסאד וצ"ל. (ועי' בתשו' יו"ד סי' ק"ד
ק"ה קו', ותראה שממש באותה תקופה התכתב מרן ז"ל עם ר"י בראנדינבורג הנ"ל). ועוד לאלוה מילין בזה, ואכמ"מ.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת בהר-בחקתי

סקל"ה), וצ"ע. וכבר עמד בזה בשו"ת שבה"ל (ח"ב סי' ס"ט), וע"ש שהק' עוד דלפי"ד מרן ז"ל נמצא בדמלוח לעשיר דליכא העשה דוחי אחיך לא יהא יוצא בדיינין שהרי נלמד מוחי אחיך כמבו' ר"פ א"נ. ובסו"ד ציין לתשו' יעב"ץ ח"א סי' קמ"ח.

והנה בשאלת יעב"ץ שם האריך להוכיח כד' הרמ"א דאין לחלק בין מלוה לעני ומלוה לעשיר, ותחילת דבריו הוא דקי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא וע"כ ה"נ לא דרשינן טעמ"ק דוחי אחיך, ע"ש. איברא דילה"ע ממ"ש מרן ז"ל בתשו' ח"ו סי' כ"ו (ד"ה ואידיו) דאף למאי דקי"ל דלא דרשי' טעמ"ק מ"מ באיסור רבית דרשינן טעמ"ק כיון דטעמ"מ מפורש בקרא (נסנהדין כ"א ע"א) עכ"פ לדידן דקי"ל דר"ק יוצאה בדיינין, ע"ש, וכעין דברי מרן ז"ל מפורש בארוכה בתשו' חות יאיר (בהשמטות לס' קפ"ט, [ובדפ"ח נדפס בפנים בסוגריים]), אך ע"ש

דמסיק דעכ"פ לא תשיך ולא תשוך איכא, והיעב"ץ בתשו' שם חולק עליו בחריפות (אך לא הביא דבריו שכ' בהשמטות), ע"ש, ודו"ק.

אולם עיקה"ד שנקט מרן ז"ל דאף ע"י שליח עובר על וחי אחיך כשמלוה לעני, לא זכיתי להבין כלל, הרי לא אסרה תורה רבית כ"א הבא מיד לזה ליד מלוה, וא"כ לא נאמר בכגון דא וחי אחיך דמ"ש מכל ריבית דרך היתר, וצ"ע.

בשי' ההפלאה דריבית ע"י שליח אסור משום דבדיני שמים ישלד"ע

ובעיקה"ד דריבית ע"י שליח, ילה"ע דדברי הרב ודברי התלמיד חלוקין בהיתר זה, דיעוי"י בפנים יפות (בפרשתן כ"ה ל"ח, ד"ה והנה) שכתב דריבית ע"י שליח אסור למעשה משום דבדיני שמים ישלד"ע (כקידושין מ"ג ע"א), וכנראה נקט דאפילו באמירה גרידא ישלד"ע בדיני שמים"א, אולם הרמ"א לכאו' אזיל

או ימלא

ע. והראוני דבס' טעם ריבית (בקונטרס אחרון שם) האריך לבאר דברי מרן ז"ל, ועיינתי שם אך במחכ"ה קשה להעמיס דבריו בדברי מרן ז"ל שסיים להדיא דאז יחולו עליו הלאוין של ריבית, ודו"ק. וע"ע בהגהות מרן ז"ל שם שכתב, וז"ל: ובמה שנסתפק מהרי"ט (ח"א סי' קט"ו) באיסור דרבנן יש שליח לדבר עבירה, נראה לענ"ד מסבא דלא פליגי אלא היכי שעל כל פנים נעשית העבירה, כגון שעל כל פנים נתקדשה הגרושה לכהן וכן הוקף הראש על כל פנים, אבל בנידון הלז שעל כל פנים אם אין שליח לדבר עבירה אין כאן עבירה כלל אף על גב שנתקיים מעשה ההלואה, בהא לכולי עלמא אין שליח לדבר עבירה, ולא דמי לגרושה אפילו להסוברים שכל השליחות נתבטל ואינה מקודשת ואפילו הכי נכנס בגדר פלוגתא שליח לדבר עבירה, זה אינו [אלא] אם כן נתבטל כל מעשה השליחות, אבל הכא הרי מעשה ההלואה קיים ואין כאן עבירה אם כן לכולי עלמא אין שליח לדבר עבירה כדי לקיים המעשה ולהציל מן העבירה, עכ"ל.

והסברא בזה צ"ב, וכי דינא דאשלד"ע הוא משום דרצה הקב"ה לזכות את ישראל, וצ"ל. [ולולא דברי מרן ז"ל הייתי מחשב ואומר, דבמקום שבלתי חלות השליחות אין כאן עבירה ורק ע"י חלות השליחות יש כאן עבירה, הוא כעין גלגל החזור דאי נימא אשלד"ע הרי אין כאן עבירה ויועיל השליחות אך שוב יש כאן עבירה ואשלד"ע, ואם נימא דבכל כי האי גוונא דגלגל החזור אזלינן לחומרא וכמו שדייקו האחרונים מד' התוס' (ב"מ ל' ע"א ד"ה אף, ופסחים כ"ו ע"ב ד"ה עלה, וע"ע בס' ענפי ארז ה' ג"א, עמ' שמ"ו ד"ה ושם) א"כ יחול השליחות ונימא ישלד"ע, ודו"ק.

וחמותי ראיתי להג"ר יצחק אלחנן זצ"ל בתשו' באר יצחק (או"ח סי' י"ד, ענף ז') שכ' כן אליבא דאמת בענין אחר כע"ז, ע"ש. אך לכאורה סברא זו נסתה מד' רש"י והרמ"א כאן שנקטו דבכה"ג אמרי' אשלד"ע לקולא, ולכאורה צ"ל דבאשלד"ע ל"ש הסברא דגלגל החזור כיון דמינוי השליחות הוא לעבירה, ודו"ק. ולפי"ז לכאו' נסתה מ"ש בבאר יצחק שם (וע"ש בסוף הסימן שכ' דתשובה זו כתב בטל ילדותו). הצעתי הדברים הנ"ל להגראמ"ב שליט"א (מח"ס גלגל החזור) והסכים למש"כ].

עא. ועי' בס' המקנה בקידושין שם (ד"ה מכלל).

ע"י פועלים נכרים משום דהישראל לא מידי עבד דהכל בשליחות השר, והפר"ח (שם סק"ד) פליג ואוסר, וטעמא מבואר דאין שליח לדבר עבירה ונעשה הכל לישראל, עכ"ד מרן ז"ל.

והנה יעוי"י בט"ז שם שכ' דלא מיחו בהם משום דמידי דהשר הם ואין שם ישראל עליהם ואין לו עסק עמהם והפועלים העובדי כוכבים הם פועלים של השר ומדידה קא אכלי כן נ"ל ללמד זכות עליהם בזה, עכ"ל הט"ז. ובפר"ח שם כ' וז"ל: אלו שחוכרים מהשרים כפרים לזמן דהיינו כל ההכנסה המגיע לשר ויש דברים טמאים בכלל החכירות ומגדל אותם הישראל ומאכיל אותם לפועלים גוים, אין להם על מה שיסמוכו כמו שכתב הב"ח, ואם הישראל שוכרה מן השר וחוזר ומשכירה לנכרי אחר באריסות נמי אסיר דהא נכרי שליחותיה קעביד, עכ"ל, וע"ש. וצ"ע מה שכתב מרן ז"ל דהפר"ח אוסר משום דאין שליח לדבר עבירה.

ואטו נימא דכוונת מרן ז"ל דדנין שהישראל הוא שליח השר לגדל החזירי והפועלים הנכרים נידונים כשליחים של הישראל, ואע"ג דאין שליחות לנכרי (ב"מ ע"א ע"ב), מ"מ נקטו רוב הראשונים (שם) דלחומרא יש שליחות לנכרי, וע"י בטוש"ע (יו"ד סי' קס"ח ס"ו, ע"ש). אך י"ל דכיון דהישראל ממנה הפועלים בעד השר אין השליחות מתייחס אליו, אך אי אמרי' אשלד"ע, וזה שייך רק בישראל שהוא בר חיובא (עי' מל"מ שם ובמ"ש מרן ז"ל בתשו' או"ח סי' קנ"ט, סוד"ה ועוד^ג), שוב מתייחס מעשה הפועלים לישראל, ואסור לעשות כן. אך כ"ז דחוק ורחוק כחלום יעוף, ולאמיתה, דברי מרן ז"ל עדיין צ"ת.

לשיטתי' (חומ"מ סו"ס ל"ב) שפסק כשי' התוס' (ב"ק נ"ו ע"א, ד"ה אלא) דבאמירה גרידא אשלד"ע אפילו בדיני שמים ודוקא אם שכרו ישלד"ע בדי"ש, ודו"ק. אך נראה דבאמת אי"צ לכ"ז, דאפי' את"ל ישלד"ע בדי"ש היינו עכ"פ כשהשליח עבר עבירה, אך בגוונא דריבית ע"י שליח הרי כל כמה דליתא לשליחות אין כאן סרך עבירה דלא אסרה תורה אלא ריבית הבא מיד לזה ליד מלוה^ב.

והיה נראה לומר דמיתלי תלי במח' הידוע של הנוב"י והגר"י יצחק מהאמבורג זצ"ל (נוב"י"ק אה"ע ס' ע"ה והלאה, ויסוד המח' בתוס' ב"מ י' ע"ב ד"ה דאמר) בגדר הדין דאשלד"ע, אי השליחות קיים או בטלה. איברא דלכאור' מעיק"ד הרמ"א מוכח כנוב"י דשליחות בטלה דאל"ה הרי אין כאן שום היתר דמ"מ חשיב מיד לזה ליד מלוה, ובאמת מד' רמ"א אלו כ' מרן ז"ל בתשו' (או"ח סו"ס קנ"ט, ד"ה ועוד) להוכיח כנוב"י דבטלה שליחות, ועכ"פ ד' ההפלאה צ"ת, ואע"ג דסיים עלה דזה דלא כרש"י, ודו"ק.

וביותר צ"ע, דהרי כתב בעצמו (בפני"פ שם) דבכי האי גוונא בטלה שליחות. ודברי ההפלאה מופלא ממני וה' יראנו נפלאות מתורתו. [ולכאור' צ"ל דההפלאה ז"ל דרך אחרת לו בגדר הך מילתא דריבית ע"י שליח, וע"י לעיל בהערה (או ימלא אות ס"ו) ולא נתברר לי כה"צ].

במ"ש מרן ז"ל במח' הט"ז ופר"ח אם מותר לגדל חזירים בשביל נכרי

ג] במ"ש מרן ז"ל בשם הט"ז (יו"ד סי' קי"ז סוסק"ד) להתיר לאותן היהודים השוכרים כפרים מהשר ובתוכם חזירים, ומגדלים אותם

או ימלא

עב. וע"י בגליון מהרש"א על הש"ך יו"ד סי' ק"ס סקכ"ב, ולפמ"שנ לכאור' לק"מ, ושו"מ יסוד דברנו בברכ"י שם, תלי"ת.

עג. וע"ע בדברי מרן ז"ל בתשו' ח"ו סי' ח' ד"ה ומ"ש פר"מ, ודו"ק.

פרשת במדבר

שאו את ראש ב"י (א' ב') - טעותו של דהמע"ה עיי' רמז"ן (פסוק ג', ד"ה תפקדו), ואולי י"ל במשחז"ל (יומא כ"ז ע"ב) והי' מספר (הושע ד' א') וכת' (שם) אשר לא יספר, כאן צעושי' רצונו וכו'. י"ל הכונה בהיפוך, כשעושי' רצונו מותר למנותם בלי כופר נפשם דהרי אז אין עין הרע שולט בדכתי' (דברים ו' ט"ו) והסיר ממך כל חולי ואמר רב זה עין הרע (ב"מ ק"ז ע"ב), וכיון שאין עין רע שולט לא צעו שקלים, אלא שיהי' אז כל כך הרבה שילאה הסופר למנותם, ודהע"ה חשב שצני דורו המה המצורכי' כנ"ל, ע"כ רצה למנותם בלי מחלית השקל (עי' ברכות ס"ב ע"ב), ויחזק לא הי' רשאי לטול מהם למושדם שאין עושין רצונו של מקום נגד דעת המלך, ומ"מ טעה דוד דא"כ ממ"נ איך ידע מספר העם, הרי אז אין להם מספר.

חתם סופר פ' במדבר (מיהאלאוויץ מ"ה ע"א) [משנת תקצ"ה לפ"ק]

(בדרך השני הנ"ל), וז"ל: והוא היה הקצף, שאין ה' חפץ שיהיו כל ישראל בגדר מנין, שהוא ירבה ככוכבי השמים כאשר אמר (בראשית טו ה) אם תוכל לספור אותם, עכ"ל. וביאור ד לכאורה, דמטעם זה קפיד רחמנא שלא ימנו כ"א מבין עשרים שנה ומעלה דזה לא חשיב שנכנסו כל ישראל בגדר מנין, משא"כ כשמונין כאו"א שהוא בר חיובא בכל המצוות הרי נכנסו כל ישראל בגדר מנין, ודו"ק ע"ד.

במ"ש מרן ז"ל דיש לפרש כוונת הגמ' להיפוך

ב במ"ש מרן ז"ל במשחז"ל (יומא כ"ב ע"ב) והי' מספר, וכת' אשר לא יספר, כאן בעושי' רצונו וכו' די"ל הכונה בהיפוך, כשעושי' רצונו מותר למנותם בלי כופר נפשם. הנה בגמ' שם איתא, אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים (פירש"י, אלמא אית להו מנין) וכתבי' אשר לא ימד ולא יספר, לא קשיא, כאן

בד' הרמב"ן במה טעה דהע"ה בהמנותו את ישראל **א** במ"ש מרן ז"ל טעותו של דהמע"ה עיי' רמב"ן (פסוק ג', ד"ה תפקדו). הנה הרמב"ן מבאר שם בג' דרכים מה היה טעותו של דהע"ה שמנה את ישראל ונענש על זה (שמואל ב כ"ד), והצעת דבריו בקצירת האומר כך היא. **א** המנין היה שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא היה עושה בהם דבר בעת ההוא, ולא הותר המנין בשקלים אלא לצורך. **ב** המנין היה בכל 'איש' ישראל מבין י"ג ומעלה, ולא הותר למנות אלא מבין עשרים שנה ומעלה. ולפי ב' דרכים א"ו נענש אע"פ שמנאן בשקלים ונתנו כופר נפשם. **ג** המנין שם היה בלי שקלים וכופר נפש, והוא דעת חז"ל (ברכות ס"ב ע"ב), והרמב"ן בתחלת דבריו מקשה על זה כמה קושיות, ע"ש.

אולם מהמשך דברי מרן ז"ל נראה דכוונתו בעיקורו לציין למ"ש הרמב"ן שם בתו"ד

או ימלא

עד. ועי' שפ"א יומא (כ"ב ע"ב, ד"ה מסייע) ודבריו שם היפוך ד' רמב"ן, וצ"ע.

דכל האיסור למנות את ישראל הוא משום עין הרע ואם לא ישולט במ עין הרע מותר למנותם. ויסוד הדבר לכאורה היא בדברי רש"י פ' תשא (ל' י"ב) שפירש ולא יהיה בהם נגף 'שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד', ומזה למד מרן ז"ל דהיכא דאין עין הרע שולט מותר למנות את ישראל (ולפי"ד מרן ז"ל בהמשך מבואר דבנקודה זו לא טעה דהע"ה, ודו"ק). ולפי"ז לכאור' ל"ש איסור זה בזרעא דיוסף (כברכות כ' ע"א), ויל"ע. איברא ילה"ע דר' רש"י [דהנגף הכא ממנין בני"ג נגרם ע"י עין הרע] אינו מפורש להדיא בחז"ל ומדרשים ע"ה, ובשאר ראשונים ז"ל מבואר טעמים אחרים.

בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום. ולפי פשוטו (דהיינו פירש"י הג"ל) קאי אדסיים מיניה, דכשעושין רצונו ש"מ לא ימד ולא יספר, וכשאין עושין רש"מ והיה מספר וגו', וע"ז סובב ד' מרן ז"ל די"ל בהיפוך, ר"ל דקאי אדפתח מיניה, וכדמבאר והולך. ולפי ביאורו של מרן ז"ל נמצא דרשב"נ מוקים הקרא במנין בני", וכדאמר רבי אלעזר (לעיל מיניה בגמ' שם) דכל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר, וק"ל.

בדברי מרן ז"ל דהאיסור למנות את ישראל הוא משום עין הרע

וע"ע בדברי מרן ז"ל בפרשתן (עמ' ג', ד"ה ענין [משנת תקפ"ט לפ"ק]) שכתב, וז"ל: ענין סכנה במנות ישראל הוא שליטת עין הרע, והוא פ'קידה ס'פירה מ'נין כמ"ש רמב"ן (א' ע"ב).

ג] במ"ש מרן ז"ל דכשעושין רצונו מותר למנותם בלי כופר נפשם דהרי אז אין עין הרע שולט בו. מבואר מדבריו דנקט בפשיטות

או ימלא

עה. אולם ע"י בפי' הר"י בכור שור (פ' תשא שם) שכתב, וז"ל: ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם, שלא יכנס בהם עין הרע על ידי המניין, כדאשכחן גבי דוד שמנה ישראל, והיתה בהם המגפה, וכמו שאמרו רבותינו (תענית ח' ע"ב וב"מ מ"ב ע"א) אין הברכה מצויה לא בדבר המנוי ולא בדבר המדוד, עכ"ל. והנה הא דאמרין דאין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי וכו' יעו"ש בגמ' דמיתנין לה אהא דא"ר יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמר (דברים כ"ח ח') יצו ה' אתך את הברכה באסמך, ובמהרש"א שם (ב"מ שם, בח"א ד"ה אין הברכה [השנין]) פ' דאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין משום עין הרע, ע"ש.

אמנם בתורת חיים (שם) כתב, וז"ל: אין לפרש משום עין הרע דבסמוך גבי הולך למוד את גרנו נמי קאמר הכי ופשיטא דלא יחייב איניש עין הרע לנפשיה אלא טעמא משום דאין דרך כבוד הנס והברכה לבא אלא בסתר כדאשכחן גבי אלישע (מלכים ב' ד') דאמר לה ובאת וסגרת הדלת בעדך וגו', עכ"ל.

ולכאורה צע"ק בד' מהרש"א, דיעוי"י ברש"י (ב"מ שם ד"ה באסמך) ותוס' (תענית שם ד"ה אלא) דמבואר מדבריהם להדיא דהכוונה דע"י שסמוי מן העין חל בה הברכה דמתרבה והולך, והיינו כמ"ש בתו"ח. אולם ע"י במיוחס לריטב"א (ב"מ שם) שכתב, וז"ל: אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולט. פ' מילתא דלית ליה נפחא ואין ניכר לעולם כדאמר' בפסחים ב' מקום שנהגו (נ' ע"ב) המשתכר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם משום דנפיש נפחיהו ושלטא בהו עינא בישא, עכ"ל (וכ"ה בתוס' הרא"ש שם). וזה לכאור' כד' מהרש"א. אולם ד' הריטב"א קאי אהא דתני ביה ר"י דבעינן דבר שאין העין 'שולט' בה, והיינו שגנוז אצלו כמ"ש רש"י שם, ובריטב"א להלן שם (ד"ה התחיל למוד) מבאר הא דאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין דהברכה הוא מה שמתברך ומתרבה מאליה, ע"ש. ולכאור' לפי"ד הריטב"א ב' ענינים אלו אינם שייכים זל"ז (ודלא כמהרש"א שם). וע"י ברבנו בחיי (בפתיחה לפ' תשא), ע"ש ודו"ק.

אולם ההיכל ♦ הארות והערות בדברי מרן זי"ע – פרשת במדבר

בדברי מרן ז"ל דכשעושיין רצונו של מקום
אין עין הרע שולט

ד] במ"ש מרן ז"ל דכשעושיין רצונו של מקום
אז אין עין הרע שולט דכדכתי' (דברים ז' ט"ו)
והסיר ממך כל חולי ואמר רב זה עין הרע (ב"מ
ק"ז ע"ב). הנה בגמ' שם לא נזכר דכך הוא תמיד
כשעושיין רצונו של מקום, אך י"ל דזה פשיט"ל
למרן ז"ל דהא דכתיב והסיר ממך כל חולי וגו'
הוא השכר לעקב תשמעון וגו'.

וגדולה מזו כתב מרן ז"ל בתו"מ ר"פ אחרי
(מהדו"ק מ"ח ע"א נמכת"ק משנות תקנ"ה -
תקנ"ו לפ"ק)), וז"ל: והנה פירשנו מאמחז"ל
(תענית ד' ע"א) כנסת ישראל שאלה שלא כהוגן
שאמרה שימני כחותם על לבך כחותם על
זרועך (שה"ש ה' ו'), שלפעמים אינו נראה,
והקב"ה השיב לה כהוגן על כפים חקותיך
(ישעי' מ"ט ז') שהוא נראה תמיד, וצריך טעם
לשאלתם שלא כהוגן. [וכו']. אמנם בשאלת
שימני כחותם על לבך, נ"ל כך, כי חששה
כנסת ישראל לעין אוה"ע המביטים ומקנאים
בהם, ובאמת זה גרם שבירת הלוחות, כפירש"י
בחומש על פסוק גם הצאן והבקר אל ירעו
(שמות ל"ד ג'), ועיין פירושו בפסוק (שה"ש ו' ה')
הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני, ועמ"ש
הרמב"ם באגרת תימן גודל קנאת אוה"ע עלינו
על קבלת התורה, ויצה"ר המתגרה עלינו
ביותר, וכדרך שתקנו חז"ל (עי' ברכות נ"ד ע"ב
רש"י ד"ה חתן, ושם ס"ב ע"א רש"י ד"ה בתר) כמה
דברים שלא יתקנאו בנו המזיקים, ועמ"ש בפי'

ג') עו וע"י המשכה יוד בתוכו נסתלק הסכנה,
היינו יו"ד גרה מחצית השקל, והיינו כתנות
פסי"ם (בראשית ל"ז ג') ר"ת פקידה ספירה מנין
ויו"ד בתוכו דלא שלטא עינא בזרעא דיוסף
(ברכות כ' ע"א), עכ"ל. ולכאור' משמע קצת
דפסיקא ליה דכל טעם איסור המנין הוא משום
עין הרע, וזה ל"ש בזרעא דיוסף. אך מדבריו
הנ"ל אין הכרח בדליכא חשש עין הרע ליכא
איסורא כלל, דלא כתב אלא דהסכנה דמנין
תלויה בעין הרע, ודו"ק.

בדברי מרן ז"ל דיש איסור למנות את ישראל אפילו בכתב
ואפילו אם מונין האצבעות וכדו'

והנה חידש מרן ז"ל (בגליון תשו' רע"א מהדו"ק
סי' כ"ט, הו' בתשו' כתב סופר יו"ד סו"ס ק"ו,
ד"ה ומצאתי) דיש איסור למנות את ישראל אפילו
בכתב, ע"ש. וע"ע בקובץ תשובות סי' ח'
(בתשו' להג"מ ישראל משקלוב זצ"ל בעל פאת השלחן) עו
שחולק בחריפות על מה שרצה השואל לומר
דהאיסור למנות הוא רק הגלגולת אך אם מונין
האצבעות וכדו' אין איסור, וע"ש שביאר דקרא
נקט גלגולת שהוא לשון חשיבות, אך לדינא
מה לי מונה הגופים או השקלים וכו' ומכל
שכן האצבעות הלא הכל חד שיודע מנינם
וקרא קאמר לא יספר, וע"ש שמבאר דבאופנים
הנ"ל שהתירו היינו מפני שאינו מנין ודאי
וברור, ע"ש. ומבד' דס"ל למרן ז"ל דעצם
ידיעתו ועמידתו על המנין אסורה. וזה א"ש
לפמש"נ דנקט מרן ז"ל דעיקור האיסור משום
שליטת עין הרע, ודו"ק.

או ימלא

עו. ציון זה הוא מהגרינ"ש זצ"ל. והנה ענין זה דלא למנות משום עין הרע הוא מדברי רש"י (הנ"ל), אך ברמב"ן
לא כתב מזה כלל. ובמהדו"ח העירו דכוונתו דברמב"ן כתב דמצינו שלש לשונות אלו גבי מנין. ובאמת ברמב"ן
לפננו ל"מ זה, ואדרבה מבואר ברמב"ן דפקידה אינה לשון מנין, וז"ל: ענין 'פקידה' זכרון והשגחה על דבר, כלשון
וה' פקד את שרה כאשר אמר (בראשית כ"א א'), והוא פתרונו בכל מקום, לא ימלט מהן איש על דעתי, וגם 'פקדון'
מפני ששמירתו והשגחתו עליו. וכאשר צוה למנות את ישראל יאמר 'תפקדו אותם', לרמוז שלא יספרם רק שיתנו
כופר נפשם מחצית השקל ובהם ישיגו וידע מספר העם, עכ"ל. וע"ש בסו"ד, ודו"ק. ועצ"ק.
עו. וע"ש במילואים (עמ' קי"ח) שתאריך כתיבת התשובה הוא יום ה' כ"ד ניסן תקצ"ה לפ"ק.

קדש ורחץ לכן בקשה כנס"י שנהי' רק כחותם על לבו וזרועותיו בל יראה החוצה, כי אעפ"י שעזה כמות אהבתנו ומהראוי שיראה תמיד החוצה, ומ"מ קשה כשאל קנאת אוה"ע עלינו, ומסיים רשפיה רשפי אש שלהבת יה, ע"ד מה שפירשתי במקום אחר ע"י מאמר אשו משום חציו ואני שהצתי אש בציון (ב"ק ס' ע"ב), עיין עליו ותבין דברינו אלו. אמנם השאלה היתה שלא כהוגן, כי הדבר תלוי בנו, שהרי נתברך יוסף שלא ישלוט בו עין (ברכות כ' ע"א), והוא בזכות שגדר עצמו מן הערוה ועשה חומה למצות ה' משמרת למשמרת, בזכות זה חונה מלאך ה' סביב ליריאי ו להעלימו מן בעלי עין הרע. וע"כ השיב הקדוש ברוך הוא על כפיה

חקותיך ואפ"ה לא ישלוט בך עין כי חומותיך נגדי תמיד, חומותיך דוקא, החומות וסייגים שתעשה לתורה, עכ"ל. ומבואר מדבריו דאפילו כל יחיד ויחיד אשר יאחז צדיק דרכו לא שלטא בה עינא בישא כיוסף הצדיק, וק"ל.

תמיהה בדברי מרן ז"ל דהע"ה טעה ממה נפשך

ה' מ"ש מרן ז"ל בסו"ד, דמ"מ טעה דוד דא"כ ממה נפשך איך ידע מספר העם, הרי אז אין להם מספר. לכאורה צע"ק דנראה מדברי מרן ז"ל דארכביה אתרי ריכשי, דהרי לפי מ"ש מרן ז"ל בריש דבריו דהכוונה להיפוך דכשעושין רצונו יספר וכשאין עושין רצונו לא יספר, א"כ ליכא למימר דטעה דאין כאן שום ממנ"פ, ודו"ק.

אז ימלא

עח. הוא בדרושים ואגדות (דרוש לד' אדר תקנ"ה לפ"ק, עמ' רי"ג ד"ה בתחלה), וע"ע מה שציינו בזה בתו"מ הנדמ"ח (עמ' קצ"ח, הע' י"ט).

היכל התשובה

תשובות ממרן זי"ע
עם עיונים והערות

עיונים והערות בתשובות מרן זי"ע שנתלבנו ברבים, נו"נ ע"י הגאון רבי
יודא ליכטער שליט"א ר"מ בישיבת מאור יצחק תשוח"ח לו.

ב' תשובות בענין שיטת הרמב"ם דעדים זוממין לוקין אף בלקה זה שהעידו עליו*

חו"מ סימן לב

שלום וכ"ט להרבני המופלג החרוץ ושנון
כש"ת מו"ה נתן אלי' נ"יב יושב בשבת
תחכמוני בק"ק אורשע יע"א.
בהתגוררי פה יערגן סמוך לעירי לנוח קצת
מרוב טרדותי עינתי קצת בדבריו

האחרוני' מיום ג' ה' אב, ושם נאמר ע"ד
הרמב"ם פ"כ דעדות ה"ב דפסק עדים זוממין
לוקין אף על גב שכבר נלקה זה על ידם, וכבר
האריך בתי"ט ספ"ק דמכות^א, ורצה מעלתו
לומר חילי' דהרמב"ם ממכות ד' ע"ב ורבנן הא

א. ב' תשובות אלו שייכי אהרדי, ויש כמה דברים שמבוארים בתשו' אחד יותר מהשני, בבחי' סתומים במקום
אחד ומפורשים במקום אחר, ומתרווייהו יתקלס עילאה.

ב. ר' נתן אלי' עהרמאנן, נולד לאביו רבי שמעון זאב מגזע צבי, משנת תקפ"ב נתמנה לדיין בק"ק אירשע,
ולאחר פטירת האב"ד שימש כרב ממלא מקום שלא ע"מ לקבל פרס, נפטר ביום י"ז שבט תרכ"ה נאשים בתשו'
חת"ס].

ג. ז"ל הרמב"ם: נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו אינן נהרגין מן הדין, שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין
לא עשה ודבר זה מפי הקבלה, אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין, וכן אם יצא הממון מיד זה ליד זה בעדותן
חוזר לבעליו ומשלמין לו. השגת הראב"ד: נהרג זה שהעידו עליו וכו'. א"א שבוש הוא זה.

ד. ז"ל התו"ט: ודעת הרמב"ם בפרק כ' מהלכות עדות דלא מבעיא לענין ממון אלא דאפי' לענין מלקות נמי
אפילו לקה זה שהעידו עליו לוקין אלו. וחתר הכ"מ למצוא מנין לו כל זה, ואשתמיטתיה דלענין ממון יש לו על
מה לסמוך אותה ששנינו במשנה ד' פ"ג דב"ב. אך הביא דברי התוס' דרב"ק שהעתיקתני אני שם בב"ב דמיישבין
למה בממון אפי' כאשר עשה ואין דבריהם מספיקים לענין מלקות. ולפיכך תירץ הכ"מ דסבירא ליה להרמב"ם דזה
שאמרו ולא כאשר עשה דדוקא בהריגה היא שכיון שנהרג זה על ידיהם גדול עונשם מנשוא דוגמא לדבר נסנהדין
דף ס"ד. נותן כל זרעו למולך פטור שנאמר מזרעו ולא כל זרעו אבל במלקות לא שייך כולי האי. ועוד י"ל דמאחר
שאלהים נצב בעדת אל, לולי שזה הנדון היה חייב מיתה, לא היה מניח הקדוש ברוך הוא להסכים על ידיהם
שתאבד נפש אחת מישראל ומדהוסכם ונעשה הוכחה היא זו דגברא קטילא קטלי. ע"כ. ובסברא זו שכתב בתירוץ
האחרון כבר קדמהו הרמב"ן בפירוש התורה אבל אפשר שהרמב"ן לא נתכוין לתרץ הקושיא. אלא לתת טעם על
ולא כאשר עשה ובין לענין מיתה או מלקות וממון דלא כאשר עשה. ואף על גב דאסברה לה לענין חיוב מיתה
לא שנה אלא דנקט בחיוב מיתה דהוא רישא דקרא דאמר נפש תחת נפש. ובין כך ובין כך לבי מהסס בדבר.
שאחרי שלא מצינו שחלק הכתוב בין מיתה למלקות וממון, דאנן ניקום ונחלק מסברא דנפשין והרי אפשר שיש
להכתוב טעם אחר על ולא כאשר עשה, ולאותו הטעם לא יהיה שום סברא לחלק, ובשלמא ממון מצאנו המשנה
דב"ב שהיא מראה פנים לחלק, נאמר שיש לסמוך על קבלתם או אולי מקרא מצאו ודרשו, אף על פי שלא הוכירוהו
חכמי הגמ'. אבל הרמב"ם שהוסיף מדיליה לחלק גם במלקות ודאי כל המטעמים לא ינעמו לחיך עד שנביא ראיה
לדבריו מדברי חכמינו ז"ל שהם קבלו או דרשו כן, כ"ש שאלו הטעמים בעצמם הם חלושים מאד וכ"ש להעמיד
עליו בנין כזה, עכ"ל.

והנה סברת הרמב"ן מוכרחת, דהא כל עצמו דהרגו אין נהרגין הוא מטעם אין עונשין מן הדין כמבואר במכות ה' ע"ב, ותיקשי לר"ש דס"ל אפי' במיתה עונשי' מן הדין כמבואר בסנהדרין ע"ד ע"א וכי ס"ל הרגו נהרגין ולא לשתמיט אע"כ ר"ש לטעמי' דדריש טעמי' דקרא [כ"מ קטו ע"א], וזיל בתר טעמי' דרמב"ן אלקים נצב בעדת אל וממילא הרגו אין נהרגי', אמנם אנן דלא דרשי' טעמי' דקרא ע"כ אתאינן עלה מטעם אין עונשין מן הדין, ומ"מ נ"ל גם אנן לדין צריכי' לסברת רמב"ן, דאי לאו הך סברא דרמב"ן לא הוה שייך אין עונשין מן הדין, דכיון דגלי קרא דע"י גמר דין חייבי' מיתה יש בכלל מאתים מנה שיתחייבו אם כבר נהרג. וכעין שכי' הרמב"ם וכ"מ פ"ק דטומאת מת הלכה ב'ט וה"נ דכוותי', אך כיון דאיכא סברת רמב"ן נהי דפירכא לא הוה על הק"ו דכיון דליכא מעלה אלא טעם, ואין דורשין טעמי' דקרא, מ"מ מילתא דפשיטא לא הוה וצריכי' לק"ו ושוב אין עונשין מן הדין, עיין קידושין כ' ע"ב אר"ש מה טעם לפי שמצינו וכו' ע"ש.

לא תענה מאי עביד לי', ודחיק הש"ס, ומ"ט לא קאמר דאיצטריך ללקות העדים שהוזמו אחר שכבר נלקה זה, אע"כ שבלא"ה לוקי' מכאשר זמם וכהרמב"ם, אלו דברי מעלתו.

ותמהתי איך נתפייס בזה, דאכתי נימא דאיצטריך ללקות עדי מיתה שהוזמו אחר שכבר נהרגי', מיהו י"ל [ע"פ] סברת הרמב"ן [דברים יט, יט] בעידי מיתה אין לוקין דמסתמא כדין נהרג דאלקי' נצב בעדת אל'.

ומיהו אכתי יש לפקפק גם בעדי מלקות איך יהי' לוקי' הראשוני' דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני, דקודם שנעשה מעשה גזירת הכתוב הוא לעשות כאשר זמם והימני' רחמנא לבתראי, אבל אחר שכבר עבר כאשר זמם אין נלקה מלא תענה, מאן לימא לן דהני עברי על לא תענה דילמא אינך עברי. ויש לדחוק גם בזה ולקיים דברי מעלתו, אך הא אי אפשר ללקות על לא תענה דהא ה"ל לאו שאין בו מעשה, ורק מאם בין הכות הרשע כדלעיל ב' ע"ב, והיינו קודם שנעשה מעשה דהתם כתי' אבל אח"כ איך אפשר ללקות, ע"כ אין מקום לדברי מעלתו.

ה. זה לשון הגמרא שם: ורבנן, האי לא תענה ברעך עד שקר מאי דרשי ביה? ההוא מיבעי ליה לאזהרה לעדים זוממין.

ו. כוונת התמי', דאפי' נימא כמש"כ דמגמ' ד' ע"ב מוכח דהגמ' ידע כבר דעדים זוממין במלקות, לוקים אף אחרי שלקה כמבואר, מ"מ קשה אמאי לא משני הגמ' דהפסוק בא לחייב עדי זוממין אחרי שנהרג כבר, ואין יכולין לקיים כאשר זמם, מ"מ ילקה עכ"פ.

ז. דלפי סברת הרמב"ן י"ל דלכן אין עדים זוממין אין לוקין דמסתמא נהרג כדן, וא"כ לא שייך לומר דהפסוק קאי כנ"ל. (ועי' בדברי התוי"ט שהעתיקנו, מש"כ אחרי שהביא דברי הרמב"ן).

ח. לא זכינן להבין כוונתו.

ט. ז"ל הרמב"ם: טומאת משא מפי השמועה, וקל וחומר הדברים אם נבלה שהיא טומאת ערב ואינה מטמאה באהל מטמאה במשא שנאמר והנושא את נבלתם המת לא כ"ש ומה נבלה שמגעה טומאת ערב משא טומאת ערב אף המת שמגעו טומאת שבעה משא טומאת שבעה, אין טומאת משא במת מדברי סופרים אלא דין תורה, ויראה לי ששתק ממנה הכתוב כדרך ששתק מאיסור הבת לפי שאסר בפירוש אפילו בת הבת, ושתק מאיסור אכילת בשר בחלב לפי שאסר בפירוש אפילו בישולו כך שתק מטומאת משא במת לפי שטימא בפירוש אפילו טומאת אהלו כל שכן משאו.

י. מבאר דע"כ צריכין לטעמו של הרמב"ן, דאי הטעם הוא רק משום אין עונשין מן הדין יוקשה לר"ש דאית לי' עונשין מן הדין אפי' במיתה, אע"כ ר"ש לשיטתי' דדרשין טעמי' דקרא, ולהכי אי נהגו אין נהרגין מטעם

היכל התשובה ♦ תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – חו"מ סימן לג

ראוי לענוש מן הדין אלא דהך עשה ולא לא יועילו להרוג רק ללקות מן הדין כיון דאיכא לאו מפורש אבל אין להרוג על לאו ומיושבי דברי הרמב"ם על נכון בלי פקפוק בעזה"י. ואין פנאי להאריך יותר הכ"ד א"נ הכותב בנחיצה. יערגן יום ו' עש"ק כ"ב מנחם תקפ"ב לפ"ק. משה"ק סופר מפפד"מ.

והנלע"ד ביישוב דברי רמב"ם, עפ"י מ"ש ה"ה רפ"ב ממאכלות אסורות יע"ש"א, ופשוט דלאו דוקא לאו הבא מכלל אלא כל שום מין לאו שאין לוקי' וע"י הק"ו לוקי' וכ"כ להדי' בכללי' שבס' בני חיי', וא"כ בעדים זוממי' דאיכא לא תענה וגם עשה דמדבר שקר תרחק כמבואר ר"פ שבועות העדות [ל' ע"ב], הי'

חו"מ סימן לג

והרב בתי"ט במכות משנה ט' פ"אטו לא נתפייס בדבריו. ואתה אמרת דלא מדין הזמה לוקין אלא מטעם לא תענה, עיי' כל דברין בפני יהושע למכות [ה' ע"ב] חלק רביעיטו.

שלום לך תלמידי האברך הרבני החרוץ המופלג כמו"ה זעליג נ"יב.

על דברת הרמב"ם פ"כ מעדות [ה"ב] ג' אבל אם לקן זה שהעידו עליו לוקין. ונדחק בכ"מ"ד

דאלקים נצב וגו'. וכן לדודן דאין עונשין מה"ד מ"מ צריכין נמי לטעם הנ"ל, דאל"ה אין זה נכנס בגדר "עונשין מן הדין", דהוי כמו יש בכלל מאתים מנה וכמבואר ברמב"ם ריש הל' טומאת המת, אך אי נימא סברת הרמב"ן, אע"ג דלא איפריך הק"ו כיון דליכא מעלה אלא טעם ואין דורשין טעמא דקרא, מ"מ ל"ה בכלל מאתים מנה, ע"כ צריך להק"ו ואמר' אין עונשין מן הדין.

יא. ז"ל הרמב"ם שם: מכלל שנאמר וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולא הבא מכלל עשה עשה הוא, ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה וגו' הרי למדת שהן בלא תעשה ואף על פי שיש בהן סימן אחד, וכל שכן שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בה סימן כלל שאיסור אכילתם בלא תעשה יתר על עשה הבא מכלל אותה תאכלו. וכתב ע"ז ה"ה וז"ל: בבא זו מפורשת בספרא בביאור. ודע שאין לתמוה על מה שאמרו שלא שאלו מיני בהמה וחיה טמאין בא מק"ו מחזיר שפן וארנבת ממ"ש אין מזהירין מדין ק"ו לפי שאלו כבר נאסרו בלאו הבא מכלל עשה מן התורה בביאור, וכיון שכן אפשר ללאו שלהן לבא מק"ו. וביאור הדברים, דהא חזינן שלא טעה בהק"ו דהא באמת יש עלי' "לאו" הבא מכלל עשה. והח"ס מוסיף ע"ז דלא דוקא לאו הבא מכלל עשה, אלא כל שיש בה איסור מה"ת כגון כאן הלאו דלא תענה שפיר לוקין אם יש ק"ו, אמנם כ"ז לענין מלקות לא לענין מיתה.

יב. מסתבר שזה רבי אשר זעליג קאנישא אב"ד סענפעטער. ואולי הוא תלמידו רבי זעליג בל"ק מלייפניק, שימש כרבה של קבלת ברטניץ במעלה עד לפטירתו בשנת תקפ"ט, ונספד ע"י מרן (ע"י דרשות חת"ס שפ"ג) [אישם בתשו' חת"ס].

יג. ז"ל הרמב"ם: נהרג זה שהעידו עליו ואחר כך הוזמו אינן נהרגין מן הדין, שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה ודבר זה מפי הקבלה, אבל אם לקה זה שהעידו עליו לוקין, וכן אם יצא הממון מיד זה ליד זה בעדותן חוזר לבעליו ומשלמין לו. השגת הראב"ד: נהרג זה שהעידו עליו וכו'. א"א שבוש הוא זה.

תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – חו"מ סימן לג ♦ היכל התשובה

ואנא אמינא אף על גב דסייעך גברא רבה לא נהירא לי כלל במ"כ, חדא כיון דלא תענה הוה לאו שאין בו מעשה ועיקור המלקות נפקא מוהי' אם בין הכות הרשע

כמבואר במכות ב' ע"א, וכמו שהעלו תוס' שם ד' ע"ב ד"ה ורבנן האי לא תענה וכו', וכ"כ פני יהושע בעצמו שם דלא תענה סמכו אהאי קרא, וכן צריך לומר ברמב"ם עצמו

יד. ז"ל הכ"מ: צריך לבקש טעם מנין לו לרבינו לחלק בין מיתה לממון ומלקות, דלכאורה משמע דל"ש ממון או מלקות או מיתה בכולהו בעינן כאשר זמם ולא כאשר עשה, ואף כי אפשר לחלק בין ממון למיתה דממון אפשר בחזרה וכיון שכן כך לי עשה כמו זמם, וכן כתבו התוספות בריש ב"ק (דף ד'): ד"ה ועדים זוממים אהא דמני רבי חייא עדים זוממין בכ"ד אבות נזיקין, וז"ל: פ"י ריב"א דאפילו שילם ע"פ עדים זוממין חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה, ור"י מפרש דלא צריך להאי טעמא דגבי ממון מחייבין להו בק"ו דגבי ממון עונשין מן הדין והא דאמרין במכות הרגו אין נהרגין דהיינו משום דהתם אין עונשין מן הדין עכ"ל. ועוד כתב שם, מ"מ אין סברא לחלק בין מלקות למיתה וכ"כ רבינו ירוחם בנ"ב ח"ז בשם רש"י, וכנראה שלזה כיון הראב"ד שכתב שיבוש הוא זה ואף על פי שתפס בנהרג זה שהעידו עליו תחלת הבבא נקט, ומיהו רבינו ירוחם כתב שכדברי רבינו נראה עיקר. ואפשר לתת טעם לדברי רבינו דלא אמרין כאשר זמם ולא כאשר עשה אלא היכא דהרגו על פיהם משום דגדול עונשם מנשוא אין ראוי לתת להם מיתה ב"ד שתכפר עליהם אלא ראוי להניחם שיהיו נדונין אחר מיתה בעונשים נוראים, דוגמא לדבר נותן כל זרעו למולך שהוא פטור מה שאין לומר כן בהלקו ע"פ עדותם. ועוד י"ל טעם אחר שמאחר שאלהים נצב בעדת אל, אילולא שהיה חייב זה מיתה לא היה מניח הקדוש ברוך הוא שתאבד נפש אחת מישראל, ומאחר שהניח הקדוש ברוך הוא לבי"ד שיסכימו להרוג את זה ונהרג חייב מיתה היה, הילכך אין לעדים משפט מות מה שאין לומר כן במלקות:

טו. ז"ל התו"ט: ודעת הרמב"ם בפרק כ' מהלכות עדות דלא מבעיא לענין ממון אלא דאפי' לענין מלקות נמי אפילו לקה זה שהעידו עליו לוקין אלו. וחתר הכ"מ למצוא מנין לו כל זה, ואשתמיטתיה דלענין ממון יש לו על מה לסמוך אותה ששנינו במשנה ד' פ"ג דב"ב. אך הביא דברי התוס' דרב"ק שהעתיקתו אני שם בב"ב דמיישבין למה בממון אפי' כאשר עשה ואין דבריהם מספיקים לענין מלקות. ולפיכך תירץ הכ"מ דסבירא ליה להרמב"ם דזה שאמרו ולא כאשר עשה דדוקא בהריגה היא שכיון שנהרג זה על ידיהם גדול עונשם מנשוא דוגמא לדבר [סנהדרין דף ס"ד]. נותן כל זרעו למולך פטור שנאמר מזרעו ולא כל זרעו אבל במלקות לא שייך כולי האי. ועוד י"ל דמאחר שאלהים נצב בעדת אל, לולי שזה הנדון היה חייב מיתה, לא היה מניח הקדוש ברוך הוא להסכים על ידיהם שתאבד נפש אחת מישראל ומדהוסכם ונעשה הוכחה היא זו דגברא קטילא קטלי. ע"כ. ובסברא זו שכתב בתירוץ האחרון כבר קדמהו הרמב"ן בפירוש התורה אבל אפשר שהרמב"ן לא נתכוין לתרץ הקושיא. אלא לתת טעם על ולא כאשר עשה ובין לענין מיתה או מלקות וממון דלא כאשר עשה. ואף על גב דאסברה לה לענין חיוב מיתה לא שנה אלא דנקט בחיוב מיתה דהוא רישא דקרא דאמר נפש תחת נפש. ובין כך ובין כך לבי מהסס בדבר. שאחרי שלא מצינו שחלק הכתוב בין מיתה למלקות וממון, דאנן ניקום ונחלק מסברא דנפשינן והרי אפשר שיש להכתוב טעם אחר על ולא כאשר עשה, ולאותו הטעם לא יהיה שום סברא לחלק, ובשלמא ממון מצאנו המשנה דב"ב שהיא מראה פנים לחלק, נאמר שיש לסמוך על קבלתם או אולי מקרא מצאו ודרשו, אף על פי שלא הוכירוהו חכמי הגמ'. אבל הרמב"ם שהוסיף מדיליה לחלק גם במלקות ודאי כל המטעמים לא ינעמו לחיך עד שנביא ראיה לדבריו מדברי חכמינו ז"ל שהם קבלו או דרשו כן, כ"ש שאלו הטעמים בעצמם הם חלושים מאד וכ"ש להעמיד עליו בנין כזה, עכ"ל.

טז. [כנראה שאז נדפס ח"י הפנ"י עמ"ס מכות בחלק רביעי, או אולי הכוונה שזה בקטע הרביעי של ח"י הפנ"י על המשנה של אין העדים זוממין נהרגין עי"ש]. וז"ל הפנ"י מכות ה' ע"ב: ועוד נראה ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל בדרך אחר, דלענין מלקות לא שייך לומר אין עונשין מן הדין, דכיון דגלי רחמנא בעדים זוממין דלוקין אפילו בלאו שאין בו מעשה כדכתיב והיה אם בן הכות הרשע, משי"ה אית לן למימר בפשיטות דלאו דידהו היינו מלא תענה דסתמא כתיב בין נעשה מעשה על פיהם בין לא נעשה, ודוקא לענין מיתה אמרין הכא בברייתא דהרגו אין נהרגין דאין עונשין מן הדין דהא לאו דלא תענה לא ניתן למיתה דלא עדיף משאר לאוין דלמלקות נאמרו, כן נראה לי נכון.

היכל התשובה ♦ תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – חו"מ סימן לג

בהלכות סנהדרין [פ"ט ה"ד] כשמנה מספר הלאוין שלוקין עליהם מנה סי' ק"ל עד זומם שאין בו"ו תשלומין, ולא מנה המעיד שקר משום לא תענה, אע"כ הכל בכלל זומם משום דעיקור סמיכת המלקות משום והי' אם בין הכות הרשע, וכיון שכן התם כתי' והצדיקו את הצדיק, ודרשי' במכות ב' ע"ב הנ"ל דאתו עדים והצדיקו הצדיק דמעיקרא ושוניהו להני רשעים, והשתא אי ס"ד שכבר נלקה במה הצדיקוהו ומכותיו בין כתפיו, אע"כ קרא מיירי שעדיין לא נלקה וכיון דקרא לא מיירי ממי שנלקה תו אין עונשין מן הדין.

והיינו נמי טעמא במתני' ה' ע"ב דלא פלפלו עם הצדוקי' רק על הרגו אין נהרגי' ולא על מלקות, משום דבמלקות גם הצדוקי' מודים דכתיב והצדיקו הצדיק אבל במיתה דכתיב [שמות כא, כג] נפש תחת נפש, לא הוה משמע להו דרשא דעדיין אחיו קיים והיינו נמי דבממון משלשין אעפ"י שכבר עשו כמוכח ממתני' דב"ב [נ"ו ע"א] דמייתי תי"ט, וכמ"ש תוס' ב"ק ג' ע"ב [ד"ה ועדים] משום דה"ל מיתה ומלקות ב' כתובי', הכא כתי' כאשר זמם ולא כאשר עשו, והכא כתי' והצדיקו את הצדיק ואין מלמדין ממנו לממון, ואין מזור בזה לקי' הכ"מ ותי"ט הנ"ל.

ותו בלא הך והצדיקו הצדיק הנ"ל, ע"כ לפי דברי פ"י הנ"ל עכ"פ הך דלא תענה לא

גם מ"ש פ"י לתרץ דס"ל לרמב"ם היכי דהוה גילוי מילתא בעלמ' עונשין מן הדין ואם הרגו דאין נהרגין, היינו כדתנן במתני' דלעשות לאחיו והרי אחיו קיים וזה שייך דוקא בהריגה ולא במלקות אלו דבריו"ט. ותמוהי' בעיני אטו לאחיו משמע חי הלא מת נמי יקרא אחיו, ועוד האי לאחיו איצטריך לאחיו ולא לאחותו, ותו דהרמב"ם לא מייתי

יז. ל' הרמב"ם: שאינו בן תשלומין.

יח. כן הקשה גם בחי' הגר"ח על הרמב"ם וז"ל: ובאמת צ"ע, דהרי גם חיובא דעדים זוממין במלקות הא הוי מהך קרא דכאשר זמם לעשות, ומאחר דדרשין כאשר זמם לעשות ולא עשה, אי"כ מהיכי תיתי נחייב במלקות גם בעשה, ועיין בתוס' ב"ק דף ד' שכתבו לענין ממון דחייבין גם בעשה, או משום דבממון עונשין מן הדין או משום דממון איתיה בחזרה, אשר כל זה לא שייך במלקות, וז"ל הרמב"ם שם וכן אם יצא הממון מיד זה ליד זה בעדותן חוזר לבעליו ומשלמין לו עכ"ל, אשר זה שכתב הכא הך דינא דהממון חוזר הוא כפי הנראה טעמא דאפשר בחזרה, ומשמע דאי לאו הכי הוה אמרינן גם גבי ממון הך דרשא דזמם ולא עשה, וצ"ע מאי שנא דבמלקות ס"ל להרמב"ם דחייבין גם בעשה.

יט. ז"ל הפנ"י (מכות דף ה, ב): אמנם לאחר העיון דהך מילתא אי אמרינן אין עונשין מן הדין ככה"ג דלא הוי

תשובות ממרן זי"ע עם עיונים והערות – חו"מ סימן לג ♦ היכל התשובה

הרמב"ם, דהיכא דאיכא לאו הבא מכלל עשה ואיכא נמי ק"ו עונשין על אותו הדין, ופשוט דכל מיני לאוין דאין לוקין אי איכא ק"ו עונשין, וא"כ הכא איכא לא תענה אלא דהוה לאו שאין בו מעשה, ועוד דאיכא לאו הבא מכלל עשה דמדבר שקר תרחק כמבואר ר"פ העדות, וא"כ עונשין מן הדין דהשתא ומה כאשר זמם לוקין מכ"ש אם עשו אשר זממו וכקושית אבזה דבריבי, וזה שייך במלקות אבל במיתה אין ממיתין מן הדין ע"י לאו הבא מכלל עשה, וזה פשוט ומבואר.

והי' זה שלום לך ולתורתך כנפשך היפה ונפש א"נ דש"ת. משהק"סא מפד"מ.

רק אשר זמם לעשות ושביק עיקור דרשא דלאחיו, ופני יהושע הרגיש וכתב שסמך על דרשא דלאחיו. ותימה הוא זה כיון שעיקור סמיכתו על הא איך שבקי'.

אבל האמת יורה דרכו דמתני' לא חידשה לן שום דרשה אחרת כ"א מדכתיב זמם לעשות משמע שעדיין אחיו קיים והמה זוממים וחושבים לעשות לו רעה, שאלו אינו קיים לא שייך לעשות וה"ה כשכבר נלקה נמי לא שייך לעשות, שכל זה ברור.

והנלע"ד בכוונת הרמב"ם, עפ"י מ"ש ה"ה פ"ב ממאכלות אסורות [ה"א] בדעת

אלא גילוי מלתא בעלמא פלוגתא דתנאי ואמוראי היא בסנהדרין (דף נ"ד ע"א) פלוגתא דר' יהודה ורבנן לענין הבא על אביו דיליף בק"ו מאחי אביו ואמרין התם דפלוגתא דאביי ורבא היא דפליגי להדיא בפ' הנשרפין לענין הבא על בתו מאנוסתו דיליף אביי מק"ו ומקשינן וכי עונשין מן הדין ומשני דגילוי מלתא בעלמא הוא ורבא פליג ויליף לה מגזירה שוה והרמב"ם ז"ל (בפ"ב מהל' איסורי ביאה ה"ו) כתב להדיא דמה ששתק הכתוב באיסור בת אנוסתו מאחר שאסור בת הבת כו' והיינו כאביי וכ"כ עוד (בפ"א מהל' טומאת מת ה"ב) לענין טומאת משא במת ששתק ממנה הכתוב והביא שם ראייה ודוגמא מאיסור הבת, נמצינו למידין מדבריו שפסק כאביי דהיכא דליכא אלא גילוי מלתא בעלמא עונשין מן הדין, ומה שיש לדקדק בזה במה שפסק כאביי לגבי רבא אין כאן מקומו כיון דבלא"ה איכא למימר דבכה"ג דהכא רבא נמי מודה דלא שייך לומר אין עונשין מן הדין כיון דפשטא דקרא כאשר זמם שייך נמי בהרגו כיון דעיקר החיוב אפילו בהרגו אינו על המעשה דהעדים זוממין אין צריכין התראה אלא כיון שזמם לעשות וניכר מתוך מעשיו שהוא מזיד גמור כדפרישית משה"ה כתיב כאשר זמם דהכל בכלל בין הרגו ובין לא הרגו, כן נראה לי נכון ליישב שיטת הרמב"ם ז"ל שכתב בפירוש המשניות ובחיבורו הך טעמא דמתני' דיליף לה מקרא דאי לאו קרא שפיר הוי ילפינן לה בק"ו והיינו כדפרישית בסמוך דמהאי טעמא גופא כתב הרמב"ם דחייבי מלקות אפילו נעשה המעשה אפ"ה חייבים מלקות דמיקיים בהו לעשות לאחיו שהרי אחיו קיים:

כ. תי' הח"ס הוא כמבואר בתשו' הקודמת ד"ה והנלע"ד עיי"ש.

כא. להעיר, שחתם כן את שמו הק', ולא כמו רוב פעמים שכתב "סופר" בפירוש.

בוגנזי הזהיכל

אגרות קודש
וכת"י ממרן זי"ע
בפרסום ראשון

מודעה ובקשה

אם יש תחת ידכם כתבי הקודש מאת מרן החתם סופר זי"ע
שעדיין לא נדפסו, תוכלו לפרסמם בבמה חשובה זו, לזכות
הרבים, ובקבלת מתן שכרה בצדה.
ליצירת קשר - chasamsofer3@gmail.com

מכתב קודש מכת"ק של מרן זי"ע הרואה אור לראשונה, עם מבוא
ציונים והערות, נו"נ ע"י הרה"ג ר' מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א.

מכתב קודש

♦ אודות צדקת ארץ ישראל ♦

שיל"ת פה יערגנא סמוך לקהלתי ק"ק פ"ב יום ב' זך מנחם תקצ"ז לפ"ק.

של' וכ"ט ל"ע וי"נ כ"ח וי"נפשי [=לידיד עליון וידיד נפש כל חי וידיד נפשי] ביחוד ה"ה הרב הצדיק המפורסם הנגיד נגיד בית אלקים כמו"ה צבי הרש נ"יד.

א. העיר יערגן (Szentgyörgy) הסמוך לפרעשבורג, שם שימש ברבנות תלמידו הגדול מהר"ם שיק זצ"ל במשך כ"ג שנה משנת תקצ"ח עד תרכ"א, ונתקבל בעצתו של מרן לראשי הקהלה דשם. ויש לשער שזה היה בזמן ישיבת מרן שם בעת כתיבת מכתב זו שלהי שנת תקצ"ז.

ב. **ספר הזכרון** (עמ' כג) מכנהו מרן בדרך מליצה "קהלה קטנה סמוכה נקראת יער גן". הג"ר יצחק ווייס זצ"ל ראב"ד ווערבווי כתב: "מרנא היה רגיל להסתופף עבור אור צח בק"ק יערגן, פעם אחת הראה לי הה"ג מו"ה שמואל ליטש הלוי [ראזנבוים] ז"ל המקום ביער שסביב העיר בהר, אשר שם ישב רבינו הקדוש ולמד והאילנות שם היו סוככים כעין סוכה ממעל ראש רבינו הקדוש" (זכרון למשה מכתבי תהלה סימן כב אות ד).

ב. כנראה דייק מרן וכתב "יערגן סמוך לקהלתי פ"ב", להבחין בין עיירה זו לסט. יערגן (כהיום Borský Svätý Jur), בה שימש ברבנות תלמידו הג"ר מנחם מנדל פרידלענדער ז"ל (ראה עליו: 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' שכח, 'אישים תשובות חתם סופר' אות תט, 'סופרי המלך' עמ' קצו, ואוצרות ייטב לב' מכתב סד), נפטר בגיל פ"ד ט"ז אדר ב' תרנ"א מנ"כ בווען. נוסח מצבתו [המחודשת]: פ"נ / הרב הגדול המפורסם בשר צדק / בעדתו כמעט חמישים שנה / ה"ה הרב אב"ד מו"ה / מנחם / פרידלענדער / מק"ק ס' געארגען שנפטר ביום / ה' ט"ז אדר שני תרנ"א / תנצב"ה. [והשיב לו נאמר: שו"ת בנין ציון סי' קנד, שו"ת יד אלעזר סי' קט, ושו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' מח].

ג. מכאן יוצא כי בשנת תקצ"ז כבר שהה מרן בעיר יערגן ביום כ"ז מנחם אב, וישב שם עד יום י"ב אלול לערך, כי ביום י"א אלול עוד השיב משם תשובה ('קובץ תשובות חתם סופר' סימן מו), וביום י"ג אלול נרשם ב'פנקס המוהל חתם סופר' (אות תרצא) מילה בק"ק פרעשבורג.

לפי זה יש לתקן תאריך התשובה ב'שו"ת חתם סופר' (חלק ו סימן פב) "פרעשבורג יום ג' ד' אלול תקצ"ז לפ"ק", והרי מרן ישב אותה זמן ביערגן, וככל הנראה יש לתקן שם 'תקצ"ד' או 'תקצ"ו'.

ד. הגביר הצדיק רבי צבי לעהרן זצ"ל מאמשטרדם פקיד ואמרכל לצדקת ארץ ישראל, יליד האג תקמ"ד, מרן מתארהו: "ידידי כנפשי הרב המופלג החסיד הגביר הנגיד המפורסם כקש"ת" ('שו"ת חתם סופר' אורח חיים סימן רד), "לידיד נפש כל חי ה"ה הרבני הנגיד המפורסם צדיק ונשגב" (שם חושן משפט סימן ט). וראה עוד קובץ 'היכלות' (ניסן תשפ"ו עמ' נה) וקו' 'סופרי המלך' (ראקאוו, ח"ב קו' צדקת רבי מאיר בעל הנס, עמ' מט והלאה, ומפתח המכתבים שם עמ' פג).

הגרצ"ה לעהרן נפטר ביום שמיני עצרת שנת תר"ד, ראה הספד ב'מכתב סופר' (דרוש נח), וכתב שם הגרי"נ שטערן בהגהות 'באר מרים': "בכ"ק לא נרשם על מי ההספד המר, אבל ברור הוא מהכתוב בפנים 'גדול כים שברך עיר אמסטרדם.. אוי מי ירפא לך ארץ האלאנד... הצבי בישראל', שההספד הוא על הרב הנ"ל.... מאגרותיו נראה שהיה קנאי גדול ולחם בעוז נגד פורצי גדר התורה והמסורה, גם פעל במסירת נפש בעד עניי אה"ק כמוזכר מתשובות חתם סופר הנ"ל וגם בהספד הנוכחי".

יקרת קדשו הגיעני פה בקרית חוצות כדרכי שלחי קייטא' לשאוף אויר טוב ולפזר רעיוני קצת, וגם כי נשקתי מכ"ק [=מכתב קדשו] מאהבה וחבה יתירה, אבל ה' לי לדאבון נפש בעו"ה, ומה לעשות ה' ירחם וישיב לב אבות על בנים וגו', וישים שלום בעולם בארץ השלום.

הנני שולח האן-ווייסונג [=הוראות] מחותם כמבוקשו. וכעת קבלתי מכתב מק"ק קראלי שקיבצו שם לעזרת עניי צפתי סך קי"ו זהובים כסף מעות ווינר קוראנט יבוא לידי בשוק פעם הסמוך.

מ"ש פר"מ [=פאר רום מעלתו] נידן מינירבעט לדעתי הוא מעוות שא"א לתקן כי הרצפיסעם [=שטרי קבלה] מסרתי ליד מהו' הרש פרושי ואותה בעצמה שלח על הדואר

ה. משנת תקפ"א ואילך רגיל היה מרן לשהות ביערגן במשך איזה שבועות בחדשי אב-אלול להניח מעבודת משא הקודש (ראה 'מנהגי חת"ס' להגרע"מ סופר פרק כו אות מד לפי סדר השנים).

ו. ענין הסכסוכים והמחלוקות אודות מעות הכוללים. וראה מה שכתב הגרצ"ה לעהרן במכתבו למרן ביום ז' אב תקצ"ז (ראה 'סופרי המלך' עוללות מרן חתם סופר ח"ב סימן ט): "הנאני מאוד הדברי תוכחה שכתב... על מחלוקתו על השליח ר"ה פרוש, אבל אם טוב בעיני קדשו יוכל להוכיחו עוה"פ בדרכי מיניה, כי בעוה"ר יש מחלוקת גדולה בכל פה".

ועיין עוד 'קובץ תשובות חתם סופר' (סימן מז) "יערגן סמוך לקהלתי ק"ק פרעסבורג כאור בוקר ליום ב' י"א אלול תקצ"ז", בה דן מרן אודות אופן סדר קדומה בחלוקת צדקת ארץ ישראל.

ז. יתכן כי קיבץ המעות בק"ק קראלי לעזרת עניי צפת נעשה בהשתדלות בנו הגאון רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד קראקא, שנשא בק"ק קראלי לפני שלשה ירחים ביום ל"ג בעומר שנת תקצ"ז והתגורר שם. [ראה 'ליקוטי חבר בן חיים' (חלק ה סג ע"א): "ונהירא אשר מורי הגאון חתם סופר זי"ע עשה נישואין ביום ל"ג בעומר לבנו הגאון אב"ד בקראקא נ"י לע"ע [=לעת ערב]". וראה הקדמת הגר"נ שטערן ל'מכתב סופר' (עמ' ט באר רחובות הערה טו) 'אוצרות חתם סופר' (השלמות ומילואים פרשת ויצא עמ' שצד) ו'קורות דברי הימים לחתם סופר' (ח"ב עמ' תקסא)].

ח. באותה שנה כ"ד טבת תקצ"ז פקדה רעידת אדמה נוראה בצפת רח"ל, מרן נשא אז דרשה מרגשת ונדפס ב'דרשות חתם סופר' (ח"ב, שפט ע"ב) "דרוש הספד על מיתת צדיקים ועל חורבן ארץ הגליל בארץ הקדושה שהיה ביום כ"ד טבת העבר, ונחרבו העיירות ונהרסו הבתים ונהרגו אלפים נפשות מישראל ובהם גאוני וחכמי ארץ לרוב בעו"ה, ונחרבו ג' עיירות צפת טבר' שכם... דרשתי זאת בבית הכנסת הקדושה יום א' ב' אייר פ' אמור תקצ"ז לפ"ק".

בתוך דבריו הקדושים עורר את העם בכל מקומות מושבותיהם לפזר לטובת העניים האומללים משם, וז"ל: "בואו ונבדק בטובתנו מה לעשות לאחותינו המוטלים ערומים וערומות העבטים בחובות ואשר העלו עפר על ראשם מוכים ומרוטים ומעונים ואין מרחם כו', ע"כ התאמצו אחינו נדיבי עם אלקי אברהם בכל מקום שהשלוחים יוצאים למלאות ידיכם מברכת ה' והיא תעשיר ולא תרע"ש"ש... עיין שם באורך.

ט. משפחת מיניריב מטריעסט באיטליא, ראה עוד מכתב מרן הנדפס בקו' 'סופרי המלך' (שם סימן ו עמ' נז) "שלחתים לטריעסטי לבית האדון מיניריב שם", וכן מוזכר כמ"פ במכתבי הגרצ"ה לעהרין ב'אגרות הפקוא"מ מאמשטרדם, וב'אוצרות ישמח משה (מכתב מז) "הגביר מיניריב ה"ו".

י. הג"ר צבי הרש פרוש ז"ל שד"ר כולל הפרושים. ב'קובץ תשובת חתם סופר' (סימן ח) כתב מרן בתשובתו להג"ר ישראל משקלוב זצ"ל: "יקרת קדשו הגיעני ונצטערתי על צרת אחינו בני ישראל, אך לא חדית הוא לי, כי כבר נשלח

בעו"ה והושפל מאוד ואינינו כימים הקדמונים, וגם הזקן הצדיק שבהם שבך חי לכל ישראל,
ע"כ אין למפל בזה כלל, ועכ"פ מהר"ץ פרוש נקייא.

ואחתום בברכה ל"נ [=לידיד נפשי] ואחיו הצדיקים והחסידים י' עם כל בני ביתם יעמדו
על הברכה כנפש א"נ [=אוהב נפשו] כנפשי משה"ק סופר מפ"פדמיין.

יא. בקובץ 'אוצרות הסופר' (חלק n) נדפס חילופי מכתבים בין מרן והגרצ"ה לעהרן בענין זה. נעתיק איזה קטעים
השייכים לכאן.

הגרצ"ה לעהרן במכתבו למרן כותב (שם עמ' ה): "מצד שענין זה סובב כל כך מחלוקת הרבה כמו שכבר כתבתי
למני"ר [=למר ניהו רבה] הגאון נר"ו, הלא הוא הסך ת"ת ר"ט [=רייכסטאהלער] שנשלחו משם מקבלת השליח מו"ה
הירש פרוש נ"י להגביר מינריבי בטריעסט, וכבר כתבתי על פתקא דנא להדר"ק [=להדרת קדשן] בקיץ שעבר, **והשיב**
לי ז"ך מנחם שעבר הרציפים מזה מסר להשליח הנז' והוא שלחו למינריבי, וסו"ד אמר מר שבית מינריבי ירד
והגביר הצדיק חלש, וכמדומה כבר השבתי על זה להדר"ק, ועכ"פ ידעתי כי הצדיק מבית הנז' כמו"ר יעקב מינריבי
הי"ו תלב"ה [תודה לקל ברוך הוא] החיים ובמעמד הטוב, לכן כתבתי להרב החכם הכולל השד"ר דעיה"ק צפת ת"ו
כמהר"ר משה בן סמחון נר"ו שישאל את פני הגביר הנ"ל על פתקא דנא, וזה תשובתי שקבלתי היום כמעותק על
דף השני... אקוה שמני"ר הגאון נר"ו לא יתיאש מזה כמ"ש בגי"ק [=בגלילי יד קדשן] הנז' שהוא כצווח על ספינתו
שנטבעה בים, כי אם יצוה לסופרו לכתוב מיד להגביר הנ"ל ולהרבני ר' יודא ב"ב [=בראנדיבארג] לחדש החקירה
והדרישה, ולא ישלח דברי קדשו לשם הבית של הגביר הנ"ל כ"א לשם הגביר ר' יעקב נ"י, ואחר קבלת תשובתו
בקשתי להודיעני בתוכן מי יתקן, וה"י שיתגלה הענין ושימצא האבוד...".

מרן השיב לו במכתבו ביום ד' ניסן תקצ"ח (שם עמ' ג), וזל"ק: "יקרתו הגיעני ומיד כתבתי על הדואר לטריעסט
וההעתק מעלד"ז [=מעבר לדף זה]. וראיתי כי ר"מ סמחון במכתבו כותב כאומר תלמיד שאינו הגון פשט יד בעיקר,
ואם... הוא אומר הרב פשט יד ע"כ חוששני לבסוף כמקרה מה"ו ישראל [משקלוב בעל 'תקלין חדתינ'] גם אני
יקרני... ומכאן ואילך ידי מסולקת מכל הטורח הזה, והפוכי בגירסא עדיפא מיני' ואיני בעל מלאכה א' תל"ת...".
ובמכתבו של מרן להג"ר יודא בראנדיבארג ז"ל מטריעסט מיום א' כ"ח אדר תקצ"ח (שם עמ' ח), כותב וזל"ק: "וה'
יודע ועד נאמן כי קבלתי רציפיעסע מהדואר על הסך ההוא, והי' מונח אצלי יותר מש[ל]שה חדשים שהוא הזמן
שהדואר מקבל אחריות, ושוב מסרתי הרעציפס' להשד"ר ר' הרש פרוש הידוע והוא שלח הרעציפסע לשם להראות
כי נשלח הסך ההוא. ועל זה בא תשובת כ' פרמכ"ת אלי כתיב כי הנגיד [ר"י מינריבי] חפש בפנקס שלו ולא מצא,
הרציפיעסע לא החזיר, וה' עד בזה ותל"מ, ואיך כתב הנ"ל מה שכתב, ודי בזה".

יב. רבי יעקב מאיר ורבי עקיבא לעהרן ז"ל מאמשטרדם.

היכל הבזנה

הליכות ומנהגי מרן
החתם סופר ובית מדרשו
עם ביאורים והרחבות

מדור היכל המנהג - "מנהגי חתם סופר ובית מדרשו" ממה שהשאיר בכתובים, האי אוצר בלום, גדול הידענים בתולדות יהדות הונגריה, מלא מדע וחכמה, ספרא וסייפא, חובר חיבורים מחוכמים, **הרה"ג רבי משה אלכסנדר זושא קינסטליכער זצ"ל** יו"ר מכון 'זכרון' לתולדות יהדות הונגריה, מח"ס החתם סופר ותלמידיו, החתם סופר ובני דורו, פנקס המוהל למרן החתם סופר ועוד חיבורים.

תשו"ח לבנו הרה"ג ר' **מנחם מענדל שליט"א** אשר ערך את החומר והביאו לידי גמר במיוחד לקובץ זה.

תפילין (ב)

"מה שמניחים תפלה של יד נגד הלב תחלה ומברכים 'להניח', ושוב של ראש ומברכים 'על מצות' מפני שהוא גמור המצוה, י"ל על דרך משל בני מדינה שרצו להמליך עליהם מלך, אמר להם בתחלה אסרו בזיקים את פלוני המערער על המלכות, ואח"כ תמליכוני עליכם, וה"נ הרשעים ברשות לבם ההולכים בשרירות לבם הרע, והצדיקים לבם ברשות שכלם וברשות נשמתם, על כן טרם שיניח תפילין עטרה על המוח להקדישו קודש קדשים, צריך תחלה לאסור בזיקים את המערער על המלכה, היינו הלב, וצריך להניח תפילין נגד לבו שיהיה קשור ואסור בזיקי קדושה, ואז אח"כ גומר המצוה ומניח של ראש על המוח".

(חת"ס עה"ת סוף ח"ה, עניני תפלה ד"ה מה)

"האמת יורה דרכו דתפילין אינם מטעם יציאת מצרים לחוד, כי הוא מחק אהבת אוהבים לישא כל אחד חותם אהבת חברו על עצמו, וכדכתיב שה"ש (ח, ו) שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך כי עזה כמות אהבה, וכן כתב החסיד בעל חובת הלבבות (בפתיחה לשער היחוד), ולכן אחז"ל (ברכות ו' ע"א) הקב"ה מניח תפילין, ותפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו אהבת ה' את ישראל, והני דידן מאי כתיב בהו אהבתינו את ה' וקבלת עול מלכותו ויחודו, וכדכתיב בפרשת שמע ובפרשת והיה, ושם לא נזכר יציאת מצרים כלל, אך הואיל וגם זה מעורר האהבה לזכור חסדו אשר עשה עמנו בצאתנו ממצרים, על כן לסניף בעלמא אמר בשעה שנכתוב אהבת ה' לנו על חותם לבנו נזכיר גם את זה, ואיננו אלא סניף".

"דאין אדם גומר שום מצוה בהאי עלמא, שא"א לו לומר שכבר גמר מצות הנחת תפילין אחר שחולצם בלילה, כי גם כל הלילה יהיה שומר ומצפה עד עלות השחר להניחם, וחייב אדם להתאוות לקיום כל המצות תמיד, וכיון שנאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה".

(תורת משה פרשת פנחס, עה"פ פנחס ד"ה אי נמי)

א. חתם סופר - בתי התפילין "היו רק מושחרין בדיו דקה מן הדקה".

פ"י, יטב מדפי הספר: "בענין השחרות שקורין שווארץ לאגירען דנוהגים הסופרים בתפילין וכו',

א. בספר שערי אמת - בית אריה (לתלמיד מרן רמ"ל רוזנבוים דיין בפרשבורג, הל' מזוזה סי' רפח ריש

ב. חתם סופר - שיעור רוחב הרצועות של תפילין שהוא כאורך שעורה, עולה י"ג ומחצה מ"מ לערך.

נהגו כל ישראל כן להשחיר הבתים בדבר שיש בו ממש, עד שברוב הימים הוא נקלף מעט מעט. ועי' משנ"ב (סי' ל"ב ס"ק קפ"ה).

השוה משנ"כ בבית ישראל השלם (ח"ח עמ' לז): "אמר המו"ל, סיפר לי הגאון ר' יוסף נפתלי שטערן זצ"ל [ואמר לי: כשאני מספר עובדא הרי קבלתי זאת ממוקור מוסמך, או מחמי או מגיסי הי"ד]: פעם אחת שלח הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל זוג תפילין לחתנו החתם סופר והיו הבתים מבריקים ביותר מחמת שהיו משוחים בצבע לאק. לא רצה החתם סופר להניח תפילין אלו, אך מפני כבוד חותנו לא החזירם לו, אלא היה מניחם בחול המועד".

ראה כע"ז בדברי רבי נפתלי סופר (תלמיד החת"ס, משפחת סופרים עמ' שב): "שמעתי מפי אבי ז"ל [רבי פישל סופר], כאשר לקח [החת"ס] לאשתו שהיתה בת הרב הגאון מו"ה עקיבא [איגר] ז"ל היה מכבד אותו בזוג תפילין לדורן דרשה, וכאשר קיבל הדורן דרשה והראה התפילין לאבי זקני [הסופר סת"ם רבי זוסמאן סופר] לא מצאו חן בעיניו, ומפני כבוד חמיו הגאון ז"ל לא הניחם רק בחול המועד כי יש פלוגתא בשו"ע בפוסקים אם יניחם, ורוב העולם לא ידעו הטעם למה מניחם רק אז".

ב. ליקוטי הערות על שו"ת חת"ס או"ח (סי' קנז אות ב) עפ"י קנה המדה שהכין החת"ס ששם האגודל הוא 2.7 ס"מ (ראה להלן צילום מקנה המדה), ובאגודל יש ב' שעורות באורך כמש"כ הרמב"ם (פ"ט מס"ת ה"ט) והובא בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קפא): "ובאמת מדדתי כן כמה וכמה פעמים ולא נשתנה הדבר, דהיינו רוחב אגודל של אדם בעל איברים אם ידחקו בכח על הדף ויניח לפניו ז' שעורות ברחבן או ב' בארכן ישוו בשיעוריהם", וכן בקובץ תשובות חת"ס (סי' יז): "האמה של

וה' הגאון מו"ה יצחק הכהן ראפפורט זלה"ה מן הפוסלין וכו', עיין בנוב"י [או"ח] מהדו"ק שאלה א' [בדברי השואל הנ"ל], אחד מצד שאין בית החיצון רואה את האויר, שנית מצד כיסוי קווי השי"ן וחש דהוי כמוחק השם וכו', אמנם הגאון בנוב"י האריך ודחה ראיותיו וכו'. אמנם אחריו קמו סופרי סלאנימא בפולין ועשו הטיחה שקורין לאק, עד דהוי פרוס כנייר על הבתים בענין שיכולין לקלפו וכו' ושאגו על זה כפירים ב' גאוני הדור וכו' מו"ה מאיר פוזנר זלה"ה בעל בית מאיר והגאון מו"ה אברהם דאנציג בעל חיי אדם וכו', וכן ראוי לנהוג אחריהם. וגם כן שמעתי שתפילין של אדמו"ר הגאון בעל חתם סופר זלה"ה ג"כ היו רק מושחרין בדיו דקה מן הדקה. וג"כ נלפענ"ד דתפילין דסופרי סלאנימא יש לפסול, והטיחה העבה עכ"פ יש למנוע, ואף שהם נאים יותר מחמת הגלאנץ, אפ"ה יותר טוב בדיו דקה מן הדקה להשחיר", עעו"ש באריכות.

וראה בתשובת רבי יצחק הכהן ראפפורט הנ"ל (נדפס בשו"ת תירוש ויצהר, בתפארת בנים סי' ב) שהאריך בזה, ובתוה"ד: "ואי לדדי ציייתי, הדיו שמשחרין בהן הבתים לא יהי מעורב בגומי"א הרבה וכדרך שכותבין בהן, דאז יש בהן ממשות דיו כמ"ש הרשב"א, רק באמת לא התירו אלא להשחיר בדיו דקה וקלוש, דאז הוא כצבע שחור בעלמא ומותר כשאר צבעים כמ"ש הרשב"א", עעו"ש.

גם רבו של החת"ס בעל ההפלאה כתב תשובה בנידו"ז אל רבי יצחק ראפפורט (שו"ת גבעת פנחס סי' מד), עיי"ש שאינו מסכים עמו, אמנם מסיק בסוף התשובה: "וכל זה כתבתי בתפילין שכבר נעשו דאין לפסלן ומותר לברך עליהן לענ"ד, אבל ידי תיכון עמו דיש לגעור בסופרים ההם, ולמה לנו לחדש דבר שלא נהגו בו אבותינו נ"ע". וראה עוד שם (סי' נו, ד"ה ועוד נ"ל ראי'): "וכבר

ג. חתם סופר - "כשצובעים עורות הרצועות וכו' אני מחמיר לדידי ליקח שמן זית במקום שומן דג".

[מש"כ החת"ס בשם רבינו בחיי דמשי הוא דבר טמא, בתשובה משנתו האחרונה (קובץ תשובות סי' נ, משנת תקצ"ט) מסתפק מן בזה: "והנה מה דפשיטא לי' [לבעל הבני יונה] דריר היוצא מפי התולע אינו מותר בפך, באמת כ"כ רבינו בחיי פרשת תרומה, דמשו"ה לא נמצא משי בנדבת המשכן. אכן לדינא צ"ע. ובימי חורפי כתבתי תשובה ע"ז מש"ס בכורות דף ז' ע"ב דבש דבורים וצורעים ועוד שם יאלי דיחמרתא, וחפשתיו ולא מצאתי הקונטרס].

ובספר אני דיונה (לתלמיד מון רמ"ל רוזנבוים דיין בפרשבורג, במאיל המלאים פרק לז אות א, פהא מדפי הספר) העיר על דיוקו של החת"ס מרבינו בחיי שיש להתיר צביעה מדבר טמא: "ותמי' על אדמ"ו בתשובה חתם סופר [יו"ד] סי' רע"ו, מביא דברי הרבינו בחיי הנ"ל, וכתב דלדבריו צ"ל דתולעת שני שהוא צמר צבוע בדם התולע, משום דבצבוע לא איכפת לן אם אינו מותר בפך עכ"ל. ונעלם ממנו שרבינו בחיי גופא כתב שם כנ"ל דתולעת שני הוא גרגרים שבתוכם תולעת [ואינו דבר האסור]. ובלקוטי הערות שם הביא שהחת"ס בעצמו בתשובתו משנת תקס"ב (או"ח סי' לט ד"ה עוד), הביא בתוה"ד דברי רבינו בחיי הנ"ל: "וז"ל ר' בחיי פ' תרומה, לא מצינו משי בנדבת המשכן, לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת, ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור, וכעין שאמרו בתנחש, וצבע התולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך הגרגרים שהתולעת בתוכו עכ"ל".

אמנם בחת"ס עה"ת משנת תקצ"ה (פרשת תרומה עה"פ עורות, נדפס גם בתורת משה שם) מבואר דס"ל להלכה דגם חזותא [דהיינו צביעה] לא הותר מבהמה טמאה: "והנה בנוב"י קמא או"ח ססי' א' בעי למימר צביעת שחור של תפילין

בנאים במדינתנו היא ממש אמה של תורה, היינו הצאל הוא רוחב (שש) [שבע] גרעיני שעורים ברחבן, וברוחב ב' באורך, וד' צאל הוא טפח", וא"כ שעורה אחת היא חצי אגודל שהוא 13.5 מ"מ. אמנם בענייני ציצית (היכלות אדר תשפ"ו עמ' סא) הבאנו שיעורים נוספים באגודל לדעת החת"ס והם פחותים מהנ"ל עיי"ש, וממילא יש להפחית גם את אורך השעורה.

בספר שיעור מקוה (לרא"ח נאה, עמ' צה) העיר שאורך השעורים שעל קנה המידה הנ"ל הוא רק כ-9.5 מ"מ (ראה להלן בצילום), ולכן כתב שאולי לא דקדק החת"ס בשיעור אורך השעורים אלא רק ברחבן ע"מ לידע את שיעור האגודל. ויש שביארו ע"פ דברי החזו"א (או"ח סי' לט סק"ז) שדייק מדברי הרמב"ם שכתב ששני השעורות באורך הם ברווח, דבין השעורות יש רווח וכן לפני השעורה הראשונה ואחר האחרונה, ולפ"ז שעורה פחותה משיעור חצי אגודל, אמנם מפשטות לשון החת"ס 'ז' שעורות ברחבן או ב' בארכן ישוו בשיעוריהם' נראה שהכוונה לב' שעורות בדיוק, וצ"ב. ע"ע על שיעור שעורה במדות ושיעורי תורה (עמ' קלו).

ג. שו"ת חת"ס יו"ד (סי' רעו, משנת תקע"ב): "והנה מ"ש הגאון [בעל בני יונה] ז"ל, דמשי הוא דבר טמא שהוא מרוק פיו של תולע, כן כ' ג"כ רבינו בחיי פ' תרומה (כה"ג), דמשו"ה לא היה משי במלאכת המשכן מפני שאינו מותר בפך, ולדבריו צ"ל תולעת שני שהוא צמר צבוע בדם התולע, צ"ל דבצבוע לא איכפת לן אם אינו מותר בפך. וכמדומה לי שהחלזון שצובעים בו תכלת למקדש איננו מן המותר בפך. ומוזה ראי' להתיר ליקח שומן דג טמא כשצובעים עורות הרצועות, ומ"מ אני מחמיר לדידי ליקח שמן זית במקום שומן דג".

ד. חתם סופר - "קשר תפילין של ראש הי' ב' דלתין".

רק להצליח הצבע מחזותא ולרכך העור וליפותו וכו', אבל כל בעל נפש בודאי יחמיר כחות"ס הנ"ל".

וכעייז בשו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' ריד): "בדבר הרצועות שנמשחים בשמן דג טמא פישטראן וכו' שלא מצאנו וראינו מקום להחמיר וכו' דלא בעינן מדינא מן המותר אלא דברים שהם עיקר כגון רצועות ושער וכו', מכ"ש משיחה זו שאין בה תיקון אלא להזהיר ולהבהיר השחרות שהשחירו מקדם. גם שאלנו את הסופרים מומחים וכו' אם יצא מעולם שום נדנוד ופקפוק בזה, וכלם כאחד עונים ואומרים אין פוצה פה ומצפצף בזה מעולם וכו', גם מסופרי עירנו [פראג] היו עושין מלאכתן לפני הגאון הגדול החסיד המפורסם מוה"ר פ [בעל ההפלאה, רבו של החת"ס] אב"ד ור"מ בק"ק פפד"מ וכו' ולא מצאה הקפידה מקום לנוח".

ד. לשון חוט המשולש (עמ' קמח), והוסיף: "וצורת קשר זה מובא בספר ברוך שאמר". וכ"כ תלמיד מרן בספרו אמרי שפר (ברכות ז' ע"א ד"ה וראית): "מקובלני ממורי הגאון [החת"ס] ז"ל בשם רבו הגאון החסיד שבכהונה מוה"ר נתן אדליר ז"ל לעשות שני דלתין בקשר של תפילין". וכן נהג בנו המכתב סופר: "וקשר של ראש הי' ב' דלתין, והשינין על הבתים היו מקמטי העור" (הקדמת מכתב סופר ח"א ה.א). וע"ע בתורת חיים (סי' לב ס"ק קטז): "ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהד' נראה מב' צדדים (ב"י) וכו', ואמא"ו ז"ל [בעל המחנה חיים, תלמיד החת"ס] הי' נוהג כל ימיו בקשר ד' מב' צדדים".

על מנהגו של רבי נתן אדלר, שהוא כפי מנהג תלמידי האר"י, ראה בקובץ כרם שלמה (שנה ה קובץ ב עמ' נז): "העתק ממכתב הרה"ג מו"ה דוד מק' פ"ו וכו' יום ו' יום ב' דר"ח אלול חרור"ת לפ"ק, תשובה לאחי הנעלה ר"מ שי'. בענין

הותר מבהמה [טמאה] ולא בעי [מן] המותר בפיר, כיון שאינה אלא חזותא בעלמא, וצ"ל אע"ג דאמרינן (שבת כ"ח ע"ב) לא הותר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה מן המותר בפיר, צ"ל חזותא לא מיקרי מלאכת שמים, וא"כ לא מיקרי נמי לענין שבת מלאכה, וע"כ ילפינן צביעה מאילים, דצביעה כזו וודאי מעשה רבה הוה. אלא דלפי"ז לא יתחייב בשבת הצובע אלא כעין מעשה רבה דאילים מאדמים, ולא קיי"ל הכי, וא"כ לא קיי"ל נמי כהוא דנוב"י". וכן דייק במעשי למלך (הלכות בית הבחירה פ"א אות ס ד"ה והנה ראיתי בתורת משה): "ולמד [החת"ס] מזה לדינא לדחות דברי הנוב"י סי' א', דבעי למימר דצביעת שחור של תפילין הותר מדבר טמא, ולא בעינן מותר בפיר, כיון שאינו אלא חזותא בעלמא, והיינו כסברת הירושלמי, וא"כ כיון דלא קיימ"ל כירושלמי, דא"כ לא יתחייב הצובע רק כעין מעשה רבה דאילים מאדמים, וכיון דלא קיימ"ל כירושלמי, ע"כ לא קיימ"ל נמי כהאי נב"י". ועיין גם בשלחן מלכים (סי' י הלהלכה למשה אות כח, שב מדפי הספר): "ואם משחן בפישטראן וכו' ויש פוסלין, למדתיו מח"ס פרשת תרומה בפסוק עורות אלים מאדמים, שכתב דלא קיי"ל כהנוב"י" [ואינו מזכיר את התשובה הנ"ל מהחת"ס יו"ד סי' רעו].

[ועיין בתורת חיים (לרי"ש סופר, או"ח סי' לג אות ח): "ועיין ישועות יעקב סי' לב סקכ"ז, אחר שהעלה דשחרות הבתים הוא מן הדין, כתב 'והנה במדינת אונגריין נמצאים שם תפילין שמשחירים בשפיריטוס של דג טמא, והמה פסולים לפמשכ"ל יעו"ש. במחכ"ה זה אינו, דהוא הבין שעיקר השחרות בא משומן דג טמא הנ"ל, אבל האמת הוא כמש"כ בנוב"י שם דהאי משיחה אינו גורם עיקר השיחור, ועיקר צבע השיחור נעשה מדבר טהור, והאי משיחה הוא

בתקנות שהותקנו ע"י קהלת פפד"מ להימנע מהנהגות רבי נתן אדלר, מציינים גם: "לעשות קשר של תפילין כמו שאנו עושין" (בית אהרן וישראל גליון נא עמ' קלט, קמח). ראה בדרך הנשר (בתורת אמת ח' או"ח הערה ב): "ונראה דגם קשר הידוע של הח"ס ד' כפולה או מ"ם סתומה, של מרנ"א הוא. ובהיות רבינו הקדוש מרן מסאנץ [בעל ה'דברי חיים'] בבאדען, שלח שליח מיוחד לפ"ב ללמוד הקשר הנ"ל, וככה התנהג כל ימיו, כמ"ש בדרכי חיים". וע"ע בשו"ת רבי טיאה ווייל (חאו"ח סי' יב) שהאריך בזה.

כן נהג מוח"ז תלמיד הכת"ס רבי משה יוחנן שיינפעלד אב"ד מיהאיפאלווא, ראה קול סופרים (לרש"י קליין, עמ' 12): "ואגב אעורר שאותן העושין הקשר ד' כפולה מבואר בפע"ח שגם היו"ד צריכה להיות כפולה באופן שכל השם ש'ד"י יהיה כפול שני שיני"ן שני דלתי"ן שני יודי"ן [כמו שהובא לעיל מקבלת רנ"א], וכן ראיתי בהתפילין של הגאב"ד ממהאל פאלווא ז"ל תלמיד הכ"ס, וצ"ע מדוע אין עושין כן". ובעיוני הלכות (ח"ג עמ' קלז) כתב ע"ז: "אמר לי כ"ק הגה"צ גאב"ד ערלוי [בעל אמרי סופר] שליט"א בן-בתו של הגה"צ גאב"ד מיהאל פאלווא זצ"ל, שמעולם לא שמע על כך מאף אחד משבעת דודיו הרה"ג בני זקינו זצ"ל שאביהם נהג לעשות פעמיים קשר יו"ד קבוע ברצועת התפילין של יד בתחילתה ובסופה, אולם אין בכח חיסרון שמיעתו זה כדי לפקפק בעדותו זו של האי ספרא רבה מוה"ר רבי שלום יוסף קליין ממונקאטש שהיה ידוע ומפורסם כישר ונאמן". ראה עוד בלקוטי מהרי"ח (ח"א, סדר מצות תפילין): "ויש עושין קשר שני דלתי"ן כמו מ"ם סתומה וכו', וידידי הה"ג מו"ה משה יוחנן נ"י אב"ד דק"ק מיהאיפאלווא אמר לי דאפשר ליתן רמז על זה מדברי חכמז"ל ברכות פרק א' (ו' ע"א) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך זה תפילין שבראש, דהיינו השי"ן של התפילין

הקשרים, אדמ"ו הגה"ג המנוח מו"ה אברהם בינג הלוי זצ"ל, הקפיד על פי קבלת רבו המובהק חסיד שבכהונה הגה"ג מו"ה נתן אדלער זצ"ל, על ב' תמונות ד' בשל ראש וב' צורות יודי"ן בשל יד, וכנמצא הצורות בספר תולעת יעקב ז"ל. וידענו שהרב מו"ה נתן אדלער כ"ץ ז"ל הוציא הוצאות להביא סופר מיוחד מפראג אחרי שגם שם נהוג הד' האחת, למצוא תחבולות לתקן הב' דלתי"ן משולבות זה בזה כצורת תולעת יעקב הנ"ל, והי' בביתו שנה תמימה ולא עלתה בידו, וכבר הסכים לילך לדרכו לשוב לביתו לפראג, עד שבלילה שלפני נסיעתו העיר ד' עיניו וקם ממטתו והדליק הנר, ומן השמים הסכימו שמצא את מבוקשו ומבוקש הרב החסיד הנ"ל, וממנו למד הסופר המפורסם ר' מאיר האנוי ז"ל, כן סיפר לנו הרב מו"ה אברהם בינג ז"ל אדמ"ו המנוח זכותו יגן בעדינו. - ובאמת כיון שנמצא ב' שיני"ן בשל ראש ראוי [לעשות] ב' דלתי"ן [המבוארים וכן ב' יודי"ן, והקשר המצוי מרמז ג"כ על ב' דלתי"ן, אכן איננו נכרים להדיא כלל וכלל לא. עוד תועלת יש בקשר עפ"י ר' נתן אדלער ז"ל, דאס מען מער וויל דיא אנגעבראכטע שליפען בכל יום ווייטער אונד ענגער מאכען קאנן אום זיך מהקשירה בכל יום עפ"י דעת רבינו אליהו ז"ל בתנאי מוציא צו זיין, ואלו ואלו דברי אלקים חיים ואחר כוונת הלב הן הן הדברים, ינחנו ד' בדרך אמת וממנו לא נזוע, עכ"ל". (=עוד תועלת יש בקשר עפ"י ר' נתן אדלער ז"ל, שאם רוצים אפשר להרחיב או להצר את העניבות בכל יום, ויוצאים בזה את שיטת רבינו אליהו ז"ל [הסובר שצריך לעשות כל יום קשירה] ויעשה תנאי? שהוא מכין ע"ז לצאת שיטתו). [ובקובץ ישורון (ח עמ' תשסב) משער שכותב המכתב הוא רבי דוד וייסקאפף אב"ד וואלערשטיין תלמידו של ר"א בינג, ואם כדבריו, יש להעיר שלא הזכיר שכן נהג גם החת"ס, שהיה ג"כ רבו של רבי דוד].

משה לייב סג"ל ליטש-רוזנבוים, בספרו שערי אמת - תפארת אריה (פרק נ הערה ג, מו"א מדפי הספר) מביא שנשאל "ע"ד הקשר של תפילין שלו שהוא עשוי כנהוג ברוב ישראל, אך בהיות שראה מאיזה רבנים וכו' יוצאין בקשרים אחרים עשויים כב' דלתי"ן כמ"ם סתומה וצורתה כזה ם, ואומרים שזה הקשר הוא ע"פ קבלה, אם ישנה ג"כ הקשר שלו לעשותו כמוהם. והשבתי ע"פ הש"ס והשו"ע הקשר הנהוג בכל ישראל הוא הישר והנכון וכו' אע"פ שאין צורת הקשר גופא כדל"ת, מ"מ ע"י הרצועות המתפשטות מזוויתיו נעשה הצורת הדל"ת [וכ"כ במשנה ברורה סי' כ"ז סקל"ז], הרי דאיירי בקשר הפשוט הנ"ל שאין צורת דל"ת רק ברצועות. והאריך שם בבירור הענין ומסיק שוב: "שוב ראיתי ג"כ בספר תשובה מאהבה ח"ב סי' כ"ז להגאון מו"ה אלעזר פלעקעלעס ז"ל שכתב וז"ל 'המעייין בב"י סס"י ל"ב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם הוא הקשר הישר, ואי כקשר אשר המציאו החדשים מקרוב זה נ' שנים לא תמצאו צורה זו אף לא יכפלו ב' פעמים וכו' ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל בידינו, ודי בקבלת מרן ב"י, ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר' עכ"ל. ובזה אסיים שהלכה כר' אלעזר כאשר קבע מסמרות, שהקשר הנהוג הוא האמתי וקבוע לדורות, לכן חלילה מלשנותו" [הו"ד בקצרה במשנה ברורה סי' ל"ב ס"ק רל"ג]. הרי שמסיק להלכה דלא כמנהג רבו החת"ס אלא כפי שנקרא הקשר הפשוט וכהנ"ל, ופלא שלא הזכיר כלל את מנהג רבו שהקשר היה לכא' כמ"ם סתומה, דהיינו כב' דלתי"ן עם חלל באמצע. [ואולי "שראה מאיזה רבנים" שהזכיר השואל וכהנ"ל, הכוונה גם להחת"ס].

וכנראה שגם אצל צאצאי מרן לא היה ברור אם המשיכו הצאצאים בצורת הקשר שלו, ראה מכתב נינו בעל ה'דעת סופר' אל רבי שמואל עהרנפלד אב"ד מאטערסדארף בן נינו של

והדל"ת כפולה שהוא מ"ם סתומה וזה ש"ם ה". [יש לציין שרבי משה יוחנן הסתופף גם בצילו של הד"ח מצאנז].

• מנהג צאצאי ותלמידי החת"ס •

בספר פרי אליעזר בירר בארוכה בנידון קשר של תפילין, ומסקנתו שהקשר המרובע, שנקרא הקשר הפשוט, דהיינו בלי חלל באמצע, הוא הקשר שנהגו ברוב תפוצות ישראל ובכללם בארץ הגר מקדמת דנא, והוא גם הקשר שהביא בב"י ושאר פוסקים ראשונים ואחרונים. ואילו הקשר של הדברי חיים מצאנז ומסתבר גם של רבי נתן אדלר והחת"ס, הוא כמ"ם סתומה, דהיינו עם חלל באמצע, [ומה שתמה שם דאיך יוצאים בזה שיטת רבינו אליהו שהרי קשר צאנז הוא הקשר הקשה ביותר להרחיב ולהצר, ראה באות חיים ושולם (סי' לב סנ"ב) דקשר זה עם חלל באמצעו "אינו מהודק היטב ההידוק מהש"ר, ובכל פעם נתקלקל ההידוק כנודע"].

ועיין בהסכמת האמרי סופר מערלוי שם (נכתב בשמו ע"י בנו, בשנת תשע"ב): "מי אני להכריע במנהג ישראל העומדים ברומו של עולם, ורק זאת אומר אשר במו עיני ראיתי אצל כק"ז בעל התעוררות תשובה זצ"ל, והיה מניח ד' זוגי תפילין בכל יום, והתפילין אשר התפלל בהם היה הקשר של ראש מ"ם סתומה בצורת שני דלתי"ן משולבות ראשה של זו ברגלה של זו בלי חלל באמצע - הקשר המרובע הפשוט, כאשר ראה אצל אביו מרן כק"ז הכתב סופר זצ"ל, וכן נהגו כל תלמידי רבן של ישראל כק"ז מרן החת"ס זצ"ל, וכן כל תלמידי תלמידיהם במדינת הגר. ודבר פשוט שהבאים ישרש אחב"י יוצאי מדינת הונגרי' יש להם לדבוק במסורת האבות, וכזה ראה וקדש". ולפי דבריו הרי הכת"ס ותלמידי החת"ס לא נהגו כהחת"ס, אלא עשו את הקשר הפשוט.

והנה תלמידו של מרן, הדיין בפרשבורג רבי

ה. חתם סופר - התעטף בטלית והניח תפילין בביתו לפני הליכתו להתפלל בבית מדרשו שהיה מתחת לביתו. וכן נהג גם כשהלך דרך הרחוב לבית הכנסת הגדול.

וכמו שכתב בין השאר בהסכמה: "ועברתי בין בתריו מרישא לסיפא, והנה כלך יפה רעיתי, ומום אין בך, מכוון להלכה ע"ד האמת, מסודר בסידור נכון, ושמוחתי בו מאוד, ואמרת יתן ה' ויבצע מעשהו, המקום יהי בעזרו, אזי אני פוקד על כל תלמידי המחויבים לשמוע בקולי, שמיום הדפסת קסת הסופר הלז, מכאן ואילך לא יתנו רשות וכתב קבלה לשום סופר כ"א שיהי בקי בספר הזה וכו', וסופר שאינו בקי בספר הזה יופסל מאומנתו וכו', ע"כ אני פוקד ומצווה לכל מי שמחויב לשמוע לקולי, שיחזיק במעוז הנ"ל וספר הלז כלו מחמדים".

והנה יש שהביאו ראייה לדעתו של החת"ס מתוך דברי קסת הסופר שכותב (סי"ג כג ס"ה): "קשר של תפילין הלכה למשה מסיני, דהיינו בשל ראש יהי הקשר כמין דל"ת, ויש שעושין אותו מרובע, ואינו נכון, אלא יעשוהו כמין דל"ת ממש, ואי אפשר ללמדו בכתב אלא בראיית העין". ובפשטות הוא שולל את הקשר המרובע, שנקרא הקשר הפשוט, ושיש לעשות את הקשר עצמו כמין דל"ת, ומרן הרי הסכים לספר וכו"ל. ואמנם בפשטות לא ניתן ללמוד מהסכמת החת"ס שאכן ראה את כל הספר, ואפי' אם אכן ראה את כולו אין להוכיח משם, כי דברי קסת הסופר הנ"ל נדפסו רק במהדורה בתרא שנדפסה בשנת תרל"א, למעלה משלושים שנה לאחר פטירת החת"ס, ואילו במהדורה הראשונה שנדפסה בחיי החת"ס עם הסכמתו כאמור, אין בכלל פרק הדן על הרצועות והקשרים.

ה. שירת משה להגר"י גרינוולד (עמ' לח): "ובבוקר הלך לשם [לבית מדרשו] מעוטף בציצית ומעוטף בתפליין". כ"ה ברמ"א (או"ח סי' כה ס"ב):

החת"ס (שמואל בדורו עמ' שיב): "ר' ... שי' אמר לי שכתבת לו שישאלני אודות קשר תפילין של ראש אם הי' כפול, הן אמות שצורת הקשר כשני דל"ת ישנם תח"י תפילין של ר"ת שהניחם כ"ק אבא [השבט סופר] צ"ל הקשר כשני דל". תפילין של רש"י נאבדו בשעת השריפה שהי' בשנת תרע"ג [בפרשבורג], שמעתי שלקחן אחד לעצמו בשעת המהומה". ומה שמביא שבתפילין דר"ת של השב"ס הי' הקשר כשני דל"ת, אינו ברור אם כוונתו שהיה חלל באמצע [אמנם אם המנהג הפשוט בארץ הגר שהקשר היה מרובע דהיינו הקשר הפשוט וכהנ"ל, מסתבר דכוונת הדע"ס לומר שהתפילין של אביו השב"ס הי' עם חלל באמצע].

שמעתי מש"ב הגראש"ב סופר שליט"א גאב"ד פרשבורג, שתח"י התפילין דר"ת של הדעת סופר והקשר הוא אכן מ"ם סתומה עם חלל באמצע, אמנם אינו ממש כמו הקשר שנקרא היום 'קשר צאנז'. התפילין דרש"י אינו תח"י אבל שמע מדודיו בני הדעת סופר שבתפילין של רש"י היה קשר רגיל [הנקרא היום 'קשר דל"ת'], ואמנם שמע מרבי אברהם מאיר בלוי ז"ל [תלמיד הדע"ס בירושלים] שבחול"ל גם בתפילין דרש"י היה מ"ם סתומה, וכשהדע"ס עלה לא"י נתן את התפילין לבדוק או להחליף רצועות ועשו לו קשר רגיל, וכך נשאר גם אח"כ.

• דעת קסת הסופר •

ולסימא מן הענין לציין בקשר לדעתו של ספר קסת הסופר, שיצא לאור בשנת תקצ"ה, מעוטר בהסכמה יחידה מהחת"ס משנת תקצ"ד [שגם צירף איזה הגהות לספר], ומתוכה אנו למדים על החשיבות היתירה שרחש החת"ס לספר,

ו. פרשבורג - ותיקי פרשבורג נהגו לבוא לבית הכנסת אפילו מרחובות מרוחקים מוכתרים בתפיליהם, ובבית הכנסת התעטפו בטלית. מפני חשש לעג הגויים החביאו את השל ראש מתחת לכובעיהם.

ז. מכתב סופר - "לא" נהג לומר 'לשם יחוד' קודם הנחת תפילין, כי אם

החדש חלק המנהגים אות ב), מאידך "בחורף שהימים קצרים התפלל [המהר"ם שיק] עד 'מזמור שיר חנוכה' בלא טלית ותפילין, כדי שיהיה יכול להתפלל כשהאיר השחר" (עקבי יוסף עמ' רעט). ואילו תלמידו הילקוט אליעזר "לבש טליתו בחדרו והלך עם הכיס של תפילין בידו להתפלל בבית מדרשו" (מזכרת פאקש ח"ב עמ' 71), ו"בבואו לבית שני לבש התפילין" (משפחת סופרים עמ' רסט).

• ברכה על תפילין של ראש •

ראה חתם סופר עה"ת (סוף ח"ה עניני תפלה, משנת תקפ"ו): "מה שמניחים תפלה של יד נגד הלב תחלה ומברכים 'להניח', ושוב של ראש ומברכים 'על מצות' מפני שהוא גמור המצוה", והוא כדעת הרמ"א (סי' כה ס"ה) שמברכים ב' ברכות בהנחת תפילין. ראה גם בחידושי החת"ס על שו"ע הל' פסח (משנת תקנ"ו, נדפסו בסוף חידושי מס' פסחים, ירושלים תרנ"ד, סי' תלב סק"ג): "סוגיא דעלמא לברך על מצות תפילין".

ז. ערים ואמהות בישראל, ח"ז פרשבורג, עמ' 171. כדעת השו"ע (או"ח סי' כה ס"ב): "מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשו ויניח תפילין בביתו וילך לבוש בציצית מוכתר בתפילין לבית הכנסת ושם יתעטף בטלית גדול". - עטיפת הטלית נהגו בפרשבורג ש"מרמים ארבע כנפות הטלית מעל הכתפיים וזורקים שתיים ימינה ושתיים שמאלה ומעל הראש מכסים על השפתיים" (מנהגי ק"ק פרעשבורג, ברוך מרדכי עמ' ערה).

ח. הקדמת מכתב סופר (ח"א, הא מדפי הספר), ראה שם "שכל מנהגיו עפ"י אביו ק"ז ח"ס צצ"ל". וראה בענייני כוונת המצוות (היכלות שבט תשפ"ו,

"והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קודם ולברך עליו ואח"כ מניח התפילין והולך לביהכ"נ".

ו. ימים אחדים לפני הסתלקותו, בבוקר יום הושענא רבה, הלך החת"ס להתפלל בבית הכנסת הגדול, וכמו שכתב תלמידו ונאמן ביתו רבי מענדל כ"ץ בפנקס הקהלה בפרשבורג בתיאור ימיו האחרונים: "ובבוא לפני המלך בבית הרנה והתפלה היא בית הכנסת הגדולה של עירנו" (איגרות סופרים, כתבי החת"ס עמ' 97). וראה במכתבו של תלמידו רבי פישל סופר (בראש ספר בית אפרים לבנו ר"נ סופר) שכתב ימים אחדים לאחר הסתלקותו: "בליל הו"ר היינו עמו עד לאחר 3 אוהר, ובשחרית הרגיש יסורים, ואפ"ה לבש ציצית ותפילין והלך לביהכ"נ". כן גם באלה תולדות (עמ' 49): "וכאשר הגיע זמן תפלת שחרית [בהו"ר] וכו' התעטף בציצית והניח תפילין והלך לבית הכנסת". ובחוט המשולש (עמ' קנו): "השכים לעמוד [בהו"ר] לילך לביהכ"נ והניח טלית ותפילין".

כן נהגו תלמידיו, המהר"ם א"ש: "הלך לביהכ"נ או לבית המדרש מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין" (זכרון יהודה אות ה, עמ' לד). תלמידו רבי משה נאוואמעסטא בירושלים: "וכשהאיר היום לבש טליתו והניח תפילין בביתו והלך מעוטף לבית הכנסת להתפלל כוונתו. אחר התפלה חזר לביתו מעוטף בטלית ותפילין. בבית חלץ תפליו ופשט את טליתו מעליו" (שלשה עולמות ח"א עמ' כד). גם תלמידו המהר"ם שיק "הלך לביהכ"ס מעוטף בטלית ותפילין" (דרכי משה

'יהי רצון' [עיין סידור יעב"ץ], ותפילת ר' נחוניא בן הקנה 'אנא בכח'."

ח. חתם סופר - כשהניח תפילין של יד כרך הרצועה על התיטורא."

פפ

הנחת תפילין" (מנהגי ק"ק פרעשבורג, ברוך מרדכי עמ' ערה). וכן נהג תלמיד החת"ס מהר"ם א"ש (זכרון יהודה עמ' לג אות ז): "הניח הטלית ובירך ברכת השחר עד אזור ישראל בגבורה, ואח"כ הניח תפילין וכו', וגמר ברכות השחר, ואמר פרשת קדש והיה כי יביאך וג' פרשיות דק"ש."

ראה בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' כג) בתוה"ד: "כתב המגן אברהם בסימן כ"ה ס"ק ו' שכתב הב"ח (סי' לח ד"ה ומ"ש ובעל העיטור) בשם הגאון מו"ה פייבוש שצריך לקרות בתפילין גם ב' פרשיות 'קדש', והיה כי 'ביאך', והמג"א הקשה על זה מספרי פרשת ואתחנן (פסקא לד) דאמרינן שם 'שמע והיה אם שמע' בשינון ואין 'קדש' והיה כי 'ביאך' בשינון, ומסיק דאפילו הכי לא הפסיד כיון דאית בהם יציאת מצרים. וכן נוהגין המדקדקין במצות, אף על פי שכבר אמרו פרשת 'ויאמר' בתפילין, אפילו הכי כיון דבפרשת 'קדש' והיה כי 'ביאך' מבואר טפי יציאת מצרים נכון לאמרו."

אמנם ראה בתורת חיים (לרי"ש סופר, סי' כה סק"ט): "ופ"א שאל אותי [רבו, תלמיד החת"ס] המהר"ם שיק ז"ל האין נוהג אאמ"ז ז"ל [המחנה חיים, תלמיד החת"ס], ואמרתי לו שהוא אינו אומר הב' פרשיות הנ"ל, לא בתפילין דרש"י ולא בדר"ת. ותמה, ואמרתי לו שטעמא דא"א ז"ל, דכן הוא מפורש בספרי, שמע והיה אם שמע בשינון ואין קדש והיה כי יביאך בשינון, ע"ש באריכות. ובלקט הקמח החדש (סי' כה סק"ל) העיר עלה: "בסידור אשכנזים אין בכלל קדש וכו', נראה דאין אומרים, כמחנה חיים הנ"ל."

יא. בתשובת רבי שרגא פייבל הלוי הורוויץ אב"ד פאפא (קובץ שפתי חכמים בעלזא גליון ג) בענין אופן הנחת תפילין של יד, כתב בתוה"ד:

עמ' ג) שהחת"ס לא נהג לומר 'לשם יחוד' קודם עשיית המצוות.

ט. הכוונה למש"כ היעב"ץ בסידורו (ס,א מדפה"ס) לומר לאחר הנחת תפילין "יהי רצון מלפניך וכו' שתהא חשובה מצות הנחת תפילין וכו'."

י. ראה דרשות חת"ס (ח"ה, תורת מוסר דרוש י לפרשת בחקתי ד"ה וי"ל, משנת תקס"א): "וי"ל דמה ששהו [חסידים הראשונים] שעה אחת קודם תפלתם, היינו להעלות העולמות עם נשמותיהן, והוא בשם של מ"ב כידוע, והוא תפלת ר' נחוניא [אנא בכח] שרגילים לאומרם קודם תפלה, ענו"ש. יש לציין שבסדר תפלה של נוסח אשכנז המקורי, לאחר פרשת התמיד אומרים 'איזהו מקומן' ואין אומרים את פרשת הקטורת ואנא בכח'. במחזור הגדול מהדורת וויען תקנ"ה, לאחר פרשת התמיד נדפס רק 'וביום השבת'. ובמהדורת תקע"א, ברשימת ההוספות שניתוספו במהדורה זו, צוין: "פרשת הקרבנות", צ"ב כוונתם, עכ"פ הוסיפו בפנים פרשת הקטורת וכו' ואנא בכח'. ואילו במהדורת תקע"ח מ'תנו רבנן פטום הקטורת' עד 'לא תקטירו ממנו אשה לה', וכן 'אנא בכח' לא מנוקד. וראה במקור חיים להחות יאיר (סי' א ס"ז): "כתב בסה"ך [בספר הכוונות] שאחר הקרבנות יאמר אנא בכח וכו'. ונ"ל מפני שנתמעטו בעלי קבלה ויודעי חן בצירוף גודל ענינו סודו ויסודו, נמנעו מלאומרו". אמנם בסידור יעב"ץ הביא 'אנא בכח' לפני 'איזהו מקומן'.

• אמירת ב' פרשיות עם התפילין •

בפרשבורג [עכ"פ בתקופה האחרונה] "נהגו לומר פרשיות 'קדש לי' והיה כי 'ביאך' לאחר

חששו אשר על ידי כן מכסה גוף המעברתא לגמרי". עוד שם (סי' י): "מבואר בבאר היטב שם בשם כנה"ג (הובא להלן) שהשיג על המהרי"ל, וכתב פוק חזי מה עמא דבר כולם קושרים הרצועה על המעברתא להדקו, וכן היה אבא מארי [רבי יחיאל שלזינגר מפרשבורג] נוהג, בלי ספק כי ראה כן מרבו החת"ס זיע"א".

וכן נהג בנו בעל המכתב סופר (הקדמת מכתב סופר ח"א הא): "בהנחה של יד היה מהדק התפילין על הקיבורת בשלש כריכות, א' על התיתורא ושתים על המעברתא מאחורי הבית. ואמר שזהו עיקר הקשירה וההידוק. ועשה ז' כריכות על הזרוע". אמנם במנהגי רבותינו (עמ' רכו) ציין שנכדו של מרן, בעל ההתעוררות תשובה מערלוי, וכן נינו של מרן, בעל הדעת סופר מפרשבורג, לא נהגו לכרוך את הרצועה על התיתורא.

ברמ"א (או"ח סי' כז ס"ח) כתב: "ואין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה על היד". ובט"ז שם (סק"ט): "כתב במהרי"ל שם כי יש נהגו כן לקיים בזה וקשרתם, ולא נהירא למהרי"ל, כי כבר נתקיים ברצועה שע"י המעברתא, אלא יהיו תלויים כמו בשל ראש ע"כ. וכיון שאין זה מן המצוה, על כן אין להניחה על הקציצה שהיא יותר קודש מן הרצועה". ובבאר היטב שם (סק"ט): "ובשיירי כנסת הגדולה חולק וכו' שכל העולם נוהגים לקשור המעברתא עם הרצועות ע"ש, וכ"כ עטרת זקנים (סי' כה סק"ג), ממשמעות שו"ע מר"י לוריא וז"ל, ישים רצועה של יד על התיתורא של יד מיד אחר הקשירה כדי שלא תזוז ממקומה וכו'". ועיין בשערי תשובה שם שיש מי שחולק שאין זה שיטת האר"י, אמנם מביא ש"הרב מור וקציעה [היעב"ץ] (סי' כז) העיד שהגאון מר אביו [החכם צבי] היה כורך הרצועה על התיתורא, וכתב דטעמו ונימוקו עמו".

ובטעמו של החכם צבי כתב במור וקציעה שם

"והנה בהיותי כבר תליסר ולמדתי אז בקאליב, תפסו כל חסידי פולין ובקאליב ואגפיה המנהג הזה שכתבת, לעשות כן כמ"ש מהרי"ן חביב להכניס כפילת הרצועות לתוך התיתורא, ולהכניס הרצועה בתוך הכפילות, ולדחוק ולכרוך מצד פנים לחוץ על הזרוע, מהטעם שכתבת אתה מפני שעל ידי כן מתקנים יותר דבוק היוד עם התפילה. וגם אנכי עשיתי והנחתי כן אז, אבל הרב החסיד [מהרי"א מקאליב] זצ"ל ראיתי ודקדקתי אחריו שהוא לא שינה כלל, והניח תפילין כמ"ש הדרכי משה [שמכניסין הרצועה תוך המעברתא, ומ"מ הקשר והיו"ד הם למטה מן התפילה, כי מכניסים הרצועה מימין לשמאל המעברתא, א"כ נשאר הקשר והיו"ד בימין סמוך ללב] וכמו שאנו נוהגין. וידעתי כי הוא שימש את הרב הגאון החסיד האלקי מוהר"ש שהי' אב"ד בק' נ"ש, אחיו של בעל ההפלאה זצ"ל, ורוב מנהגיו היו על פיו".

ובסוף התשובה: "והנה תלמידי הגאון מוהרמ"ס ז"ל שהי' אב"ד ק"ק פ"ב נוהגין על פיו לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזק התפילה עם קשר היו"ד. ואנוכי גם בזה לא הרשיתי בעצמי לשנות מהסכמות רוב גדולים שלא לעשות כן, ומ"מ המדקדק יוכל להזהר שלא ירחיק ביו"ד מן התפילה בשעת הנחה ועודן עליו אפי' זיז כל שהוא. אכן כשהוא בתיק אין מתקבל על הדעת שיהא בזה אזוהרה, ומי שירצה ליזהר גם בזה, אין דבר מובחר לזה כי אם שיחברנו עם תפירות לגיד".

ובשו"ת רבי עקיבא יוסף (או"ח ח"א סי' ט) כתב שעשו כן כדי להדקם היטב על היד: "מעברתא של תפילין הם הלכה למשה מסיני וכו', בכל זאת נהגו רבותינו תלמידי החת"ס, ובלי ספק נהגו כן החת"ס, אשר קשרו על תפילין של יד עם הרצועות שני כריכות על מעברתא של יד, כדי להדקם בטוב בזרוע, וכמובא בפוסקים (עיין באה"ט סי' כז סקט"ו בשם שכה"ג ועטרת זקנים סוס"י לב), ולא

ט. כתב סופר - כנראה שלא הניח בית עשוי מנייר על התפילין של יד כדי לשמרוי.

הרצועה תחב בתוך האוזן הנראית כעין שליבה, ואמר שזהו כנפי יונה" (הקדמת מכתב סופר שם, בבאר מרים). וכ"נ להתעוררות תשובה מערלוי (מנהגי רבותינו עמ' שז).

יב. בשו"ת זכרון יהודה (או"ח סי' טז) כתב: "מה שכתב בספר תשוי ערוגת הבשם [חאו"ח] סי' ז', שאין נכון להניח הבית העשוי מנייר על תפילין של יד כדי שלא יתקלקל התפילין של יד. ואנא כד הוינא טליא ראיתי מהה"ג המנוח מהר"י [רבי יעקב סנידרס] ז"ל שהי' רב בק"ק ראאב יע"א, שלמדתי אצלו איזה חדשים קודם שנעשה לרב, והי' דר בברעזאווא יע"א, שעשה כן להניח [על] תפילין ש"י הבית של נייר להגן עליו ולשמרו כדי שלא יתקלקל, ולפעמים נעשה בו נקב שחששו לפסול בזה, כמבואר בתשוי מהר"ם שיק ז"ל (או"ח סי' יט - כא), וכמדומה שאמר כן הג' הנ"ל בשם [רב] מהר"מ ש"ק ז"ל. ואח"כ כשבאתי לבאניהאד יע"א, אמר לי תלמיד נאמן של מהר"מ ש"ז ז"ל, שאמר בשם מהר"מ ש"ז ז"ל ששמע מפה ק', אם היו הגדולים מסכימים עמו הי' גוזר שכל אחד יניח על התפילין של יד הבית העשוי מנייר, יען שכמה קלקולים באים מזה כמובן". מדלא הזכירו הערוגת הבשם והזכרון יהודה הנהגת רבם המובהק בעל הכת"ס בזה, נראה שלא כיסה את התפילין של יד.

• כיסוי תפילין של ראש בטלית •

עיין בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח תליתאי סי' ג): "מ"ש בדברי מג"א סי' ח' סק"ג בשם הכוונות, שהאר"י ז"ל היה מכסה בטלית תפילין של ראש, וכתב עליו, דעכ"פ לא יהיה מכוסה לגמרי כמ"ש בסי' כ"ז סי"א, דמצוה שיהיו מגולים, כמ"ש בגמ' מס' מנחות דף ל"ה ע"ב, וראו כל

בין השאר: "פשוט דטעמא רבא איכא וכו' שמועיל גם כן שלא תזוז התפלה ממקומה הראוי שידוע שהיא זה בנקל ממקום הכשר שבזרוע אם לא יקשרוה ויכרכו בחוזק, ויארע זה יותר בשל יד מפני שהידים עסקניות בתנועה תמידית, ועוד שבשר הקבורת עגול על כן בקלות תרד הקציעה". "ואם מפני שכתב הרב ט"ז וכיון שאין זה מן המצוה על כן אין להניחה על הקציעה שהיא יותר קודש מן הרצועה עכ"ל, לא נהירא, חדא דכבר כתבתי שהוא צורך המצוה וכמעט אי אפשר לקיימה כהוגן אם לא באופן זה. ועוד מ"ש שאין להניח הרצועה על הקציעה שהיא יותר קודש, לא ידעתי מניין לו, דהא רצועות תשמיש קדושה ממש הן כמו הקציעה עצמה, כדאיתא לקמן סימן קנ"ד, ואי איתא הו"ל תשמיש דתשמיש, וק"ל. אלא כיון שמחוברין לקציעה הרי הן כמוה, וכיון דבשל ראש הו"ל דין הרצועה כקציעה הוא הדין לשל יד, אע"ג דלא מיחברא בקשר גמור כמאן דמיחברא דמי, כיון דקביעא בה וקיימא ולא עבידא למיפרק".

• כריכת הרצועות ככנפי יונה •

והנהגת המכתב סופר הנ"ל נראה שהוא משום טעמו הראשון של המור וקציעה שהוא צורך מצוה [ולא משום דקדושת הרצועות היא כמו הקציעה], שכן "כשהסיר התפילין להחזירם לתיק, לא שימש בהתיתורא לכרוך עליה הרצועות, כדרך שעושין רוב העולם לסבב הרצועות סביב התייתורא וכו', רק כרכם על גב היד והניחם בתיק תחת התפילה. ובשל ראש עשה ע"י שליבות ב' כנפי יונה, ולא שימש בהמעברתא כלל, רק תחתיה הי' כופל חלק הרצועה המסבבת הראש, ויצאו כשתי אזנים מבעד לתפילין, ועליהן כרך הרצועה, וקצה

י. חתם סופר - תפילין צריכין גוף נקי ובכלל זה שלא לומר בהם שקרי.

פפ

ה' רחוק מההצלה כיון דהוה בעידנא דלא עסיק בה, מ"מ נוח לו לסכן עצמו ממה שלא יהי' גופו נקי בדברי שקר בהיות תפילין על ראשו". וכע"ז בחתם סופר עה"ת משנת תקצ"ה (פרשת תולדות עה"פ אחותי, נדפס גם בתורת משה שם).

וכע"ז ברשימות תלמיד החת"ס שנדפסו בחידושי שבת (ויען תרמ"ט, מ"ט ע"א ד"ה אמר): "דלכאורה קשה על אלישע, הא הוא ודאי מניח תפילין משום מצוה ומפני מה היה צריך להורידם בשעה שבא הקסדור וכו', וא"כ טפי ה"ל למיעבד להניח על ראשו ולשקר, דודאי יעשה לו נס דהא בעידנא דעסיק ביה מציל מן הפורעניות. אמנם לק"מ דרמב"ם לא גרס כגירסת הגמרא 'שלא יפח בהן', אלא גרס 'אפי' שלא יפח' ודאי הפחה לאו כל כך מעשה אלא **עיקר גוף נקי שלא יסיח שקר או לשון הרע**, וא"כ מש"ה הורידם מעל ראשו שלא היה רוצה להסיח בהם שקר, וא"כ בשעת הורידם ג"כ עוסק במצוה, ולהכי נעשה לו נס גדול ודו"ק". אמנם ראה בהגהות שער יוסף (על דרשות חת"ס ח"ג, ירושלים תשי"ט, עמ' צז, הובא בתורת משה הנדמ"ה, פרשת תולדות הערה קג) דבמחכ"ת לשון זה אין לו שום הבנה, דלא מצינו גירסא אחרת ברמב"ם, ולא יצא מפי החת"ס, ע"ש באריכות.

ובדרשות חת"ס (ח"ב, שובבי"ם דרוש ד ד"ה והיה, משנת תקס"ה) כתב דזהו מסגולת התפילין: "התפילין משמרים אותנו מדבור חטא ועון כמ"ש הרב", וכמש"כ במקום אחר על מאמר תפילין צריכין גוף נקי (שבת מ"ט ע"א, ק"ל ע"א) וכו', וע"כ אמר לנו הקב"ה שתהיה התפילין עלינו למען נהיה ראויים שתהיה תורת ה' בפינו ולא נטמא שפתינו וכו', ואיכא למיחש שלא יהיו שפתותינו ראויים שתהיה תורת ה' בפינו לולי התפילין המשמרים אותנו מכל ניבול פה".

וגו' ר"א אומר זה תפילין, וכן בכמה מקומות וכו', וכת"ה דעתו שגם המג"א לא הקפיד אם בתפלת י"ח יהיה מכוסה כנ"ל וכו'. ורבותי **הגאונים זצ"ל שהיו כולם תלמידי מרן החתם סופר זי"ע, לא ראיתי נוהגין כן [לכסות התפילין]**, רק כפשטות דברי המג"א, והא עיקר מצות טלית ותפילין בק"ש ותפלה כמ"ש המחבר סי' ל"ז ס"ב, וע"ש במג"א סק"ב".

יג. חידושי חת"ס שבת (מ"ט ע"א, משנות תקמ"ו - תקמ"ח) על עובדא דאלישע בעל כנפים: "יש לפרש עובדא הכי, בשים לב מאי טעמא הסיר התפילין מעליו, הלא מצוה בעידנא דעסיק בה יותר מגנא ומצלה (סוטה כ"א ע"א) ומכל שכן תפילין דכתיב גבי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך וכו', והנראה שלפי מה שכתב רבינו יונה (ברכות י"ד ע"ב מדפי הרי"ף) בשם הרמב"ם, הובא ברא"ש בהלכות תפילין (סי' כ"א), שצריכין גוף נקי שלא יקל ראשו בהם, והכא נמי ה' נזהר שלא ה' רוצה לשקר בשעה שהתפילין עליו, והי' יודע כשיבוא הקסדור על כרחו יוציא דבר שקר מפיו לאמור כנפי יונה הם או דבר אחר, על כן הסירם מעל ראשו, נמצא שהי' מדקדק מאוד להיות גופו נקי בשעה שהתפילין עליו, שאפילו בשעת הסכנה נשמר מזה, דהרי במה שנטלם מראשו לא הועיל אצל הקסדור כלום, ומסר עצמו למיתה, אעפ"י שכשאינם בראשו אינו מובטח לנס כל כך כמו כאלו היו עליו, וק"ל".

כע"ז עוד בחידושי שבת (ק"ל ע"א ד"ה תפילין, משנות תקפ"ג - תקפ"ו): "דהיה רוצה לכזב ולומר שהם כנפי יונה, ולא רצה להוציא שקר מפיו בעוד שהתפילין בראשו **שצריכין גוף נקי ובכלל זה שלא ישקר ויכזב** וכמ"ש רמב"ם וי", ומשום הכי סיכן עצמו והסירם מראשו אע"ג דהשתא

יא. חתם סופר - הניח תפילין דרש"י ור"ת מיום שנעשה בן י"א שנה"י.

99

ובשעה שחנכו ל"ש לברוכי דלא תקנו חז"ל חיובא לדרדקי וכמ"ש בפ' ע"פ עכ"ד". אמנם דחה את הראיה מדברי החת"ס, ד"אפי' נימא דחייב לחנכו מקודם מ"מ י"ל בכוונת החת"ס, דמשום הכי מברך כשנעשה ב"מ, דהא אז נעשה בר חיובא מחמת עצמו ונעשה לאיש, ע"כ שייך לברך שהחינו, אע"ג דכבר הניח בקטנותו, אז הניח ע"י מצות חינוך שעל אביו, אבל הוא עצמו לא היה בר חיובא, ועתה כשהגדיל ונכנס לחיוב מצות שעל גופו שפיר שייך לברך ע"ז שהחינו, כן י"ל בכוונתו, ולא ס"ל כתב"ש הנ"ל".

ראה מה שכתב בנו של מורן במכתב סופר עה"ת (פרשת בא) עה"פ ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה: "ושמרת מלשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר, כלומר אחר שמשך לב הבן בדברי אגדה לעורר אהבת ה' ויראתו בלב הבנים, ולזה סגולה נפלאה בלילה ההוא לתת יתד תקוע במקום נאמן, וירחיב הדבור עד שיתאווה הבן לקיים מצות ה', וכאן הבן שואל את אביו למה לא קנית לי תפילין ואקשרם על זרועי כמצות ה', אז האב משיב, ושמרת את החוקה הזאת למועדה, המתן בני כשתזכה למועד שתהיה ראוי לך ויאמר לו שישמור את התפילין כי הם צריכים גוף נקי כאלישע בעל כנפים (שבת מ"ט ע"א). ונראה לי בעזה"י רמז נאה מימים ימימה, שאומר לו כשיהיה עוד שתי פעמים בשנים כמו שהוא עכשיו יניח תפילין, והוא כי מסתמא הבן הזה בן ד' שנים, כי קודם לזה אינו ראוי לקבל אגדה, כמו שאמרו רמז ממצות ערלה שלש שנים, ובשנה הרביעית מתחיל האב לדבר על לב בנו להכניס בו יראת שמים, נמצא כשיגיע לשנת י"ב היינו עוד שתי

יד. שירת משה להגר"י גרינוולד (עמ' ו): "שמעתי מפה הק' בנו הגאון רש"ס [בעל המכתב סופר] ז"ל וכו', שמיום שנעשה החת"ס בן י"א שנים, הניח תפילין דרש"י ור"ת ז"ל".

בשו"ע (סי' לו ס"ג): "קטן היועד לשמור תפילין בטהרה וכו' חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו", וברמ"א (שם): "וי"א דהאי קטן דווקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד, וכן נהגו ואין לשנות". [ובמג"א (שם סק"ד): "ועכשיו נהגו להניח ב' או ג' חדשים קודם הזמן"]. ועיי"ש בבאר היטב (סק"ד): "והב"ח חולק וכתב דקטן הלומד תלמוד ויועד לשמור את עצמו חייב אביו לקנות לו תפילין. גם הר"ש הלוי תאו"ח סי' א פסק משהגיע לעשר שנים חייב לחנכו במצות תפילין".

ראה בשו"ת יד יצחק (ח"א סי' קעא): "אודות בנו ש"י אשר בקרוב יהיה א"ה בן י"ג שנים ומסתפק איך לנהוג בו בהנחת תפילין וכו', ודעת רמ"א דווקא כשהוא בן י"ג שנים ויום א' והמג"א בסק"ד כתב דהמנהג לחנכו ב' או ג' חדשים לפני הזמן, ויען כי האשכנזים נוהגים כמג"א והחסידים נוהגים כרמ"א, ועתה נפשו בשאלתו איך לנהוג בזה", "ומה שרמז לשו"ת חת"ס או"ח סי' נה, ודאי כוונתו למ"ש שם ד"ה ויען וכו', וע"כ יברך כל בר מצוה בתחילת הנחת תפילין [שהחינו על כל מצות שעתיד לעשות כל ימיו] וכו' עכ"ל, ומשמע [מדברי החת"ס] דקודם שנעשה בר מצוה לא יניח כלל. הנה התבואות שור סי' כח סק"ד כתב להדיא להיפוך דכיון דכבר הניח קודם שנעשו ב"מ לא שייך לברך שהחינו, דהא כבר הניח כשהגיע לחינוך,

רק קצת גבוהים יותר משל אחרים". ושם במהדורה החדשה (ח"א סי' יב): "וכד הוינא טליא ראיתי תפילין דמון וכו' חסיד שבכהונה מהו' נתן אדלער זצ"ל זי"ע, שנתכבד בהן אאמ"ו זצ"ל, והיו קטנים עד שתמהתי עליהם מאד, ובל"ס לא היו רחבים יותר מב' אצבעות, רק גובהם היו קצת יותר מערך רחבם, ומעשה רב". ויתכן שהיו קטנים היות שהניח ב' זוגות יחד וכנ"ל.

ובשו"ת לבושי מרדכי (יו"ד קמא סי' קעג) השיב לבעל ההתעוררות תשובה דיש להדר אחר תפילין הגדולים: "לפי מה שבאת' לידי מידה פעם אחת עפ"י טפח של מרן חת"ס [כוונתו לקנה המידה של החת"ס, ראה צילום להלן], ראיתי טפח האמה הוא לפי המידה החדשה הנוהגת עפ"י צענטימעטער, הטפח שהוא ד' אצבעות הוא י"א צענטימעטער, ואח"כ הייתי מוודד התפילין הגדולים, וראיתי כי לא הגיעו אפי' הקציצה עם המעברתא עד חצי אצבע יותר, וא"כ יש ללמד זכות על רבותינו הגאונים אשר ראיתי גם בדורות שלפנינו היו מהדרין אחר תפילין הגדולים, עעו"ש".

ראה עוד בשו"ת זכרון יהודה (או"ח סי' ד, משנת תרמ"ו) בתוך תשובה לנכד החת"ס רבי יוסף לעהמאן ששלח לו תפילין: "דמיתי שבת התפילין יהי' קצת יותר גדולים בארכן ורחבן, אעפ"י שעם התיאורא הם קרובים לשיעור ב' אצבעות, אבל לא מצאתים נכונים במדת ב' אצבעות שיש לי מועתק ממה שמונח בבית שארנו הגאב"ד דפ"ב [השבט סופר] נ"י מדות ז' שעורים שנעשה המדה לפני ח"ז מרן בעל ח"ס ז"ל [כוונתו לקנה המידה הנ"ל]".

פעמים ד' שנים היינו מימים ימימה, שאז מנהג ישראל לחנך את הבנים במצות תפילין.

• המנהג בפרשבורג •

במנהגי ק"ק פרעשבורג כתב: "חודש לפני הבר מצוה הניחו תפילין" (ברוך מרדכי עמ' רפא). ראה עוד בספר שערי בר מצוה (עמ' 126, מנהגי פרשבורג מפי הר"ר גרשון יהודה קנאי ז"ל והר"ר ישראל משה מנדל ז"ל): "היו מתחילים להניח תפילין מחודש ועד שלשה חודשים לפני הבר מצוה. בהנחת תפילין ראשונה היה מתכבד האב".

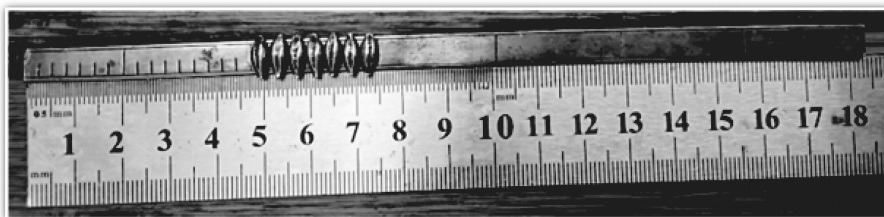
• הנחת שני זוגות תפילין יחד •

עיין בהר"א (עמ' 8) שרבי נתן אדלר הניח ב' זוגי תפילין בבת אחת. בתקנות שהותקנו ע"י קהלת פפד"מ להימנע ממהנהגות רבי נתן אדלר כתבו: "שלא יניח לא הוא ולא האנשים שבבה"מ הנ"ל אשר עמו שני זוגי תפילין יחד", ובשנת תקמ"ט כתבו בפפד"מ על רנ"א: "כי יניחו על ראשם ב' תפילין צמודות" (בית אהרן וישראל גליון נא עמ' קלט, קמז, עיי"ש שכן נהג האר"י). וכ"כ היעב"ץ בסידורו (נטב מדפה"ס): "המדקדקים מניחין ב' זוגות תפילין, שהם של רש"י ור"ת וכו', וזהו סדר הנחתן בבוקר, מניח שתיהן כאחת וכו'". אמנם תלמידו החת"ס הניח תפילין דר"ת לאחר תפלת שחרית.

• שיעור גודל בתי התפילין •

וראה בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קנז, במהדורה"ח ח"א סי' יג) בנוגע לכשרות התפילין הקטנים: "ואני ראיתי תפילין של הגאון וכו' מו"ה נתן אדלער זי"ע, שהראה לי אאמ"ו [הכת"ס] צוק"ל שניתנו לו במתנה, הי' קטנים,

היכל המנהג ♦ מנהגי החתם סופר ובית מדרשו - תפילין

תמונת קנה המידה של מרן החתם סופר
שהיה בגנוי הדעת סופר

היכל דמלכא

מאמרים תורניים
במשנתו וקורות חייו
הקדושים של מרן זי"ע

מדור זה הוא ממאמרי 'פליטת בית סופריהם', מאת האי ידען נפלא, ספרא וסיפא, הרב מנחם מאיר יאקאבאוויטש שליט"א. אשר בכשרונו הרב ובהיקף ידיעותיו, איזן וחיקר והוציא תילין של הלכות מכל תג וקוץ בתהלוכותיו בקודש של מרן החתם סופר זי"ע.

מאן דלא קפיד / צוואת ר"י החסיד

צוואת רבינו יהודה החסיד

בפרקים הקודמים התברר כמה פרטים בענייני נישואין מתוך 'שטר כתובה' בחתימת יד קדשו בק"ק דרעזניץ. גם נודע קצת על תוצאות הקשות מגזירות הרשעה על איסור נישואין וחוקי ה'פאמיליאנטן' במדינת מעהרין, מתוך דברי קדשו מנהמת לבו הטהור בדרשת עשרה בטבת שנת תקנ"ז הנדפס ב'דרושים ואגדות חתם סופר' (עמ' קנא). [עוד נאריך בזה בע"ה בפרק 'גזירות קשות'].

נוסף עליהם מסורה אחת מפי השמועה, מה דעבד מרן הלכה למעשה בעת ישובו בק"ק דרעזניץ, ששינה שמו של החתן שהיה שמו כשם חמיו, מחמת צוואת רבינו יהודה החסיד זצ"ל. וזה לשון 'צוואת רבי יהודה החסיד' (אות כג):

"לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, או שמו כשם חמיו, ואם נשאה ישנה שם האחד אולי יש תקוה".

בפרק זה נעמוד על מקור העובדא בספר 'כרם שלמה' הנדפס סמוך לפטירתו של מרן, והובא רבות בספרי גדולי הפוסקים הבאים אחריו. ובעיקרו מה שיש לעיין ולברר בס"ד דעת קדשו של מרן המשולש בכתובים שנטה קו להקל בעניני צוואת ריה"ח, וגדולה מזה מצינו בהאי חששא גופא השיב תשובה לקולא.

גם נברר כמה עובדות שהם בבחינת "מעשה רב", ורבים דרשו משם כמה הלכתא גברוותא, הן ממה דעבד מרן עובדא בעצמו ושמו היה כשם חמיו בזו"ר, ועוד כמה עובדות שלא חשש לצוואת ריה"ח בשידוכי צאצאיו. כמה קולמסין כבר נשתברו על זה, ומכל מקום אין בית המדרש בלא חידוש.

בפרק הבא נחזור לברר בע"ה מה נשתנה בק"ק דרעזניץ שעשה מרן מעשה גדול לשנות שם החתן, וגם לברר מי היו בעלי הדברים ופרטי ההיא עובדא היכי הוה.

א. ב'איגרות סופרים' (ווינן תרפ"ח, מכתב כה) עמד בזה המהדיר הג"ר שלמה סופר זצ"ל אב"ד בערעגסאס. שוב האריך בזה הרב אברהם הלוי שישא ז"ל במאמרו 'דאיכא כאן זכות תורה' בקובץ 'מוריה' (גליון קסט-קע, מנחם אב תשמ"ו) וחזר ונדפס ב'סופרי המלך' (לונדון תשע"ח, ענף ה סימן א, עמ' רמג), והעירו עליו בקובץ 'מוריה' (גליון קעג-קעד, אדר תשמ"ז). ועיין עוד 'שמירת הגוף והנפש' (ירושלים תשנ"ב, סימן קסט הערה כ).
לאחרונה האריכו בזה הג"ר משה אלכסנדר זושא קינסטליכער ז"ל ב'פנקס המוהל חתם סופר' (בני ברק תשע"ה, בירורים סימן יח), הג"ר עקיבא מנחם סופר שליט"א ב'מנהגי רבותינו - חתם סופר' (ב"ב תש"ע פרק כו אות קיו, תש"פ אות קלג), הג"ר שמעון גוטמאן שליט"א ב'צוואת רבי יהודה החסיד המפואר' (אלעד תשע"א, צוואה כג הערה ט), והג"ר יחזקאל אהרן שווארץ שליט"א ב'צוואות רבינו יהודה החסיד בעניני שידוכין ונישואין' (ב"ב תשע"ו, בירורים סי' ג).

הלכה למעשה לשנות שם החתן

הנה מקור הדברים כי מרן שינה שם החתן בק"ק דרעזניץ, כן כתב הג"ר שלמה האס זצ"ל אב"ד דרעזניץ (בין השנים ת"ר-תר"ז) על פי השמועה ששמע שם מ"בני תורה", וזה לשונו ב'כרם שלמה' (פרעשבורג תר"ו, אבן העזר סימן ב):

"...ואחרי השיבותי תשובה זו הראתי לבני תורה שכבאן, והגידו לי שבהיות הרב הא"נאון רשכבה"ג מהר"מ סופר אב"ד בכאן דרעזניץ, עשה גם כן הלכה למעשה לשנות שם החתן, מפני שהיה שמו בשם חותנו, ושמחתי עד מאוד.

בשולי התשובה מוסיף ה'כרם שלמה' שם:

"בעת בשעת הדפסת ספרי, ראיתי בגליון אבן העזר מהנאון מהר"מ סופר, שכתב בשם ספר חכמת אדם [כלל קבג סעיף יג] דמה שכתב בצוואת רבי יהודה חסיד שלא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו, היינו דוקא במשולשים".

תשובת מרן

אולם ההיא עובדא שהעידו לפניו "בני תורה" בדרעזניץ, כי מרן חשש לשיווי שמות החתן וחמיו ועשה הלכה למעשה לשנות שם החתן, לכאורה נראה כסותרות לדעתו

ב. כנראה ראה בעל כרם שלמה בגליון השו"ע של מרן מה שהוסיף וכתב בנו הגדול הגאון בעל 'כתב סופר' זצ"ל. שהרי 'הגהות על שו"ע אה"ע ממרן הגאון חתם סופר זי"ע' נדפס לראשונה ב'ליקוטי חבר בן חיים' (חלק ד, פרעשבורג תרמ"א, לה ע"א), וזה לשונו שם: "מבן מרן הגאון כתב סופר, סימן ב' ריש הסימן, עיין ספר חסידים מסימן שע"ג עד סימן שצ"ד מה שכתב בענין הזיווגים, ועיין בספר חכמת אדם כלל קכ"ג סעיף י"ג דמה שכתב בצוואת ר"י החסיד שלא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו, היינו דוקא במשולשים עיין שם". והוסיף: "דברי המעתיק, ועיין שו"ת חתם סופר חלק אה"ע סימן קט"ז כתב גם כן דבעי' משולשים".

ב'סופרי המלך' (ח"א עמ' רמה הערה יב) עמד על זה וכתב: "מפליאה מאד הזהות הכמעט מילולית של דברי מרן, כפי שהם מובאים על ידי הגר"ש האס עם דברי בנו שנעתקו בליקוטי חבר בן חיים, מדומיני שדברי הכתב סופר המה העתק של הגהה משל אביו, מרן זי"ע". ויתכן כי הכרם שלמה ראה הגהה זו מהכתב סופר על גליון השו"ע וסבר שיצא מעטו של מרן.

יש לציין, בספר 'כרם שלמה' מרבה להביא 'הגהות גליון שו"ע מהחתם סופר' שנים רבות טרם נדפסו, ויש שסברו שהיה לפניו גליון השו"ע ממרן בק"ק דרעזניץ. אך הגהה זו ברור שלא נכתבה בדרעזניץ, מלבד שכנראה היא הגהות הכתב סופר כנ"ל, הרי ספר 'חכמת אדם' נדפס לראשונה בוויילנא תקע"ו. ומכאן מוכח כי הכרם שלמה ראה הגהות השו"ע של מרן בעת הדפסת ספריו בפרעשבורג, כנראה ביד חתן חורגו של מרן הג"ר יוסף גינז-שלעזניער ז"ל מוציא לאור תשובות מרן, והוא גם הו"ל ספרי ה'כרם שלמה' [ראה פרק 'כרם שלמה'].

ג. ב'סופרי המלך' (שם) כתב: "הר"ש האס מוסיף בשולי התשובה הערה נוספת כו', מבלי שיעיר על הסתירה שבין הערת מרן בכתב יד קדשו לעדותן של 'בני תורה' עדתו". אמנם פשוט שלא ראה ה'כרם שלמה' כל סתירה בזה, כיון שספר 'חכמת אדם' יצא לאור הרבה שנים אחרי ימי מרן בדרעזניץ כנ"ל.

הג"ר שלמה האס זצ"ל בעל 'כרם שלמה' נפטר בשנת תר"ז, ולא היה לפניו תשובת מרן חלק אבן העזר (פרעשבורג תרי"ח) שהובא להלן, ובימינו לא נדפס אלא תשובת חתם סופר חלק יורה דעה (פרעשבורג ת"ד) ומשם מרבה לציין ולהביא בספריו תשובות מרן.

הרמה הבא בכתובים שלא חשש בכגון דא, והורה להקל בזה וכיוצא בזה בעניני צוואת ר"י החסיד.

בנוסף לכך, אם נסמך על שמועות מאוחרות עשרות בשנים, הרי מצינו כמה עובדות נאמנות כי מרן לא קפיד בזה. אמנם כנגדם גם מצינו איזה עובדות המוכיחים לכאורה כי כן חשש מרן להוסיף שם, ומשם יש לדרוש קצת סמוכין לעדותם של "בני תורה" בדערעזניץ.

הנה זה יצא ראשונה, ב'שו"ת חתם סופר' (אבן העזר חלק א סימן קטז, ב' דר"ח תמוז תקצ"ג) כתב שאין לחוש בכהאי גוונא מכמה טעמים, וז"ל:

"על דבר מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב, אלא דחייש מ"ש [=מה שאומרים] העולם משום שמות הבחור עם החותן ושם אמו כשם אמה של המשורכת, אהובי מאן

ד. כבר עמדו בסתירה זו ב'פתחי תשובה' (אבן העזר סימן ב סק"ז) 'שבעים תמרים' (סימן כו) 'שדי חמד' (מערכת חתן וכלה סימן ה) ועוד. וראה בפרק הבא מה שכתבו ליישב.

ה. שמו של מרן היה כשם חמיו בזו"ר. גם רצה לקחת לחתן את תלמידו הגאון רבי 'משה' שיק זצ"ל ה'מהר"ם שיק' אף ששמותיהם שוות. גם כותב למחותנו הג"ר משה גייגער ז"ל שאין לחוש לצוואת ריה"ח שלא ישתדכו שני בני אדם ששמותיהם שוות.

ו. מרן כותב למחותנו ה"ל, כי מחמת חשש שם כלה וחמותה שוות יכתוב שם בתו 'חנה יטל'. גם הוסיפו שם להמיועד להיות חתנו הג"ר 'משה' טוביה לעהמאן זצ"ל שהיה שמוותיהם שוות.

ז. ב"פה ללב" (חלק ו אבן העזר דף נב ע"א) העתיק תשובת הג"ר אליה אבואלעפיא זצ"ל, וכתב כי כנראה הגאון חתם סופר לא ראה מה שכתוב בצוואת ר"י החסיד ונודמן ליה 'ספר חסידים' דפוס ישן שלא נדפסו בו הצוואה, ודייק כן ממה שכתב "מ"ש העולם", עיין שם. וכן כתבו לדייק ב'שבעת תמרים' (סימן כו) 'שלחן העזר' (סימן א סעיף יא אות ב) ועוד.

אבל ב'שדי חמד' (שם אות ו) כתב: "ואני אומר דאף שלא הזכיר את הצוואות, לשונו הטהור שכתב ובאמת לא מצאתי בספר החסידים כו' ותו לא נמצא דבר וזהו חבורו של ר"י החסיד" עכ"ל, מורה באצבע שכוננו לשלול מה שכתוב בצוואות, וכוננו שאף שכתוב כן בהצוואות הנה הצוואת לא מיד החסיד נגזרו כי אם אחר כתב כן בשמו, ויותר יש לנו לסמוך על הכתוב בספר החסידים עצמו כי זהו חבורו של ר"י החסיד, זהו למעוטי הצוואות שלא כתבן עצמו, עיין שם.

ובאמת כן מבואר להדיא ב'הגהות חתם סופר' (יורה דעה סימן קטז ס"ה), וז"ל: "בעניני זיווגים **שאומרים בשם צוואות מהר"י החסיד, יש שם טעות סופר**, ועיין בספר חסידים סימן תע"ז ותעמוד על האמת". הרי שראה הצוואה וכתב "יש שם טעות סופר", וכתב נמי "**שאומרים** בשם צוואות מהר"י החסיד". וכנראה כיוון בזה כי "לא ר"י חסיד חתים עליה" (ראה בסמוך).

ופשוט שהיה בהישג ידו הק' לעיין בהצוואה. וראה קובץ 'אוצרות הסופר' (גליון כ עמ' יז) מכתב משנת תקע"ז מהג"ר דינאל פרוסטיץ זצ"ל חד מבי דינא רבה של מרן, וז"ל: "שנמצא בפתיחת הספר חסידים שלא יהי' שמות הנשים מאב ובנו שוין כו', ויעיין בגוף הספר בפנים ויראה שטעות הדפוס הוא כו', וזה ימים כבירים שהיה השאלה אצלי בזה והתרת לחלוטין, והסכים עמי הגאון המנוח מוה' **משולם טיסמניץ** אב"ד ור"מ דכאן זצ"ל, והבו דלא לוסף על הצוואה".

דלא קפיד לא קפדינן בהדיה [פסחים קי ע"ב]^א, ובפרט דאיכא כאן זכות תורה^ט, דאפילו אדכית עלי מתכפר בתורה וגמילת חסדים^י, מכל שכן פ"א^י, ובאמת לא מצאתי חשש זה בספר חסידים כלל, כי אם בסימן תע"ז שם נאמר דלא ישאו האב והבן וכן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות^{יב}, ותו לא נמצא דבר, וזהו חבורו של רבי יהודה החסיד, שמע מינה דליכא קפידא במידא אחרינא, ויהיה זיוונם עולה יפה^{יג}.

על צוואת ריה"ח

הנה מה שכתב מרן בתשובתו שם "וזהו חבורו של רבי יהודה החסיד", כנראה הכוונה כי נוסחי הצוואה הנמצאים בידינו לא מיד החסיד בעצמו נגזרו, אלא מתוך העתקות שונות ויש בה כמה גירסאות^י, ואם כן במקום שסותר לנוסח הצוואה יש לחוש על המבואר להדיא ב'ספר חסידים' שחיבר בעצמו^{יד}.

ח. ב'שו"ת ערוגת הבשם' (אורח חיים סימן ריח) כתב: "לכאורה דבריו צריכין ביאור, דוודאי אין לו עניין למה דאמרין בכיוצא בזה לענין זוגות בפרק ערבי פסחים, דהא מבואר באחרונים [שו"ת נודע ביהודה מהדו"ת אבן העזר סימן עט] דר"י חסיד ז"ל ראה ברוח הקודש שאין זיווגים כאלו עולים יפה, אם כן לא בקפידא תליא מילתא, אבל נראה בכוונת החתם סופר ז"ל דאיהו נמי משמע ליה עיקר שלא היה הצוואה אלא לזרעו, מיהו בענייני זיווגים צריך לחוש לשיחת הבריות, ועיין במדרש רבה פרשת חיי שרה [נט יב] בפסוק לעת צאת השואבות, ועל זה כתב דמאן דלא קפיד לא קפדינן^י, עיין שם. ועיין עוד 'שו"ת חלקת השדה' (סימן כה).

ט. כהאי גוונא כתב ב'שו"ת נודע ביהודה' (מהדורא תניינא, אבן העזר סימן עט): "...להתחתן עם צורבא מרבנן, ושומר מצוה הוא, ותמהני על רוב העולם שלתת בתם לעם הארץ פשוט אצלם ואין חושש להמנע, והוא נגד דברי חז"ל שאמרו [פסחים מט ע"ב] כאילו כופתה ומניחה לפני ארי, ולהתחתן עם צורבא מרבנן ששמו כשמו הם שואלים, ולא תהא תורה שלימה שלנו כצוואה בעלמא כו', ויעשה מעשיו לשם שמים".

י. בגמרא (ראש השנה יח ע"א): "מניין לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרע, שנאמר (שמואל א ג יד) לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה, אמר רבה בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה, אביי אמר בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים, רבה ואביי מדבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין שנין". ועיין עוד בגמרא (יבמות קה ע"א).

יא. ב'שדי חמד' (אסיפת דינים, מערכת חתן וכלה אות ה ד"ה אמנם) תיקן כאן "ומכל שכן כי באמת". בספר 'דעת חתם סופר' (חלק א עמ' קצח) תיקן "מכל שכן פה". וב'שו"ת חתם סופר' מהדו"ח כתב המהדיר: "יש כאן חסרון של כמה תיבות".

וב'פנקס המוהל חתם סופר' (בידורים סימן יח עמ' תרצו) כתב: "אולי צריך לומר פ"ו [פריה ורביה], אם ההשערה נכונה אין מקום למה שהעיר המהדיר במהדורה החדשה 'יש כאן חסרון של כמה תיבות', אמנם צריכים להיות זהירים מלהחליט כהשערה זו, שכן לפי זה טעם 'זכות תורה' יש בכל שידוך אף כשאנו בן תורה משום מצות פריה ורביה".

יב. ב'ספר חסידים' (סימן תעז) איתא: "אדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר ובנו לקח אשה ששמה רבקה ובן בנו לקח אשה ששמה רבקה לא יצליחו, תמצא היא לא תצלה שהיא משולשת, או הוא משולש שהאשה והבת ובת הבת לקחו ג' שמות נמצא הוא לא יצליח".

ועיין 'שו"ת אבני צדק' (אורח חיים סימן כח, אבן העזר סימן ד, יב) שכן גם הורה זקינו ה'ישמח משה' זצ"ל הרבה פעמים למעשה בסוף ימיו, דיש לחוש דוקא במשולשים, עיין שם.

יג. ראה 'צוואת רבי יהודה החסיד המפואר' (מכון אוצר הפוסקים, מבוא אות יח) ע"ש באורך.

יד. וכן כתב ב'שו"ת מהר"ם בריסק' (ח"א סימן קכט), וז"ל: "המעייין בלשון החתם סופר יראה שדקדק לכתוב כו'".

היכלא דמלכא ♦ מאן דלא קפיד / צוואת ר"י החסיד

וכן מבואר נמי ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן קלח, כ"ג שבט תקע"ה), לענין צוואת ריה"ח בבונה בית אבנים ובמקום שלא עמד בית מעולם, וזל"ק:

"ואני אומר החוששים לדברים אלו שנאמרו משמו של הנאון ז"ל... אבל טוב יותר שלא לחוש לדברים האלו וכיוצא בהם כלל, דברים שלא הוזכרו בש"ס ופוסקים, ולא רבי יהודה חסיד חתום עליה, וכדמוכח ממה שכתב בעצמו בספר חסידים סימן תס"א טו".

יתר מכן מצינו מבואר ב'הגהות חתם סופר' מהדו"ת (יורה דעה סימן קטז סעיף ה), שכתב וזל"ק:

"בעניני זיווגים שאומרים בשם צוואות מהר"י החסיד, יש שם טעות סופר, ועיין בספר חסידים סימן תע"ז ותעמוד על האמת טז. וענין צוואות רבי יהודה החסיד עיין תשובתי חלק יורה דעה סימן ק"א י, ואמנם כתב בתשובת מהר"ם מינץ סימן ע"ט באריכות דלא נתפשטו צוואות מה"ר יהודה החסיד ורובם בטלים י, עיין שם".

אין לחוש כי אם זרעו

עוד מצינו יוצא מפי כתבו, בענין 'צוואת רבי יהודה החסיד' (אות כד) שלא ישתדכו שני בני אדם ששמותיהם שווים, ובמכתב שכתב מרן למחותנו ביום י"ב כסלו שנת תקצ"ו, בנוגע קשרי החיתון של בתו הצדקת מרת יטל ע"ה עם 'מורינו' הג"ר ישראל בן 'מורינו' רבי 'משה' גייגער זצ"ל, כתב וזל"ק:

"וזהו חיבורו של ר"י החסיד", והנה לחמשה תיבות הללו אין שום פירוש, אלא ודאי כוונתו לשלול מה שכתוב בצוואה כז', כי בטח ידע החתם סופר כי הצוואה היא רק ליקוט על שמו אבל אינו לשונו ממש, וזה ברור". וכ"כ ב'שדי חמד' (מערכת חתן וכלה אות ו).

טו. גם כאן מביא מרן ראיה מדברי ה'ספר חסידים' גופא שמשמע שם דלא כמו שכתב בצוואה, ועיין 'שבעים תמרים' (סימן יח) ו'שו"ת מהרי"ץ' (חלק א סימן סה) מה שכתבו ליישב ראיות מרן. ועיין עוד 'שבעים תמרים' (שם) שכתב כי גם החתם סופר לכתחלה ודאי דמודה שיש לחוש לדברי הצוואה, כאשר בעצמו טרח למצוא טעם לזה, עיין שם.

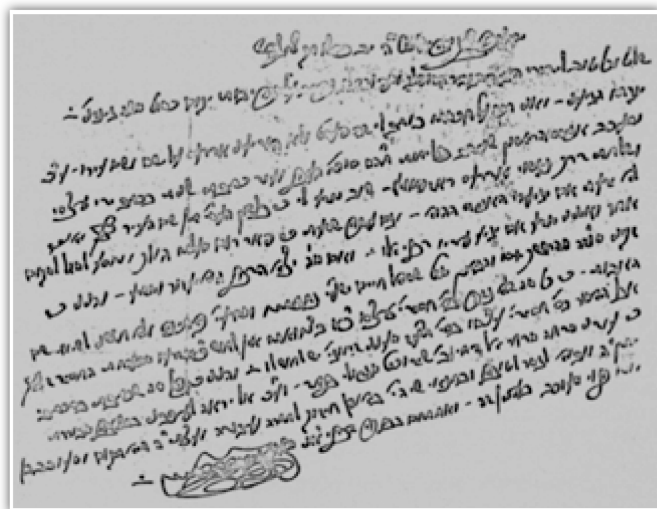
טז. כוונתו כי ב'ספר חסידים' שם מבואר דהקפידא של חתן וחמיו וכלה וחמותה היא דוקא במשולשים כנ"ל, דלא כמו שכתוב בצוואה כנ"ל.

יז. בסימן קא מיירי לענין חמירא סכנתא מאיסורא דיש לומר נשתנו הטבעיים. וכנראה הכוונה לסימן קלח [אלא המהדיר טעה בציון התשובה, כי מרן ציין למספר התשובה בפנקסו כידוע].

יח. ב'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה ריש סימן י, תקצ"ו) העתיקו בתוה"ד, וזל"ק: "בתשובת מהר"ם מינץ סימן ע"ט אשר רמז עליו ש"כ יורה דעה סימן רכ"ח ס"ק ק"ח כתב... ומה שנמצא בשם מהר"י החסיד שאסור לישאל עליו ומסיים שיש שם סכנה בדבר, הלא אין טעם לאיסור אלא מפני סכנה שכתב החסיד, אין לחוש לזה כי לא נתפשטו צוואותיו ורובם נתבטלו".

יט. ראה עליהם 'פנקס המוהל חתם סופר' (עמ' תרד).

כ. נדפס ב'אגרות סופרים' (מכתב כה) באיזה שינויים. הוגה על פי כתי"ק צילמו ב'פנקס המוהל חתם סופר' (עמ' תרצט), וראה עוד 'שו"ת משפטיק ליעקב' (יורה דעה סימן מב).

"...ואם מו' יצא הדבר הוא יעזור ויושיע - והנני כי זקני מו' מהרשש"ך בא (עם) והגאון מו' שמואל חיים ישע"י כב נתתנו ומורעי' קאתינא ולא חששני לשיווי שם האבות - כי כל מה שלא נזכר בספר חסידים עצמו כי אם בצוואתו אין לחוש כי אם זרעו ממשפחת החסיד וצ"ל, אבל האמור בספר חסידים עצמו בסימן תע"ז מעניני זיוונים יש לחוש לו"כד.

פ

כא. אביו של מרן הג"ר שמואל סופר זצ"ל, בן הג"ר משה סופר זצ"ל, חתן הגאון רבי שמואל שאטין כ"ץ זצ"ל בעל 'כוס הישועות'. ועיין עוד 'שו"ת חתם סופר' (חושן משפט סימן רה): 'מגיהי ש"ס פ"פדמיין הגאון מו'ה שמואל ר' חיים ישעי' עם מו'ה מהרשש"ך ז"ל".

כב. הגאון רבי יוסף שמואל חיים ישעי' זצ"ל אב"ד פרנקפורט דמיין בעל 'מסורת הש"ס', שם העריסה היה "שמואל", ונקרא "ר' שמואל ר' חיים ישע"י" ע"ש חמיו, בעת חליו נוסף לו השם "יוסף" ומאז נקרא "ר' יוסף שמואל", סמוך לפטירתו הוסיפו לו השם "ישראל". ראה באורך 'אוצרות חתם סופר' (פרשת ויצא הערה רמב, ושם השלמות ומילואים עמ' שפח והלאה).

כג. בנו הג"ר אריה יהודה ליב זצ"ל אב"ד מאטערסדארף היה חתן הגאון מהרשש"ך זצ"ל. כנראה עליהם גם היה כוונת הג"ר יעקב כ"ץ זצ"ל אב"ד פרנקפורט דמיין ב'שו"ת שב יעקב' (אבן העזר סימן כג) שכתב: "ושמעתי מכמה גדולי רבנים שלא הקפידו על זה אפילו לכתחלה".

כד. דברי מרן כנראה ברוה"ק נאמרה, שידע שורש נשמתו שאינו מתייחס אל ריה"ח (ועי' 'שור' אמרי אש' יורה דעה סימן ס). במקום אחר הוכחנו כי לפי חשבון הדורות רובם ככולם מבני אשכנז בדורנו מתייחסים לריה"ח, ועל כרחק צריך לבאר הכוונה דרך לזרעו בן אחר בן נאמרו.

כז. אף כי היה שייך שם גם כן הטעם "דאיכא זכות תורה וגמילת חסדים", כי היה בחור בן תורה ואביו היה נדיב לב כמו שמתארו מרן שם בריש המכתב "הגביר המופלג ומפורסם נדיב על נדיבות יקום מו'ה משה נ"י". אולם כנראה מרוב ענוותנותיה דמשה לא הזכיר כאן "דאיכא כאן זכות תורה", כיון דענין שמות המחותרים שווים היה שייך לגבי דידיה.

סיכום וביאור דברי מרן

היוצא מדבריו הק' כמה צירופי קולא בענין צוואת ריה"ח: א. מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה (ת' אה"ע שם). ב. בפרט בדאיכא זכות תורה וגמילת חסדים (שם). ג. ב'ספר חסידים' מבואר דשם החתן כשם חמיו היינו דוקא באופן משולשים (שם). ד. יש לסמוך על מה שכתב בעצמו ב'ספר חסידים' אם סותרים להצוואה כי לאו ר"י החסיד חתים עליה (ת' יו"ד שם). ה. ב'שו"ת מהר"ם מיינץ כתב דלא נתפשטו צוואות מהרי"ח ורובם בטלים (הגהות שו"ע יו"ד שם). ו. לא חשש לשיווי שם המחותנים כי כל מה שלא נזכר בספר חסידים עצמו כי אם בצוואתו אין לחוש כי אם זרעו (איגרות סופרים שם).

אולם בהשקפה ראשונה צריך ביאור אמאי שינה מרן טעמו ממקום למקום, וגם לכאורה נראים הדברים כאילו סותרים זה את זה, הרי אם לא נאמר הצוואה אלא לזרעו של ריה"ח, אמאי לא הזכיר וסמך על טעם זה בתשובותיו. וכן אם נקיט כי ריה"ח לא חתים עליה, למה צריך עוד לטעמים אחרים.

ונבוא אל הביאור בס"ד, באופן כי כל דבריו מדויקים הדק היטב, בבחינת דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

א[הנה מה שכתב מרן בתשובתו "מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה", כנראה יסוד הדברים מבוארים ב'שו"ת מהר"ם מיינץ' (סימן עט), שכתב וז"ל:

"וגם אמר [מהר"ר חוקי'] ששמע מפי מהרי"ח דסכנה הוא להתיר נדרו שקבל עליו בחלו או בעת צרה כו', כלומר סכנת על מאן דקפיד, וגם כל צוואת מהרי"ח דלא נתפשטו ורובם בטילות", עיין שם.

ומדבריו משמע כי עניני צוואת ריה"ח היא סכנה על מאן דקפיד, אך כיון דלא נתפשטו ורובם בטילות מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה.

אמנם מדברי מהר"ם מיינץ לכאורה משמע נמי, כי היינו דוקא באותן הענינים שלא נתפשטו, אבל מה שחוששין העולם ולא בטילות עליהם יש להקפיד, לכך שפיר הוסיף מרן מילתא בטעמא בנדון שם החתן כשם חמיו אין צריך להקפיד, כיון דב'ספר חסידים' שכתבו בעצמו מבואר דהיינו דוקא במשולשים.

כה. בענין זה שמעתי מכ"ק אדמו"ר מפשעווארסק שליט"א, כי אין הבחירה ביד כל אדם לומר לאו גברא דקפדנא אנא, וכי בקלי הדעת או בשופטני עסקינן דלא קפדו לאזהרת אחד מגדולי בעלי התוספות שכל דבריו ברוח הקודש וכמו שכתב ב'שו"ת דברי חיים' (ח"א אבן העזר סימן ח), אלא צריך טעם נכון לא להקפיד, לכך מצינו שהאריכו הפוסקים למצוא טעמים שונים על צוואת ריה"ח או אופנים שלא כיוון להם, ודוקא בכהאי גוונא שייך לומר מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה כיון דריה"ח לא מייירי באותה אופן.

ומה מאד נמתקו לבאר בזה דברי מרן, שכתב מתחלה "מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה", שוב בא לבאר הטעם כי בספר חסידים מבואר כן דוקא במשולשים, והיא נתינת טעם שיש לסמוך שלא להקפיד בכגון דא, ולא על הכלל כולו יצא לומר שאין להקפיד בדברי צוואת ריה"ח כלל.

ב] גם יש לדייק, כי מה שכתב מרן וחזר ושנה בתשובותיו שם על 'ספר חסידים' כי "זהו חבורו של רבי יהודה החסיד" (אה"ע שם), אבל הצוואה "לא רבי יהודה חסיד חתים עליה" (י"ד שם), הנה במקומות אלו הוסיף נמי להוכיח כי אותה הצוואה סותר לדבריו ב'ספר חסידים', ואם כן צריך לומר כי בהעתקות הצוואה שלא כתב בעצמו "יש שם טעות סופר" (הגהות לשו"ע י"ד).

אם כן אין משם ראיה להוכיח מדבריו, כי על הכלל כולו יצא שאין לחוש כלל לצוואות ריה"ח, אף במקום שלא מצינו סתירה לדבריו ב'ספר חסידים'.

ג] עוד צריך ביאור, אמאי לא כתב בכל הני גוונא כי "בצוואתו אין לחוש כי אם זרעו ממשפחת החסיד זצ"ל", אלא גבי שמות המחנות (איגרות סופרים) כ¹.

ברם ב'צוואת ריה"ח' (אות כד) איתא: "שני בני אדם ששמותיהם שוים לא יזדווגו יחד בילדיהם וזהו ספק אם לזרעו או לכל אדם". ואפשר משום הכי כתבו מרן דוקא לענין שיווי שמות המחנות, כיון דהתם שוברו בצדו בצוואת ריה"ח גופא. ואפשר נמי מהאי טעמא לא סמך על זה בשאר דברים כמו שהקשו הפוסקים על הנודע ביהודה דמכאן משמע דוקא בזה ספק אם לזרעו נאמר².

עוד יש מקום לומר, כי מרן לא סמך על סברא זו להורות הוראה לרבים לכל בית ישראל, כיון דבמשך הדורות נשכח איזה משפחות מתייחסים לרבינו יהודה החסיד, ויותר ניחא ליה לסמוך על שאר הטעמים דשייך לכל אדם³.

כו. יש לתמוה שלא הביא מה שכתב ב'שו"ת נודע ביהודה' (מהדו"ת אה"ע סימן עט): "האמת יורה דרכו כי החסיד לזרעו אחרי צוה לדורי דורות, כי ראה ברוה"ק שזרעו לא יצליח בזווגים כאלה", עיין שם. וידוע כי מרן רגיל להביא דבריו בכל מקום [ראה פרק 'אות השמים'].

כז. ובאמת כבר קדמו ב'שו"ת שב יעקב' (אבן העזר סימן כג), וז"ל: "מחמת צוואת מהר"י שלא יתחתנו שנים ששמותיהן שוות כו' אינו כדאי בשביל זה לבטל השידוך, אף שיש לחוש לכתחילה מכל מקום בדיעבד אין לבטל, הואיל דיש ספק אם לזרעו לבד כו', אף דכתב וזה ספק אם לזרעו כו' גבי שנים ששמותיהם שוות לא יתחתנו עם זרעם זה עם זה, ובגדון דידן שם החתן כשם אבי הכלה, מכל מקום י"ל כו' הפירוש וזה הענין של שמותיהן שווין יהיה באיזה אופן שיהיה יש ספק אם לזרעו לבד כו', וכיון שכבר נעשה הוי כמו להוציא ואין מוציאן מן הספק, גם ידעתי ושמעתי מכמה גדולי רבנים שלא הקפידו על זה אפילו לכתחלה, על כן אין ממשי בטענה זו". אף שאין משם ראיה להדיא אלא בדיעבד כיון דהוי ספק, אמנם כמה פוסקים צירפו דבריו לקולא. ועיין 'דרכי תשובה' (סימן קטז סק"ה).

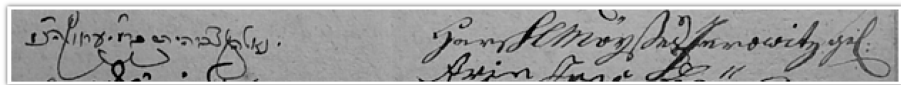
כח. הפוסקים דנו אמאי לא יחוש כל אחד שהוא מזרע ריה"ח וחמירא סכנתא, עיין 'שו"ת אמרי אש' (י"ד סימן ט), 'שו"ת בית שערים' (י"ד סימן קצו, קצז) ו'שו"ת חלקת השדה' (סימן כה). גם אפשר לומר דוקא לענין שני מחנות ששמותיהן שוות שלא הקפידו העולם כל כך, וכן מצינו מעשה רב מזקיננו מהרש"ך, על כן כהאי גוונא סמך דרך לזרעו נאמרו. ועיין 'שו"ת דברי חיים' (ח"א אבן העזר סימן ה) שכתב כהאי גוונא על נדון זה, וז"ל: "אך מחמת שבדבר זה ספק אם לזרעו כוון או לא, לזה נאמר כהאי גוונא אם הלכה רופפת בידך צא וראה האיך העולם נוהג כו', וגם כנראה שלא היה כוונתו בזה רק לזרעו", עיין שם.

שם מרן כשם חמיו

עוד מצינו "מעשה רב" דעבד מרן בעצמו, כשנשא זוגתו הרבנית בזו"ר מרת שרה ע"היט, בת הג"ר 'משה' יערוויץ זצ"ל ראב"ד פרוסטיץ. נמצא שלא חש לצוואת ריה"ח שלא ישא אדם אשה ששמו כשם חמיו.

אמנם יש לחלק, כי חמיו כבר נפטר קודם קישור החיתון, שכן ב'שטר התנאים' מיום כ"ב סיון שנת תקמ"ה נרשם שם הכלה "האשה מרת שרה בת הרב מו"ה משה יערוויץ זצ"ל" ('חוט המשולש' עמ' לה). וכן מצאנו בפנקס מפרוסטיץ בכת"י חתימת בנו הג"ר צבי הירש יערוויץ ז"ל בחודש תמוז שנת תקמ"ד: "נאו' הק' צבי הירש בר"מ יערוויץ הכ"מ", הרי שאביו נפטר תוך השנה ל.

אם כן יש לומר בכהאי גוונא שאין אבי האשה בחיים יש להקל טפילא. וכן דייק וכתב הג"ר אברהם (בן הג"ר חיים) פלאג"י זצ"ל בספרו 'פדה את אברהם' (איזמיר תרנ"ד, פסקי דינים ריש מערכת הצ'):

"הנאון הרב חתם סופר לא חש על זה לאחר מיתת חמיו, וגם רבו [הג"ר נתן אדלר] לא קפיד עליה כי אם על היותה האשה גדולה בשנים ממנה, כמבואר בחוט המשולש הנקרא עין אבות דף ז' ע"ב"לב.

כט. הרבנית הצדקת ע"ה בזו"ר שמה היה 'שרה' (שטר תנאים שם) ונקראה 'שרל' ('שור'ת חתם סופר החדשות' סימן ע). וראה עוד פרק 'ויקח משה'.

גם הרבנית הצדקת ע"ה בזו"ר היה עיקר שמה 'שרה' (הקדמת 'היד החזקה') ומתקריא 'שרל' (שטר תנאים ב'חוט המשולש' עמ' עה, ומצבתה שם עמ' קמא), ושם בעלה הראשון היה הג"ר אברהם 'משה' זצ"ל אב"ד פילא. ויש שכתבו להעיר מאזהרות נוספות לצוואת ריה"ח: "אם יש לאדם אשה ומתה לא ישא אחרת ששמה כשם הראשונה, וכן אם מת בעל לאשה לא תקח בעל ששמו כשם הראשון", וכן היא בספר 'חכמת הנפש' לבעל הרוקח (כב ע"ב). ועיין 'שור'ת להורות נתן' (ח"ב סימן פח). אולם אזהרות הללו טרם נדפסו בזמנו של מרן.

ל. ראה עוד פרק 'ויקח משה'.

לא. ב'שבעים תמרים' (סימן כו-כו, ד"ה ומעתה זאת תורה העולה, אות ז) כתב להחמיר אפילו באינם קיימים כיון שהצוואה סתמא נאמר, עיין שם. אולם הרבה אחרונים צדדו להקל בכהאי גוונא, ועיין ב'שור'ת לחם שלמה' (אבן העזר סימן מ) שכן מרגלא בפי העולם להקל באופן כזה. (ומה שכתב ב'כף החיים' (יורה דעה סימן קטז ס"ק קכו) בשם 'שור'ת השיב משה' (סימן סט) שיש להחמיר בזה, לא נמצא שם).

לב. הובא ב'שור'ת שיח יצחק' (להג"ר יצחק ווייס זצ"ל ראב"ד ווערבו, סוף סימן תפט) עיי"ש.

ויש להעיר, ב'שור'ת חתם סופר' (יורה דעה סימן שמו) העיד מרן "גברא קפדנא אנא" עיין שם. וראה באורך 'סנה בוער באש' (עמ' קו). עם כל זה נקט להקל בצוואה זו, וגם אחר שבנישואיו הראשונים לא נולד להם בנים ר"ל, לא תלה הדבר בזה והשיב תשובה ברורה לקולא.

מאן דקפיד

גם ידוע שהיה רצון מרן ליקח לחתן את תלמידו הגדול הגאון רבי משה שיק זצ"ל, וכן העיד הג"ר יצחק ווייס זצ"ל ראב"ד ווערבו במכתבו ב'זכרון למשה' (גריוסווארדיין תרצ"ח, עמ' 130) בשם חתנו של ה'מהר"ם שיק', וזה לשונו:

"דודי הגאון מו"ה יעקב סג"ל פראגער זצ"ל שהיה אבד"ק אדא [בעל 'שו"ת שאילת יעקב'] סיפר לי, שמר חמוהי גאון ישראל מהר"ם שיק זלה"ה הגיד לו שמרנא [החתם סופר] רצה ליקח אותו לחתן, ולא חש לזה דשני השמות דחתן וחותנו היו שווים... ובוודאי היה טעם מרן שלא חשש בזה ורצה להתחתן עם המהר"ם שיק, כאשר כבר נבחרתו היה תלמיד חכם עצום, וכסברת הנודע ביהודה באבן העזר מהר"ת סימן ע"ט דלגבי צורכא מרבנן שומר מצוה לא ידע דבר..."לד.

על סיבת הדבר שלא בא השידוך לידי גמר מסופר בספר 'הבית בהבנותו' (קריית יואל תשס"ז, פרק ו אות ה הערה ב):

"רבינו [הנה"ק מסאטמאר] ז"ל סיפר, שמרן הנה"ק בעל חתם סופר זי"ע רצה לשדך את בתו עם תלמידו הגאון הגדול מהר"ם שיק זצ"ל, ושלח החתם סופר שדכן שיציע לו את השידוך, וענה מהר"ם שיק האידך אני יכול להיות חתנו של רבינו הלא שמי 'משה' בשם רבינו, כששמע החתם סופר את הדברים מפי השדכן, ענה ואמר בתמיהה, וכי הוא חושב שאין אני יודע ששמו 'משה' ואף על פי כן רציתי לעשות את השידוך, אבל מאחר שכבר העלה בפיו שהוא קפיד בזה שוב לא אעשה את השידוך, כמאמר חכו"ל מאן דקפיד קפדינן בהדיה"לה.

וכל זה מתאים לדברי מרן בתשובתו שכתב "מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה ובפרט דאיכא כאן זכות תורה". ומשמע מאן דקפיד אין לסמוך על זכות תורה לחוד.

לג. כנראה עפ"י חשבון השנים הציע לו מרן את בתו הבכירה הצדקת מרת הינדל ע"ה, שנישאה להג"ר דוד הרש עהרנפעלד זצ"ל בשנת תקפ"ט (ראה 'פנקס המוהל חתם סופר' אות תשכט). ודלא כמו שכתב בהקדמת 'דרשות מהר"ם שיק' (דף ו ע"א) כי בתו זו שהציע לו לקח הג"ר משה לעהמאן זצ"ל ע"ש. הרי זוגתו הצדקת מרת שמחה ע"ה לא נישאה אלא לאחר פטירת מרן, והמהר"ם שיק כבר נשא עשרה שנים מקודם.

לד. שוב נדפסו הדברים בספרו 'אלף כתב' (בני ברק תשנ"ו, אות צה).

לה. כעין זה כתב ב'החתם סופר ותלמידיו' (עמ' שסד) בשם מרת שמחה לעהמאן ע"ה בת מרן. [ב'בית צדיקים יעמוד' (באבוב, חלק ג עמ' סח) מוסיף לספר, המהר"ם שיק התבונן אחר כך וביקש סליחה על דבריו ואמר למרן שמסכים להשידוך, ואמר לו מרן על כגון דא אמרו מאן דקפיד קפדינן בהדיה, ענה המהר"ם שיק אינני מקפיד על זה רק אמרתי להעיר בלבד, אך רבו השיב היות שאמרת כן הרי זה סימן שכן שיטתך, ועל כן אין לעשות השידוך משום מאן דקפיד].

שינוי השם

ניתנה ראש לעדות אנשי דרעזניץ, כי מרן "עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו". סמוכין לכך מצינו במכתב מרן ב'איגרות סופרים' (סימן כט, י"א מנחם אב תקצ"ו) ל, בנוגע חשש שיווי שמות כלה וחמותה בנישואי בתו מרת 'יטל' הנ'ל, וזל"ק:

"והא דידן ערף, דהרי שם הגבירה 'גיטל' ושם 'יומה' נשתכח כברלח, וליתר שאת אכתוב שם בתי 'חנה יטל'... לט."

וכעין זה מצינו בקישור החיתון של בתו הצדקת מרת שמחה ע"ה, כי מרן שלח להגיד להמיועד להיות חתנו הג"ר 'משה' לעהמאן זצ"ל שיוסיף שם לעצמו. וכן העיד הג"ר

לו. ב'איגרות סופרים' (מכתב כה בהערה) כתב הרב מבערגסאס: "וכן מביא בספר כרם שלמה אבן העזר סימן ב' בסוף התשובה שעשה זקני זצ"ל הלכה למעשה בהיותו אבד"ק דרעזניץ להוסיף שם לאחד מהם, וכאשר עשה גם כן מעשה בנדון זה עצמו שהוסיף לבתו שם 'חנה', כנראה ממכתב השני [שם מכתב כט] בענין זה מיום י"א מנחם אב, וכן הורה בעל כרם שלמה בעצמו", עיי"ש. אך ראה בסמוך שכנראה לא היה שינוי השם ממש אלא כדי להפיס דעתה.

לז. מחשש שיווי שמותיהן של כלה וחמותה, הציעו רבי משה גייגער וזוגתו ע"ה, לשדך את בנם הג"ר ישראל זצ"ל עם בתו הצעירה הצדקת מרת שמחה ע"ה, ועל זה השיב מרן שם, וזל"ק: "היות וקשה עלי מאוד לעבור על דבר מפורש בתורה כ' שלא לתת הצעירה לפני הבכירה, וגם סיפר לי מו"ר גאון ישראל מו"ה נתן אדלר זצ"ל דבדידיה הוה עובדא ונכשל, על כן אין דעתי לעבור על דברי תורה מפני שיחת נשים". וראה 'אוצרות חתם סופר' הנדמ"ח (פרשת ויצא עמ' רד-רו, והשלמות ומילואים עמ' שצג-שצז) שהאריך טובא בבירור הדברים.

לח. הג"ר יוסף ליבערמאן זצ"ל בעל 'משנת יוסף' ב'רבי עקיבא ותורתו' (ילקוט אגרות סי' טו) כתב שהיתה שם חמותה 'יטל' ונקראת 'גיטל' ע"ש. ואולי היה שמה 'גיטל יוטה' ונקראה 'גיטל'.

וזה לשון רבו של מרן הגאון בעל 'הפלאה' זצ"ל אב"ד פרנקפורט דמיין, בתשובה לחתנו ובן אחיו הג"ר צבי יהושע הלוי הורוויץ זצ"ל אב"ד טרייביטש ופרוסטיץ, נדפס בסו"ס 'נזיר השם' (לבוש תרכ"ט, מיום י"ב סיון תקנ"א): "פשוט בעיני שאין בזה שום קפידא, כי המקפיד לא הקפיד אלא בשמות שווין לגמרי בלי שום שינוי, אבל אם יש שינוי אין קפידא, וכל שכן בשני שמות של הערוסה דכחדא חשיבא ושני שמות מצטרפין לאחת כדקיימא לן באבן העזר סימן קכ"ט דאם כתב על אחד מהם המכונה או דמתקרי הוי שינוי, וכל שכן אם נקרא בפי כל בשם אחד שאין שום קפידא בשם השני הטפל, ומעולם לא עלה על הדעת להקפיד בזה, ומלבד זה מבואר בתשובת שב יעקב סימן כ"ג שיש ספק בצוואת הרי"ח בזה אם לא היה אלא לזרעו, וכתב עוד שם ששמע מכמה גדולי רבנים שלא הקפידו על זה אפילו לכתחילה ע"ש, אבל אנו אין צריכים לכל זה כמו שכתבתי, ולית דין צריך בשש ואין כאן בית מחוש כלל".

לט. דייק בלישנא "אכתוב שם בתי", כנראה הכוונה בשטר תנאים ומכתבי הזמנה. [ראה 'שו"ת כתב סופר' (אבן העזר סוס"י כב): "בזוכרני שגם בשטרי הזמנה של אבן העזר ורבן של ישראל כבוד קדושת אאמ"ו מאור הגולה החת"ם סופר זצוק"ל היה כתובים באשורית ולשון לועזי"].
ואכן על מצבתה נחרת "האשה החשובה הצנועה ומפורסמת ראש אמהות בית אב מרת יטל ע"ה" (צילומה

חזקי' פייבל פלויט זצ"ל אב"ד שוראן, שלמד באותה זמן בישיבת מרן, וכתב בספרו 'ליקוטי חבר בן חיים' (חלק ג דף מ ע"ב), וזה לשונו:

"נהירנא כי מרן חתם סופר זצוק"ל נשתדך עם בחור אחד שהיה שמו גם כן 'משה', וקודם קשירת התנאים שלח אליו בנו הגאון [רבי שמעון] מקראקא שיקרא לעצמו עוד שם אחר, וקרא עצמו על פי עצת גיסו הנזכר 'משה טוביה' מ...".

במקום אחר האריך יותר בפרטי הדברים, וזה מה שכתב שם (חלק ה, חלק שני הנקרא 'דברי חבר בן חיים' דף קט ע"ב):

"אמרו רבותינו ז"ל שינוי השם מלתא היא [עיין ראש השנה טז ע"ב], על כן כשם שאין אדם בריא לוקח משקה לרפואה, כך לא ישנה אדם שמו על מגן. ועוברא ידענא מרן הגאון זצוק"ל זי"ע כשנשתדך עם בתו אחת, אשר לא זכתה שיכניסנה לחופה בעוונותינו הרבים בחייו, היה שם החתן גם כן 'משה', ואמר, אף כי אינו חושש לדברי הר"י החסיד, מכל מקום מהיות טוב יקח לו עוד שם אחר, ועשה כן, עד היום ובעו"ה ההוא נברא בכל עניניו ודרכיו הוא קשה יום, ומי יודע".

נוסחא אחרת מצינו באותה ענין, מה שכתב הג"ר שלמה סופר זצ"ל אב"ד בערעגסאס ב'איגרות סופרים' (מכתבי הג"ר שמעון סופר, מכתב כד בהערה):

"כבוד דודי הרב הגדול הצדיק המפורסם מה"ו משה טובי' לעהמאן ז"ל היה ילד אמסטערדאם... ואחר כך נתקשר עמו ליתן לו את בתו הצדקת מרת שמחה ז"ל לאשה, ובדבר שיווי השמות חתן וחותן, צוה ק"ז חתם סופר ז"ל לבנו קדוש דודי מהר"ש סופר ז"ל אשר מסרו את החתן תחת השגחתו לאמור לו שיוסיף לעצמו עוד שם על שמו 'משה', וביום מחר נכנס קדוש דודי מהרש"ם ז"ל אל אביו הקדוש קודם תפילת שחרית, וכבר היתה תפילה של יד על כפו הוכנה להעלותה על זרועו, וכיון שנכנס בנו אצלו שאלו על שקידתו של תלמידו החתן, והשיב לו שהוא מתמיד גדול וירא שמים עצום והוספתי לו שם 'טוביה' על שמו, וכיון ששמע החתם סופר ז"ל זאת הקפיד קצת, ואמר הכי אמרתי שאתה תוסיף לו הלא אמרתי שיוסיף לעצמו, והניח התפילה על זרועו והחזיקה כך כמה רגעים, ואחר כך התפרצה אנחה מתוך לבו המשכרה לב השומע ואמר "שמחה'לי נעבך"..."מא.

ב'קהילת צעהלים וחכמיה' עמ' 226 ו'פנקס המוהל חתם סופר' עמ' תרגל). וראה עוד בענין זה ב'פנקס המוהל חת"ס' (בירורים סימן יח עמ' תרצט) ו'סופרי המלך' (עמ' רמז).

מ. על טעם הוספת שם 'טוביה' כתב ב'מנהגי רבותינו - חתם סופר' (פרק כו הערה ריא) כנראה עפ"י מה שאמרו חז"ל (סוטה יב ע"א) ששמו של משה רבינו ע"ה היה טוביה.

[יש לציין כשם זה נקרא גם קרובו של מרן, הג"ר משה טוביה זונטהיים זצ"ל אב"ד האנוי מח"ס 'אור פני משה', נפטר ד' תשרי שנת תקצ"א, בהספדו ב'דרשות חתם סופר' (קסא ע"ב) כתב בתו"ד: "נלקח ארון אלקים בעוונותינו הוא שארי הגאון הגדול צדיק מופלא במעשיו כבוד מהו' משה טובי' זצ"ל שהיה אב"ד בק"ק האנויאה והמדינה", וראה עוד 'שו"ת חתם סופר' (חלק ו סימן טו): "שארי הגאון הגדול נשיא ישראל למלכים למואל אב לגולת ישראל ע"ה פ"ה כקש"ת מהו' משה טובי' נ"י אב"ד דק"ק האנוי והמדינה יע"א".]

מא. ראה שם מה שהאריך שם כי הג"ר משה טובי' זצ"ל הפסיד כל רכושו בפתע פתאום על ידי השקעה בבאנק, אח"כ החזיקו אותם ק"ק פרעשבורג והמשפחה כל הימים בדרך כבוד.

הצד השווה שבהם, מצד מהיות טוב יעץ מרן להוסיף שם להמיועד להיות חתנו, ומאז נקרא בשם 'משה טוביה'מב. אך לא נודע הטעם שלא סמך מרן בזה על מה שכתב בתשובתו כי ב'ספר חסידים' מבואר שאין לחשוש אלא במשולשים, וגם הרי כאן היה החתן תלמיד חכם וצדיק "דאיכא כאן זכות תורה"מג.

וכנראה רק לאחר זמן קישור החיתון וקודם "קישור התנאים" עלה בדעתו של החתן חשש זימי, אבל תלמידו החביב ה'מהר"ם שיק' זצ"ל הביע דעתו מתחלה דקפיד, על כן לא נכנס מרן כלל לענין זה ולשנות את שמומה.

אידי דאתי לידן, נעתיק סיפור נורא מחתנא דבי רב הג"ר משה טוביה לעהמאן זצ"ל, מרשימות הגאון רבי שמואל עהרנפעלד זצ"ל אב"ד מאטערסדארףמו:

"ספרה לנו דודתי הצדקת מרת שמחה לעהמאן ז"ל, מבעלה הקדוש מהו' משה טוביה זצוק"ל, פעם בערב יום הכפורים כאשר פתח הדלת מחדר קדשו של כ"ק חמיו, ראה אור נוגה מסביב מרן זצ"ל, וחרדה גדולה אחוזהו לחרב"ג דודי הצדיק ז"ל, ושאל את חמיו מה המראה הנוראה הוה, השיבו מרן שהיה לו אורח חשוב גילוי אליהו זצ"ל".

וכן מסר הגאון מפרעשבורג בעל 'דעת סופר' זצ"ל, מה ששמע בעצמו מפיומו:

מב. עיין 'שו"ת חתם סופר' (יורה דעה סימן קח, ט' שבט תקצ"ט) שכתב בתוה"ד: "ואמר לי תלמידי הבחור המופלג החתן המיועד להיות חתני כ"ה משה טוביה בשם אביו הרב מו"ה יוסף זצ"ל מק"ק אמשטרדם". וכן חתם שמו, ראה צילום חתימתו כן ב'החתם סופר ותלמידיו' (עמ' שעז).

[יש לציין, הג"ר אלי' מנחם גאיטין זצ"ל אב"ד העדיעס, תלמיד הכתב סופר, בתשובתו ב'זכרון אבות' (סימן סט, ט' ניסן תרכ"ז), הביא דברי ה'כרם שלמה' וכתב: "נראה דגם הגאון בעל חתם סופר ז"ל חזר בו, שהרי ידענו כי יש לו חתן מהו' משה אמשטרדם נ"י, ולא שמענו שהיה משנה שמו, משמע שאין לעשות כן". וכנראה שלא הכירו כיון שלמד בפרעשבורג אחר שנת תר"ח כשחזר הג"ר משה טובי' לאמשטרדם, ורק אחר כמה שנים חזר לפרעשבורג].

מג. הרב מבערגעסאס הביא מכאן ראיה לדברי ה'כרם שלמה' שמרן שינה שם החתן, והעיר ב'איגרות סופרים' (מכתב כה) על דברי מרן שם, וז"ל: "דברי קדשו צ"ע קצת אם הוא בעצמו ולעצמו עשה הלכה למעשה בחתן וחמיו, והוסיפו שם 'טוביה' לחתנו הרב הצדיק מו"ה משה טוביה לעהמאן זצ"ל כאשר נתחתן עמו". ובאמת הקושיא היא להיפוך, כי מה שהעלה בתשובה היא הלכה למעשה, אבל מה שהוסיפו שם צריך בירור.

מד. אולי חשש לזה לאחר זמן, עפ"י העובדא המסופר ב'אלף כתב' (אות צה): "פעם אחת התיר מרן זאת בפרעשבורג לבן ר' שמעון פאפא ע"ה, ונפטר החתן בשנה ראשונה ר"ל". וראה עוד ב'סופרי המלך' (עמ' רנב) מה שכתב לצדד בזה.

מה. ראה מה שכתב ה'ליקוטי חבר בן חיים' (הועתק לעיל) שאין לשנות שם האדם למגן. ועיין ב'שו"ת ערוגת הבשם' (תשובות חדשות סוף חלק אורח חיים סימן ריח) שעמד ע"ד מרן שלא יעץ בתשובתו להוסיף שם להחתן, וכתב: "נראה דאדבריה מהאי טעמא גופא אין נכון להוסיף שם, ומכל שכן לשנות השם, דעל ידי זה כל שכן דאתחזק טפי דגברא קפדנא הוא, ובפרט שהוא דבר התמוה לרבים שבפתאום נקראת בשם חדש אשר פיהם יקבנו, ועל ידי זה אפשר דקפדו בהדיה טפי", עיין שם. וראה עוד בפרק הבא.

מו. הועתק ב'ספרא רבה דישאל' (עמ' קג).

מז. מרשימות הר"ר ישראל שטערן ז"ל מלונדון, הובא בקו' 'עטרת זקנים' (ברוקלין תשנ"ג) ו'חתם סופר ותלמידיו' (עמ' שעח). בקובץ 'כתר תורה' (ראדומסק, עמ' ערב) הוסיף: כשסיפר סיפור זה להרה"צ מוהר"ר יעקלע מפשעווארסק

מאן דלא קפיד / צוואת ר"י החסיד ♦ היכלא רמלא

"סיפר לנו, בחג הסוכות בסוכתו של אביו מרן השבט סופר זצ"ל, ובא דודו ההגה"צ מוה"ר משה טוביה לעהמאן זצ"ל לבקר, באותו מעמד סיפר, שפעם אחת בערב יום הכפורים בהיותו 'חתן', הלך לבית מרן החתם סופר המיועד להיות חותנו לקבל ברכתו, וכאשר פתח הדלת לחדר רבינו החתם סופר, ראה מה שראה וחזר לאחוריו לסגור הדלת ונתעלף, אנשי הבית טיפלו בו עד ששב רוחו אליו. ופתאום נפתח הדלת, ומרן החת"ס יצא ושאלו: 'האסט דוא וואס געזעהען', והשיב: 'איך האב מיך דערשראקען, איך האב געזעהען א פייער'. ועל זה אמר מרן החת"ס: 'איך האב בעווד געהאכט, אליהו הנביא וואר ביי מיר'..."

מעניין כי במכתב קדשו שכתב מרן להג"ר צבי הרש לעהרין זצ"ל מאמסטרדאם בערב חג הסוכות שנת תקצ"ח, כנראה מזכיר מרן אותה הביקור "ערב יום הקדוש סמוך למנחת ערב", וזל"ק:

"...אנב מהודענא, כי ערב יום הכפורים סמוך למנחת הערב, בא לצל קורתי הבח' המופלא כ"ה משה בן הנאון מהו' לעהמאן זצ"ל, והכין מושבו אצל חתני חורגיו הרב מהו' יוסף גיגו-שלעזינגער] נ"י, וכפי הנראה ומעמתי מנעימתו יעלה ויצליח וימצא פה קרת רוח א"ה".

זצ"ל, אמר לו שסיפור זה מצוה לפרסם היות שיש בזה עדות חיה לקדושתו של מרנא החתם סופר. וראה עוד 'עקדת משה' (חלק ה עמ' רג).